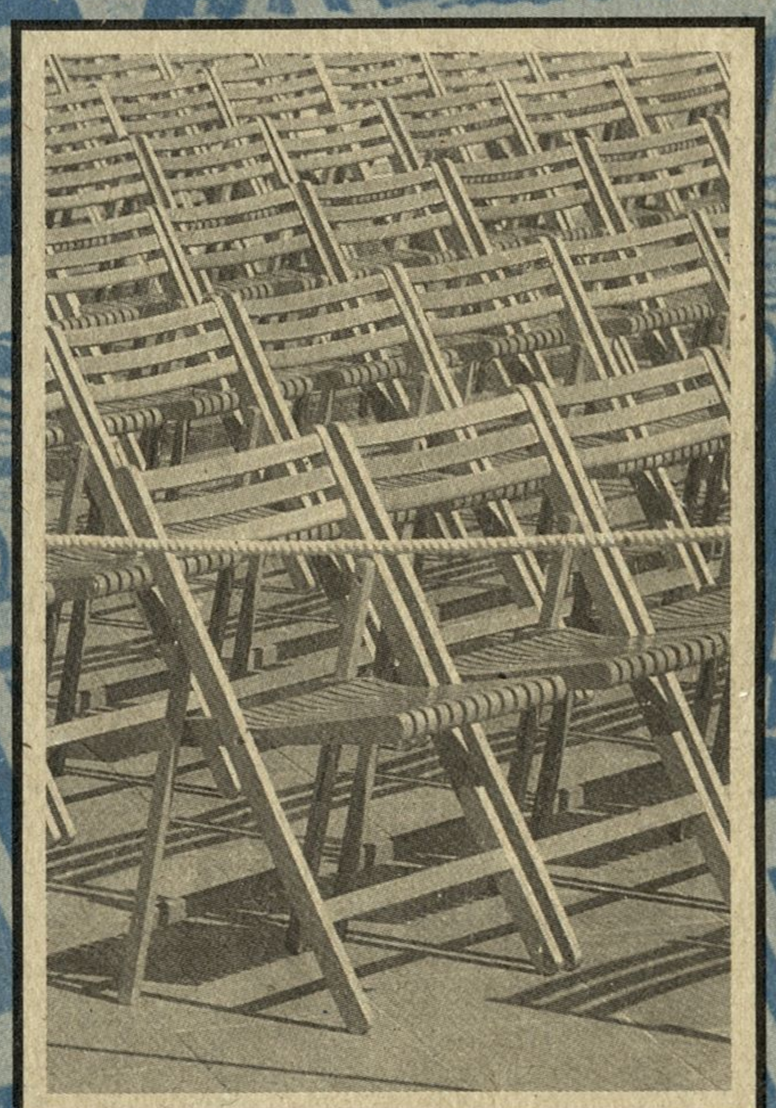
Nataša Jakop, Nataša Komac,
Nataša Logar, Simona Taušič,
Tina Verovnik

Nastajanje strokovnih in znanstvenih besedil: med pisanjem in družbenim kontekstom

scripta

2 125.

Študentska založba

scripta

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

001.818

Nastajanje strokovnih in znanstvenih besedil : med pisanjem in družbenim kontekstom / Nataša Jakop … [et al.] [urednici Nataša Logar in Tina Verovnik]. – Ljubljana : Študentska založba, 2001. - (Knjižna zbirka Scripta)

ISBN 961-6356-53-4
1. Jakop, Nataša 2. Logar, Nataša
113790976

Knjižna zbirka

scripta

Odgovorni urednik:
Boštjan Resinovič

Pomočnica odgovornega urednika:
Barbara Zych

Urednici knjige:
Nataša Logar, Tina Verovnik

Izdajatelj:
Študentska založba
Beethovnova 9
1000 Ljubljana
tel: (01) 2510-332
fax: (01) 2522-618

Študentska založba

http://www.studentskazalozba.si

Za založbo:
Igor Brlek

Ustanovitelj Študentske založbe je
Študentska organizacija Univerze v Ljubljani

Jezikovni pregled:
Nataša Logar, Tina Verovnik

Računalniško oblikovanje:
Marko Hercog

Naslovnica:
Bojan Senjur

Tisk:
Grafika Fric

Ljubljana, 2001

Naklada: 300 izvodov

© Študentska založba, 2001. Vse pravice pridržane.

Brez predhodnega pisnega dovoljenja Študentske založbe je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem, tiskanjem, javnim interaktivnim dostopom ali shranitvijo v elektronski obliki.

Nataša Jakop, Nataša Komac,
Nataša Logar, Simona Taušič,
Tina Verovnik

Nastajanje strokovnih in znanstvenih besedil: med pisanjem in družbenim kontekstom

scripta

TL 545309

II 545309

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA
LJUBLJANA

14 -10- 2002

0200214860

VSEBINA

Tina Verovnik

IZBIRA TEME IN ISKANJE LITERATURE 10

Tina Verovnik, Nataša Logar:

ZGRADBA ZAKLJUČNEGA STROKOVNEGA IN ZNANSTVENEGA DELA 20

Nataša Jakop

VSEBINSKA TIPOLOGIJA OPOMB 36

Simona Taušič

O SODELOVANJU MENTORJA IN ŠTUDENTA V POSAMEZNIH FAZAH NASTAJANJA MAGISTRSKEGA DELA 53

Nataša Logar

DRUŽBENA MOTIVIRANOST ZA PODIPLOMSKI ŠTUDIJ V SLOVENIJI 63

Nataša Komac

ŽENSKE V ZNANOSTI 88

Prispevki iz slovenističnega podiplomskega seminarja

(Študijsko leto 1999/2000)

Pobuda za pričujoči zbornik je nastala v podiplomskem seminarju s področja sodobnega slovenskega knjižnega jezika na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani. Seminar je bil usmerjen na temo metod jezikoslovnega raziskovanja.

Iz omenjenega seminarja objavljamo pet prispevkov, za katere je škoda, če bi ostali zaprti v knjižnih omarah oz. na zaprašenih policah slavistične knjižnice – ne samo zaradi zavzetosti študentk, ki so pripravljale najprej referate, kasneje pa z ne prav velikimi predelavami še prispevke za objavo, ampak tudi zaradi obvestilnosti, ki jo imajo ti referati le kot celota.

Glede na tematski poudarek je prispevke mogoče ločiti v dve skupini: dva obsežnejša umeščata vprašanja metodologije jezikoslovnega in sploh znanstvenega raziskovanja v širši družbeni kontekst, trije pa izločajo nekatere konkretne metodološke posebnosti mentorsko vodenega strokovnega oz. znanstvenega besedila.

Prispevka *Družbena motiviranost za podiplomski študij v Sloveniji* Nataše Logar in *Ženske v znanosti* Nataše Komac utemeljujeta vsaj pri nas premalo uzaveščeno dejstvo, da na izbiro metode raziskovalnega dela nasploh, znotraj tega seveda tudi jezikoslovja, ne vplivajo samo tema, avtor in mentor, ampak tudi družbene okoliščine v najširšem smislu. Tako npr. mesto stroke v slabo razvidni prednostni razvrstitvi državnih interesov vpliva na njen materialni položaj, se pravi ne nazadnje tudi na izrabo možnosti, ki jih moderna informacijska družba ponuja; družbeni položaj stroke odloča seveda tudi o njeni promocijski moči, kar med drugim vpliva na študijsko, kasneje kadrovsko selekcijo ipd. – Iz statističnih podatkov enega izmed prispevkov izhaja dejstvo, da tudi danes spol lahko vpliva na izbiro poklica, znotraj stroke pa predvsem na zasedanje položajev z najvišjo zahtevnostno stopnjo, npr. znotraj univerz, renomiranih raziskovalnih inštitutov ipd.

Trije prispevki – *O sodelovanju mentorja in študenta v posameznih fazah nastajanja magistrskega dela* Simone Taušič, *Izbira teme in iskanje literature* Tine Verovnik in *Vsebinska tipologija opomb* Nataše Jakop – so bolj ali manj vezani neposredno na metodologijo jezikoslovnega raziskovanja. Gre za iskanje odgovorov na vprašanja, kaj vse lahko vpliva na uspešnost mentorsko vodenega znanstvenega raziskovanja, predvsem ambicioznega diplomskega in magistrskega dela. O tej temi je v slovenskem prostoru malo napisanega, zato smo iskali vire oz. smernice v tuji, zlasti evropski in ameriški literaturi. V veliki meri so se avtorice opirale na Umberta Eca, ki je svoje izkušnje profesorja na univerzi v Bologni leta 1977 strnil v knjigi *Come si fa una tesi di laurea*, z modificiranim naslovom prevedeno oz. prirejeno glede na vsaj deloma različne študijske sisteme v kar nekaj jezikov.

Kot rečeno: namen objave nekaterih prispevkov iz našega podiplomskega seminarja je predstaviti uspešnost delovne zavzetosti in strokovne odgovornosti študentk, predvsem pa seveda spodbuditi nadaljnje raziskovanje pri nas še vedno zapostavljenega področja metodologije znanstvenega raziskovanja, zlasti ko gre za odgovorno razmerje učitelja mentorja in študenta.

Prof. dr. Ada Vidovič Muha
nosilka predmeta

Beseda avtoric

Prispevki, ki so zbrani v tem zborniku, so resda nastali v okviru slovenističnega podiplomskega seminarja, vendar imamo za tovrstno, tj. javno objavo kar nekaj razlogov. Teme, ki smo jih obravnavale, so vzniknile iz problematike, vezane na jezikoslovje, vendar so kmalu prerasle okvire zgolj tega znanstvenega področja. Bolj ko smo se poglabljale vanje, iskale podatke, razmišljale, se o njih pogovarjale med seboj in razpravljale z mentorico, bolj nam je postajalo jasno, da prihajamo do ugotovitev, ki so tako splošno veljavne, da bi koristile tudi študentom drugih smeri. V to so nas prepričevale tudi ne tako davne izkušnje z dodiplomskega študija ter različne situacije, v katerih smo se kot podiplomske študentke znašle. Da bi bil zbornik tematsko zaokrožen, je prispevkom iz seminarja dodan še prispevek o zgradbi zaključnega strokovnega in znanstvenega besedila, ki je bil napisan posebej za zbornik in prinaša tudi konkretna navodila za pisanje takih del.

Nič od tega ne bi nastalo brez pobude za skupinsko delo ter spodbujanja k sodelovanju s strani naše mentorice prof. dr. Ade Vidovič Muha, ki je pri individualnih in skupinskih konzultacijah usmerjala našo strokovno radovednost in ideje. Prisrčna hvala ... Tudi zato, ker so se pri takem delu rodila iskrena prijateljstva.

Ljubljana, september 2001

Tina Verovnik

Izbira teme in iskanje literature

V prispevku je obravnavana priprava na pisanje zaključnega znanstvenega dela (predvsem izbira teme in metode dela), podano je razmišljanje o razmejitvi med strokovnim *in* znanstvenim, *opisani pa so tudi načini iskanja literature, relevantni za slovenskega študenta.*

1 Uvod

1.1 Izhodišče prispevka so bila prva tri poglavja knjige U. Eca, ki je v izvirniku prvič izšla leta 1977 pod naslovom *Come si fa una tesi di laurea.* Sama sem se oprla na njen nemški prevod, *Wie man eine wissenschaftliche Abschlußarbeit schreibt: Doktor-, Diplom- und Magisterarbeit in den Geistes- und Sozialwissenschaften.*

Prispevek sledi vsebini tematskih sklopov, ki se posvečajo opredelitvi zaključnega znanstvenega dela (nem. wissenschaftliche Abschlußarbeit),[1] izbiri teme in iskanju literature, vendar jih ne povzema v celoti in jih nadgrajuje s podatki iz drugih virov ter dognanji, ki so se izoblikovala med konzultacijami z mentorico.

Zaradi splošnosti in obsežnosti tematike ostajajo v Ecovi knjigi nedorečene mnoge pomembne teme in pojmi. Eden takih je pojem znanstvenosti, ki ga poskušam natančneje razdelati ter postaviti v (pomensko) opozicijo do pojma strokovnosti v drugem poglavju. Tretje poglavje tega prispevka opredeljuje mentorjevo vlogo ter povzema nekaj napotkov o pripravi na pisanje zaključnega znanstvenega dela, predvsem glede izbire teme in načina obdelave izbrane problematike. V četrtem poglavju so predstavljeni predvsem načini iskanja najraznovrstnejših podatkov, ki jih omogočajo sodobni elektronski mediji. Dodana je tudi predstavitev nekaterih slovenskih knjižnic, zanimivih za študente.

1.2 Zaključno znanstveno delo Eco opredeljuje kot pisni izdelek, v katerem študent obdela določen problem s področja študija, ki ga bo absolviral z opravljenim zaključnim znanstvenim delom. Ne glede na različne (evropske) visokošolske izobraževalne sisteme, ki jih avtor v knjigi omenja, se zdi, da pojem zajema vsako vodeno delo pod mentorstvom habilitiranega univerzitetnega učitelja, ki študentu omogoči pridobitev višjega strokovnega naziva.[2] Pri nas so to diplomsko in magistrsko

---

[1] *Znanstveno delo* je v tej sintagmi nadpomenka za najrazličnejše vrste pisnih znanstvenih del (poleg diplomskih in magistrskih del ter doktorskih disertacij se sem uvrščajo še znanstveni članki, razprave, monografije), medtem ko je pridevnik *zaključno* razločevalna pomenska sestavina, ki znanstveno delo definira kot tisto, ki pomeni zaključek študija.

[2] Eco ni tako ekspliciten; razširjena definicija zaključnega znanstvenega dela se je oblikovala med konzultacijami.

delo ter doktorska disertacija; šele slednja omogoča tudi prekvalifikacijo v znanstveni naziv. Različna zaključna znanstvena dela predvidevajo različne stopnje vgrajevanja mentorskega dela, ki jih določa sodelovanje med študentom in mentorjem oz. to, koliko je mentor vključen v različne faze priprave besedila.[3]

1.3 Leta 1932 rojeni Eco je znan predvsem po svojih leposlovnih in tudi znanstvenoteoretičnih delih s področja semiotike in estetike. V obravnavani knjigi je svoje raziskovalne in metodološke izkušnje povezal z izkušnjami iz svoje pedagoške prakse – še danes na univerzi v Bologni predava semiotiko.

V uvodu knjige ugotavlja, da je bil študij nekdaj namenjen le eliti, otrokom premožnih in izobraženih staršev, predavanja so se zaradi maloštevilnosti slušateljev odvijala v majhnih skupinah (10–15 ljudi). Danes je večina predavanj na bolj priljubljenih fakultetah množičnih (včasih tudi do 1000 slušateljev), stik med študentom in predavateljem, kasneje tudi mentorjem, pa je velikokrat močno omejen.

Kot predavatelj ugotavlja, da je študente težko motivirati, vzpostaviti stik z njimi, jih spodbuditi h kvalitetnemu delu in sodelovanju. Zaradi tega se je odločil, da bo poskušal pokazati in dokazati, da lahko študent ob pisanju zaključnega znanstvenega dela spozna pozitivne plati študija ter svoj študij osmisli, tudi če ga je ta razočaral. Knjigo v prvi vrsti namenja študentom, ki se prvič srečujejo s pisanjem strokovnega oz. znanstvenega besedila – torej tistim, ki se pripravljajo na pisanje diplomskega dela, pa tudi vsem podiplomskim študentom. Ob upoštevanju vseh mogočih neugodnih okoliščin (predvsem gmotnih težav in časovne stiske) poskuša študenta sistematično pripraviti na pisanje zaključnega znanstvenega dela ter ga pri tem tudi voditi.

1.4 Knjigo je treba brati z določeno kritično distanco, saj je bila napisana pred več kot dvajsetimi leti. Prav zaradi časovne oddaljenosti so mnogi napotki in omejitve, ki jih postavlja Eco, preseženi in bi jih tudi avtor, če bi knjigo pisal danes, zagotovo izpustil ali preoblikoval. Ob siceršnjem pomanjkanju podobnih metodoloških priročnikov pa je knjiga vseeno dobrodošla.

2 Opredelitev znanstvenosti

2.1 Eco ugotavlja, da pojem znanstvenosti mnogi povezujejo zgolj z naravoslovnimi znanostmi, kvantitativnimi raziskavami, formulami in diagrami. V nasprotju s tem pa univerzitetna definicija znanstvenosti ne zajema le tega, temveč pripisuje znanstvenost vsakemu raziskovalnemu delu, ki zadosti naslednjim pogojem:

---

[3] Največ sodelovanja predvideva seveda prva stopnja, tj. diplomsko delo, pri katerem ima študent še relativno malo (znanstvenoraziskovalnih) izkušenj.

(1) Predmet obravnave je natančno definiran in s tem jasno razpoznaven.[4]

(2) Delo prinaša povsem nove ugotovitve o predmetu obravnave ali pa odkriva nove povezave med že znanimi ugotovitvami.[5]

(3) Imeti mora določeno uporabno vrednost – delo je znanstveno, če nadgrajuje splošno znanje o določeni problematiki in ga drugi raziskovalci pri nadaljnjem delu ne morejo obiti.[6]

(4) Vsebovati mora vse podatke, ki so potrebni za preverjanje (ne)pravilnosti hipotez(e) znanstvenega dela. Na ta način omogočimo drugim, da nadgradijo naše delo ter potrdijo ali ovržejo naša dognanja.[7]

2.2 Pojem **znanstvenosti** se v slovenščini pogosto zamenjuje s pojmom **strokovnosti**. Pojma sta pomensko sicer sorodna, vendar ne tudi prekrivna. Podobno velja za pojma **znanstvenik** in **strokovnjak**:[8]

– strokovnost je (pridobljena) izobraženost, razgledanost po stroki (gospodarska dejavnost; znanstvena panoga);

– znanstvenost je zmožnost metodično razvidnega in sistematičnega izpeljevanja, urejanja dokazljivih spoznanj;[9]

– strokovnjak je človek, ki kako stroko (dobro) obvlada, se spozna nanjo, je torej poznavalec, ni pa tvorec novega znanja;

– znanstvenik je tisti, ki se ukvarja z znanostjo, za razliko od strokovnjaka tudi raziskuje, tako rekoč ustvarja znanost (novo znanje); razločevalen je torej doprinos k znanju.

2.3 Zelo aktualen vidik znanstvenosti je v našem prostoru izpostavil S. Cvetek (13. 4. 1994 in 20. 4. 1994). Pojem znanstvenosti je s področja raziskovalnega dela visokošolskega učitelja poskusil razširiti na njegovo pedagoško delo. Pridobitev znanstvenega naziva namreč pomeni tudi možnost za delo na pedagoško-znanstveni ustanovi (vključno z mentorstvom) in avtor je mnenja, da so (ali bi vsaj morali biti) kriteriji odličnosti na obeh področjih enaki.

Kakovost znanstvenega dela je v njegovih člankih opredeljena v tesni povezavi z lastnostmi, ki odlikujejo odličnega raziskovalca. Te lahko povzamemo v štirih poglavitnih točkah:[10]

---

[4] *Znanstveno delo* torej zahteva razločevalno opredelitev predmeta raziskovanja, njegovo opredelitev znotraj strokovnega področja.

[5] Eco pojma *novo* ne razdela; med konzultacijami pa se je pokazalo, da ga lahko povežemo s pojmom znanstvene rasti. Novo je tako lahko:
- subjektivno novo: novo na individualni ravni (zame, ki raziskujem),
- relativno objektivno novo: novo znotraj skupnosti (znotraj nacionalne stroke),
- objektivno novo: novo sploh (znotraj stroke v svetovnem merilu).

[6] Govorimo torej o znanju kot aplikaciji znanosti na nacionalni ali širši ravni.

[7] S tem posegamo na področje znanstvene morale; podrobneje o tem gl.: P. Likar, *Utrip znanosti* (Ljubljana: Tehniška založba Slovenije, 1986).

[8] Natančnih definicij v slovenski literaturi nisem zasledila, zato je spodnja opredelitev nastala na podlagi geselskih člankov iz *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* in ob pogovoru z mentorico.

[9] Ta so rezultat nekega (znanstvenoraziskovalnega) procesa; gre za izločanje prvin, ki so dokazljive.

[10] Avtor jih razdela podrobneje; tu je podana le smiselna sinteza.

(1) lastna ustvarjalnost (tudi v povezavi s tem, da se odziva na potrebe uporabnikov svojega dela; da ustvarjalno prispeva k splošnemu znanju);

(2) korektnost, poštenost do dela drugih (kar pomeni, da spremlja strokovno delo drugih, da pozna literaturo s svojega področja ter izkazuje intelektualno poštenje in radovednost);[11]

(3) vzpostavljanje kritičnega razmerja (ima skeptičen in kritičen odnos do lastnega dela in do dela svojih kolegov in študentov, sprejema njihovo kritiko in se je pripravljen od njih učiti);

(4) predstavitev svojega dela (z rezultati svojega raziskovanja seznanja strokovno javnost, ki mu šele na podlagi tega lahko priznava odličnost).

3 Vloga mentorja; izbira teme

3.1 Eco že v uvodnem poglavju h knjigi izpostavi pomembnost mentorja v procesu izdelave zaključnega znanstvenega dela, vendar se zaveda, da zaradi številčnosti sodobnega študija mentor študenta pri tem ne more v celoti voditi. Mentorjevo vlogo obravnava na več mestih, nikoli pa celovito, saj je knjiga v prvi vrsti namenjena kot pomoč študentom v tistih fazah raziskovanja in pisanja, ki jih lahko relativno samostojno opravijo (prim. 3.2 in 4). Kljub temu je mogoče identificirati sestavine, ki so bistvene za sodelovanje med študentom in mentorjem:

(1) Mentor lahko študentu svetuje pri izbiri teme, ne sme pa mu je določiti. V mislih imamo študenta, ki že ima izoblikovane (raziskovalne) interese, mentor pa mu je pripravljen svetovati, mu pomagati pri dokončnem izoblikovanju naslova zaključnega znanstvenega dela. Nikakor pa to ne velja za študente, ki hočejo le čim prej končati študij in so zato pripravljeni sprejeti katerokoli temo.

(2) Mentor lahko študentu predlaga bodisi temo s področja, ki ga sam dobro pozna (usmeri ga v raziskovanje slabo raziskanih ali še neraziskanih pojavov), ali temo, ki posega na novo področje znanja (v tem primeru mentor navadno bolj zaupa v študentove sposobnosti, področje pa mora tudi njemu predstavljati raziskovalni izziv). Lahko ga tudi vključi v svoje trenutno znanstvenoraziskovalno delo; v tem primeru s študentom nujno vstopa v soavtorsko razmerje.[12]

(3) Študent se loteva pisanja zaključnega znanstvenega dela z relativno malo raziskovalnimi izkušnjami, zato je zelo pomembno, da ga mentor že od vsega začetka vodi in omejuje pri njegovem delu – marsikdaj si izbere temo, ki presega njegove moči, ali pa svojemu (raziskovalnemu) delu ne zna postaviti realnih meja. Če mentor meni, da študent izbrani temi ne bo kos, mu mora svetovati zamenjavo teme ali pa izbrano

---

[11] Tu se lahko spet navežemo na pojem znanstvene morale, ki zahteva, da raziskovalec na koncu svojega dela navede vso literaturo, ki jo je uporabil, ne glede na to, ali je v prid njegovi teoriji ali v nasprotju z njo.

[12] Ob tem je treba opozoriti tudi na primere zlorabe študentovega dela in na nujnost tovrstne korektnosti.

temo dodatno omejiti ter jo tako prilagoditi kandidatovim sposobnostim.

(4) Študent se na konzultacijah z mentorjem uči komunikacije s potencialno (strokovno) javnostjo, zato se mora med pisanjem, seveda v okviru možnosti, ves čas posvetovati z njim – mentor je v času nastajanja besedila praviloma njegov edini bralec. Če študent izdelavi zaključnega znanstvenega dela nameni premalo časa, ta pomembni vidik sodelovanja izpade ali pa mentorja sili v hitro branje in opozarjanje le na najočitnejše napake.

3.2 Ob pisanju zaključnega znanstvenega dela se študent nauči urejati svoje misli in podatke; uči se metodičnega znanstvenega dela, pri katerem je bistveno, da pisec jasno in enoumno predstavi obravnavano problematiko, z namenom, da bo imelo delo določeno uporabno vrednost (kot je opredeljena v 2.1). Gledano s tega vidika, je izbira teme manj pomembna od izkušenj, ki jih prinaša samo pisanje. Slednje je namreč neke vrste urjenje mišljenja – toliko bolje je, če se ob tem študent tudi nauči stvari, ki ga zanimajo in ki jih lahko še kdaj kasneje uporabi.

Preden študent začne z raziskovalnim delom pod mentorstvom izbranega visokošolskega učitelja, se lahko že sam okvirno odloči za temo in način njene obdelave. Pri tem se mora držati naslednjih (glavnih) pravil:

(1) tema naj bo v skladu s študentovimi interesi in študijskim programom, ki ga je absolviral;

(2) viri, na katere se bo pri obravnavi naslonil, mu morajo biti dosegljivi;

(3) literatura, ki jo bo uporabljal, mora ustrezati njegovi razgledanosti ter njegovim sposobnostim;[13]

(4) metodološka zahtevnost raziskovalnega dela mora biti v skladu s študentovim znanjem in izkušenostjo.

3.3 Študentje se v nalogah mnogokrat lotevajo preveč stvari hkrati ali pa izbirajo preširoko zastavljene teme, ob katerih bi se zašibila kolena tudi izkušenim znanstvenikom – primer take teme bi bila naloga z naslovom Geologija.[14] Preobširne teme skrivajo mnogo pasti, največja je ta, da bo izkušen znanstvenik v nalogi hitro našel vse preveč pomanjkljivosti na vseh ravneh. Študent, ki resno obdela strogo zamejeno problematiko, pa ima v rokah gradivo, ki je lahko neznanka tudi strokovnjakom z določenega področja.

---

[13] Pisanje naloge je tudi priložnost, da se študent ob branju literature seznani z jezikom, ki ga sicer ne obvlada – če ga tema zanima, lahko z nekaj napora začne razumevati napisano. Na tak način se določenega jezika seveda še ne bo naučil govoriti, lahko pa ga bo vsaj bral. Pisanje naloge lahko torej prispeva tudi k temu, da se vsaj v grobem seznanimo z nekaterimi tujimi jeziki. Če potrebujemo le nekaj podatkov iz določene knjige ali članka, lahko tudi koga prosimo, da nam ga prevede – v tem primeru se seveda ne bomo preveč opirali na ta vir. Če pa študent ne more brati v izvirniku del, ki so ključnega pomena za neko problematiko, naj se izbrane teme ne loti – vsekakor se mora razgledati po literaturi, še preden se dokončno odloči za neko temo.

[14] Zgled je v celoti povzet po Ecu.

Primer omejevanja problematike:
vulkanologija → mehiški vulkani → zgodovina Popocatepetla → zadnji izbruh Popocatepetla → ...

Bolj ko je tema omejena, kakovostnejša je lahko naloga, seveda s predpostavko, da študent natančno in dosledno opravi zastavljeno delo.

3.4 Študent se lahko loti problematike s pomočjo aplikativnih raziskav, vendar le v primeru, ko obvlada ustrezno raziskovalno metodo, torej načela zbiranja in analiziranja podatkov. Dobro mora biti tudi seznanjen s podobnimi raziskavami, ki so že bile izvedene, ter z uspešnostjo in ustreznostjo raziskovalne metode, ki jo namerava uporabiti.

4 Iskanje literature

Eco v knjigi na več mestih poudarja, da mora študent, preden si izbere temo, preveriti, ali so mu viri, ki jih bo potreboval, dostopni. Predlaga mu tudi, naj oblikuje naslov naloge v skladu z razpoložljivo oz. lažje dostopno literaturo. Ta omejitev je danes, več kot dvajset let po nastanku knjige, v veliki meri presežena. Dostopnost literature zaradi razvoja predvsem elektronskih medijev ni več dejavnik, ki bi pomembno povratno vplival na izbiro teme ali celo metode dela. Študente bi morali nasprotno spodbujati, naj najdejo temo, ki bo pomenila izziv tudi zato, ker se bodo ob njej naučili iskanja literature na čim več načinov.

Tudi v tej fazi pisanja zaključnega znanstvenega dela ima mentor zelo pomembno vlogo, saj študenta ves čas usmerja in ga seznanja z relevantno literaturo. Informacije, ki sledijo, so zato namenjene splošni orientaciji in pripravi na iskanje literature, povezane s konkretno raziskovalno temo.

4.1 Iskanje po knjižničnih katalogih[15] – Vse knjižnice poznajo dve osnovni vrsti listkovnih katalogov, ki omogočajo:
- iskanje po avtorjih;
- iskanje po ključnih besedah.

Od usmerjenosti knjižnice (torej od tega, ali gre za splošno ali specializirano knjižnico) pa je potem odvisno, katere vrste iskanja še omogoča uporabnikom.

Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK)

Knjižnični fond te osrednje slovenske knjižnice vključuje že skoraj dva milijona naslovov, vsako leto ga je več za 50.000 enot. Kot nacionalna knjižnica NUK sistematično zbira vse publikacije, povezane s

[15] Delno povzeto po: M. Hladnik, http://www.ijs.si/lit/spisovn.html (16. 7. 2001).

slovenstvom, čeprav izidejo zunaj Slovenije, kot univerzitetna knjižnica pa naroča seveda tudi vrsto tujih strokovno ali znanstveno zanimivih tiskov. Knjižnica je zadolžena za izdelavo vsakoletne Slovenske bibliografije. Ta je najprej izhajala letno, danes pa izhaja sproti v petih zvezkih letno (posebej za knjige, serijske publikacije in članke, z registrom v zadnjem zvezku) in na zgoščenki.

NUK naroča tudi mnoge elektronske podatkovne zbirke. Podiplomskim študentom ter vsem delavcem Univerze v Ljubljani je omogočen prost dostop do vseh zbirk, NUK pa tudi redno organizira tečaje iskanja po njih. Za humaniste so npr. zanimive predvsem naslednje: nacionalne bibliografije (med njimi hrvaška, češka in ruska), založniški in prodajni katalogi tujih založb in knjig, bibliografija prispevkov s konferenc in kongresov (ISSHP) ter bibliografija MLA (Modern Language Association), ki vsebuje podatke o knjigah in člankih o modernih jezikih in literaturi (med 3.500 časopisi najdemo tam npr. tudi *Slavistično revijo*).

V NUK-u lahko tudi naročimo knjige ali članke iz tujih knjižnic – izposoja knjige trenutno (september 2001) stane od 3.000 do 9.000 SIT, fotokopija članka (do 10 strani) pa med 2.100 in 3.500 SIT.

Univerzitetna knjižnica Maribor (UKM)[16]

V UKM je na voljo večje število zbirk podatkov in drugih informacijskih virov za različna strokovna področja. Zbirke so dostopne na strežniku CD-ROM-ov, lokalno na osebnih računalnikih UKM in preko spleta. Člani knjižnice lahko zbirke pregledujejo v prostorih UKM, podatkovne zbirke na strežniku pa tudi v fakultetnih knjižnicah in na drugih mestih Univerze v Mariboru. Knjižnica mogoča tudi učinkovito medknjižnično izposojo.

Fakultetne in oddelčne knjižnice

Vse fakultete Univerze v Ljubljani imajo svoje (strokovne) knjižnice, ki so vključene tudi v vzajemni bibliografski sistem Cobiss (gl. 4.2.1). Večina jih poleg iskanja po elektronskem katalogu še vedno omogoča tudi iskanje po listkovnih katalogih (abecednem, imenskem, stvarnem, sistemskem itd.). V prvi vrsti so namenjene študentom in zaposlenim v ustanovah, lahko pa so tudi odprte za javnost.

Specialne knjižnice

Med specialne knjižnice so uvrščene knjižnice raziskovalnih ustanov (razen tistih, ki delujejo v okviru univerz) in knjižnice posameznih strokovnih področij (npr. Centralna tehniška knjižnica) ter knjižnice organov državne uprave (npr. ministrstev), političnih skupnosti (npr. parlamenta), gospodarskih organizacij (podjetij), zbornic, zavodov, društev in drugih organiziranih skupin. Dejavnost specialnih knjižnic je namenjena predvsem krogu uporabnikov, strokovnjakov na določenem raziskovalnem in znanstvenem področju, in sicer za pridobivanje in posredovanje informacij o novih strokovnih dosežkih in za njihovo neposredno uporabo v praksi. (Kališnik, Lah 1998: 20–21.) Podatke o

---

[16] Povzeto po: http:// www.ukm.uni-mb.si (16. 7. 2001).

njihovih knjižničnih fondih najdemo v Cobissu, tudi te knjižnice pa so praviloma odprte za vse uporabnike.

4.2 Elektronski informacijski viri

4.2.1 Podatkovne zbirke – Podatkovne zbirke so uporabnikom dostopne bodisi na zgoščenkah (ker so precej drage, jih praviloma kupujejo knjižnice) bodisi na svetovnem spletu (WWW).

Najbolj znana slovenska bibliografska podatkovna zbirka je vzajemni mrežni bibliografski sistem **Cobiss**,[17] ki omogoča dostop do različnih podatkovnih zbirk in katalogov. V nadaljevanju bodo predstavljeni le najrelevantnejši. Največkrat uporabljamo prvi dve podatkovni zbirki (gl. spodaj), dostopni sta na spletnem naslovu http://www.izum.si/cobiss/ (16. 7. 2001). Iščemo lahko po vsem gradivu, po gradivu posameznih knjižnic, le po monografijah ali serijskih publikacijah, iskanje pa je hitrejše, če določimo enega (ali več) od naslednjih parametrov: avtorjev priimek (in ime), naslov dela, leto izida, jezik, besede iz naslova ali ključne besede. Za zahtevnejše uporabnike je primerno ukazno iskanje, ki ponuja dodaten nabor parametrov (npr. založnika, kraj izida ipd.).

(1) **Cobib** je vzajemna bibliografsko-kataložna podatkovna zbirka, ki nastaja s sprotno vzajemno katalogizacijo in vsebuje več kot 1,5 milijona bibliografskih zapisov o knjižnem in neknjižnem gradivu (monografije, serijske publikacije, članki). Vsebuje informacije o tem, v katerih knjižnicah v Sloveniji se posamezno gradivo nahaja, kar ji daje tudi funkcijo vzajemnega kataloga. Podatkovna zbirka Cobib je za sistem Cobiss temeljnega pomena, saj opravlja osrednjo funkcijo pri vzajemni katalogizaciji in pri iskanju bibliografskih informacij ter informacij o lokaciji in dostopnosti publikacij.

(2) Lokalne podatkovne zbirke več kot 200 knjižnic v sistemu Cobiss (**Opac**) vsebujejo skupaj več kot 3,7 milijona bibliografskih zapisov s številnimi podatki, ki se nanašajo na posamezen izvod gradiva. Dostopnost podatkov o razpoložljivem gradivu v posamezni knjižnici je odvisna od tega, koliko časa knjižnica sodeluje v sistemu in koliko knjižničnih enot je doslej uspela računalniško obdelati.

(3) Podatkovna zbirka **ISSN** vsebuje bibliografske zapise o vseh serijskih publikacijah, ki so registrirane pri Mednarodnem centru ISSN v Parizu (800.000 zapisov). V okviru sistema Cobiss je dostopna le knjižnicam, ki aktivno sodelujejo v sistemu vzajemne katalogizacije, podatke obnavljajo tromesečno.

(4) Podatkovna zbirka **SwetScan** vsebuje kazala 14.000 znanstvenih in strokovnih revij. Možen je dostop do celotne podatkovne zbirke ali pa do vsebinskega kazala letnika ali številke določene revije, ki smo jo poiskali v lokalnem katalogu knjižnice.

(5) Preko sistema Cobiss je možen dostop do podatkovnih zbirk **OCLC** v ZDA, ki je vodilni bibliografski servis v svetu. Med osmimi

---

[17] Povzeto po: http://www.izum.si/cobiss/ (16. 7. 2001).

podatkovnimi zbirkami je še posebej pomembna podatkovna zbirka **WorldCat**, ki predstavlja svetovni online katalog in vsebuje več kot 37 milijonov zapisov. Za dostop do podatkovnih zbirk OCLC je potrebna avtorizacija uporabnika.

4.2.2 Naključno iskanje po svetovnem spletu - S pomočjo iskalnikov, kot so Google, Yahoo, Altavista, Infoseek itd., pri nas Matkurja, Eon, Slowwwenia, Najdi.si itd., lahko s preprostim vtipkanjem ključnih besed pridemo do zanimivih spletnih strani. Če bi npr. radi dobili podatke o knjižničnih podatkovnih zbirkah v sosednjih državah, bomo s kombiniranjem besed »library«, »biblioteka«, »bibliothek« ter Hrvatska, Croatia, Austria, Oesterreich, Italy, Italia ipd. prišli do tako zanimivih strani, kot so:
- seznam povezav s hrvaškimi knjižnicami in njihovimi podatkovnimi zbirkami: http://nippur.irb.hr/eng/crolibs.html (16. 7. 2001);
- podatkovna zbirka, ki vključuje 22 avstrijskih univerzitetnih in splošnih knjižnic: http://www.bibvb.ac.at/verbund-opac.htm (16. 7. 2001);
- seznam povezav s knjižničnimi podatkovnimi zbirkami v vzhodnoevropskih državah ter z zbirkami slovanske literature v ZDA: http://clover.slavic.pitt.edu/~aatseel/libraries.html (16. 7. 2001).

Iskanje po svetovnem spletu je zelo hitro in enostavno, vendar pa skriva tudi nekaj pasti. Dandanes lahko naredi svojo spletno stran tako rekoč vsakdo, učinkovitih mehanizmov za nadzor nad objavljeno vsebino pa (še) ni. Previdnost pri zbiranju in izbiranju podatkov zato ni odveč - če je le mogoče, jih preverimo še v katerem drugem (dostopnem) viru.

4.2.3 Forumi in elektronske konference - Posebej hiter in živahen pretok podatkov, mnenj, stališč omogočajo t. i. forumi ali debatne liste ter elektronske konference, ki se oblikujejo na svetovnem spletu. Gre za virtualno, torej navidezno skupnost ljudi, ki jih druži zanimanje za neko področje. V razprave se vključujejo tako strokovnjaki kot laiki, kar od študenta, ki tam išče novo znanje, zahteva precejšnjo razgledanost in nemalokrat tudi kritičnost.

Enega od slovenskih forumov najdete na http://groups.yahoo.com/group/forum_prevajalcev/ (16. 7. 2001). Namenjen je vsem, ki želijo sodelovati s prevajalci in lektorji, jih spoznati, si z njimi dopisovati ali pa jih le vprašati za nasvet pri konkretnem prevodu.

4.3 Drugi viri

4.3.1 Slovenske (in tuje) znanstvene in strokovne revije navadno objavljajo letna kazala, občasno pa tudi večletne bibliografije. V zadnjih letih je oboje dostopno preko svetovnega spleta - tudi večina slovenskih znanstvenih in strokovnih revij ima svoje domače strani (npr.

Zdravstveni vestnik: http://vestnik.szd.si/ (16. 7. 2001); *Slavistična revija*: http://www.ijs.si/lit/sr.html (16. 7. 2001)).

4.3.2 Še en koristen in predvsem ažuren vir informacij so reklamni katalogi, ki jih objavljajo večje založniške hiše. Večinoma izdajajo tematske snopiče (npr. medicina, jezikoslovje, filozofija, slovarji ipd.), v katerih objavljajo recenzije ter vsebine novih knjig in starih izdaj, ki jih še imajo na zalogi. Nanje se lahko naročimo tudi preko svetovnega spleta – preprosto poiščemo domačo stran založbe in jim svojo željo sporočimo po elektronski pošti (nekaj založb: Blackwell, Longman, Oxford, Cambridge, Springer).

Pri nas tovrstnih katalogov ne poznamo, kar je glede na majhno število izdaj s posameznega področja tudi razumljivo. Nekaj informacij vseeno prinašajo reklamni katalogi večjih založb (Mladinska knjiga izdaja *Krog: revijo o knjigi*, DZS *Katalog izdaj*, Cankarjeva založba *Knjižne novice*, založba Obzorja pa *Knjižni katalog*), zadnje leto tudi revija *Knjiga*, ki jo izdaja založba Rokus in mesečno prinaša novosti slovenskih založb. Informativne pa so tudi rubrike z recenzijami novih knjig, ki jih poznajo nekatere revije in časopisi, ter seznam knjig v tisku, ki jih NUK vsak teden objavlja v *Književnih listih* Dela.

Literatura

Slavko CVETEK, 13. 4. 1994: Kriterije odličnosti je mogoče dosegati tudi pri poučevanju. *Delo* XXXVI. 13.

— — 20. 4. 1994: Kakovosten študij združuje odlično raziskovalno in pedagoško delo. *Delo* XXXVI. 5.

Umberto ECO, 1989[2]: *Wie man eine wissenschaftliche Abschlußarbeit schreibt: Doktor-, Diplom- und Magisterarbeit in den Geistes- und Sozialwissenschaften.* Prev. Walter Schick. Heidelberg: C. F. Müller.

Miran HLADNIK, 1997[5]: *Praktični spisovnik ali Šola strokovnega ubesedovanja.* Ljubljana: Filozofska fakulteta. Http://www.ijs.si/lit/spisovn.html (16. 7. 2001).

Peter LIKAR, 1986: *Utrip znanosti.* Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.

Miroslav KALIŠNIK, Ljubo LAH, 1998: *Uvod v znanstvenoraziskovalno metodologijo.* Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo.

Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1995. Ljubljana: DZS.

Spletne strani

Cobiss. Http://www.izum.si/cobiss/ (16. 7. 2001).

Univerzitetna knjižnica Maribor. Http://www.ukm.uni-mb.si/ (16. 7. 2001).

Forum prevajalcev. Http://groups.yahoo.com/group/forum_prevajalcev/ (16. 7. 2001).

Tina Verovnik, Nataša Logar

Zgradba zaključnega strokovnega in znanstvenega dela

Predstavljeni so formalni deli diplomskega in magistrskega dela ter doktorske disertacije, načini navajanja virov, jezik, v katerem naj bi bila ta dela napisana, ter obseg dela in obseg strani.

1 Uvod

V prispevku je podana kratka predstavitev in primerjava formalnih in vsebinskih značilnosti diplomskih in magistrskih del ter doktorskih disertacij, narejena na osnovi navodil za izdelavo, ki sva jih dobili v referatih za študente na dodiplomskem in podiplomskem študiju oz. v tajništvih, knjižnicah[18] in na spletnih straneh naslednjih fakultet oz. šol Univerze v Ljubljani: Biotehniška fakulteta, Ekonomska fakulteta, Fakulteta za arhitekturo, Fakulteta za družbene vede, Fakulteta za elektrotehniko, Fakulteta za farmacijo, Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo, Fakulteta za matematiko in fiziko, Fakulteta za računalništvo in informatiko, Fakulteta za strojništvo, Fakulteta za šport, Filozofska fakulteta (Oddelek za geografijo, Oddelek za psihologijo, Oddelek za sociologijo, Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Oddelek za azijske in afriške študije, Oddelek za bibliotekarstvo, Oddelek za slovanske jezike in književnosti), Naravoslovnotehniška fakulteta, Teološka fakulteta, Veterinarska fakulteta, Visoka šola za socialno delo, Visoka šola za zdravstvo, Visoka upravna šola.[19]

Vsa zbrana navodila se nanašajo na izdelavo diplomskih del,[20] le nekaj pa je navodil (ponavadi samo kot dodatek) za magistrska dela in doktorske disertacije, zato bodo na začetku podrobneje predstavljene značilnosti formalne zgradbe zaključnega besedila univerzitetnega

---

[18] Avtorici se zaposlenim na teh oddelkih za informacije in pomoč najlepše zahvaljujeva.

[19] Svojih navodil za izdelavo zaključnih strokovnih oz. znanstvenih del nimajo naslednje članice ljubljanske univerze: Akademija za gledališče, radio, film in televizijo, Akademija za likovno umetnost, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Medicinska fakulteta in Pravna fakulteta, sem pa sodi tudi 13 oddelkov Filozofske fakultete in Pedagoška fakulteta, ki ponuja le vzorec naslovnice.

[20] Nekatere fakultete imajo tudi navodila za izdelavo diplomskih nalog, torej besedil, s katerimi se zaključi visokošolski študij, vendar smo se tu osredotočili na univerzitetni študij, zato teh navodil, razen pri obeh visokih šolah, nismo vključevali, se pa bistveno ne razlikujejo od navodil za izdelavo diplomskih del.

diplomska naloga – zaključek visokošolskega študija
diplomsko delo – zaključek univerzitetnega študija

študija. Najprej bodo našteti temeljni deli formalne zgradbe, torej le osnovni okvir za pisanje tega zaključnega dela, v nadaljevanju prispevka pa je vsak del opisan podrobneje, omenjene pa so tudi zahteve, ki se pojavljajo le na nekaterih fakultetah. Ker sva v tem delu iskali skupne značilnosti in delali tudi posplošitve, naj veljajo ugotovitve kot »večinsko veljavne«, ne veljajo namreč nujno za vse fakultete, čeprav sva fakulteto, ki precej odstopa ali navaja ravno nasprotno, tudi navedli; izpostavili pa sva tudi odstopanja med družboslovnimi in naravoslovnimi fakultetami ter tam, kjer je bilo več variantnih določil, priporočili tisto, ki sva ga presodili kot najboljše. Nato sledi posebno poglavje o izbiri jezika zaključnih dodiplomskih oz. podiplomskih del ter poglavje s podatki o obsegu dela in izgledu strani, na koncu prispevka pa (z navezavo na povedano v zvezi z zgradbo diplomskega dela) še posebni oz. dodatni napotki za zaključno znanstveno delo bodočih magistrov in doktorjev znanosti.

2 Formalna zgradba zaključnega strokovnega in znanstvenega dela

2.1 Sestavni deli

I. ZAČETNI DEL
naslovnica
notranja naslovnica
zahvala, posvetilo, moto
izvleček
ključne besede
kazalo

II. OSREDNJI DEL
uvod
osrednji del
sklep/zaključek
povzetek

III. ZAKLJUČNI DEL
viri in/ali literatura
seznam uporabljenih kratic, okrajšav, simbolov
seznam tabel, slik
slovar slovenskih prevodov tujih izrazov
priloge
izjava o avtorstvu, navedba lektorja

2.1.1 Elementi začetnega dela

2.1.1.1 Naslovnica (platnice)

UNIVERZA V LJUBLJANI
Ime fakultete
Oddelek, (študijski program, smer)

Naslov diplomskega dela

Diplomsko delo univerzitetnega študija

Ime in priimek kandidata

Ljubljana/kraj, leto

Navedeni vzorec vsebuje vse prvine, ki so lahko zahtevane kot informacije za naslovno stran dela, vendar jih vse fakultete v navodilih ne navajajo nujno kot obvezne. Pogosto je na prvi strani zahtevan le napis *Diplomsko delo*, desno spodaj pa ime in priimek kandidata. Slednje se pri nekaterih fakultetah navaja nad naslovom dela. Tudi kraj in letnica izdelave naloge nista zahtevana na vseh fakultetah. Preden daste nalogo v vezavo, lahko v fakultetni knjižnici pregledate nekaj novejših diplomskih del ter se ravnate po njih.

Za naslovnico priporočava podatke in njihovo zaporedje, kot je navedeno v vzorcu. Iz praktičnih razlogov (predvsem zaradi lažjega iskanja v knjižnicah) je priporočljivo napisati ime avtorja in naslov dela tudi na hrbet knjige.

2.1.1.2 Notranja naslovnica

UNIVERZA V LJUBLJANI
Ime fakultete
Oddelek, (študijski program, smer)

Naslov diplomskega dela

Diplomsko delo univerzitetnega študija

Ime in priimek kandidata

Mentor: prof. dr. (oz. točen naziv) ime in priimek
(Somentor: prof. dr. (oz. točen naziv) ime in priimek)

Ljubljana/kraj, leto

Pred notranjo naslovnico je vezan en prazen list za morebitne opombe. Notranja naslovna stran ponavadi prinaša vse podatke s prednje strani ter dodatno še tiste, ki se tam niso pojavili (če so na platnicah vsi podatki, ki so navedeni v našem vzorčnem primeru, na notranji naslovnici navedemo le še naziv in ime mentorja in morebitnega somentorja). Tudi poravnava je na notranji naslovnici po nekaterih navodilih drugačna (leva poravnava) kot na platnicah (sredinska poravnava).

Priporočava vzorčni primer z enako (torej sredinsko) poravnavo kot na platnicah.

2.1.1.3 Zahvala, posvetilo, moto

Zahvala, posvetilo in moto niso obvezni. Vsak je na svoji strani.

Zahvala je lahko bodisi poimenska zahvala vsem posameznikom, ki so kakorkoli pripomogli k uspešni izvedbi diplomskega dela, ali pa zahvala podjetju/instituciji, ki je finančno podprlo/-a njegovo izdelavo. Uvrstimo jo lahko na začetek (pred vsebinski del) ali na konec – večinoma jo je najti na najprej omenjenem mestu, torej na začetku.

Posvetilo naj bo kratko in takoj za notranjo naslovno stranjo desno zgoraj.

Tudi moto naj bo kratek, na posebni strani in pomaknjen k desnemu robu. Biti mora v vsebinski zvezi s temo naloge; običajno gre za misel ali verz kake znane osebnosti, pregovor ali rek. Ne pišemo ga v narekovajih in ne smemo pozabiti navesti imena avtorja.

2.1.1.4 Izvleček

Izvleček je kratka, zgoščena predstavitev vsebine naloge brez pojasnjevanj ali kritičnih osvetlitev. Nekatera navodila vanj uvrščajo tudi rezultate oz. konkretne izsledke, zaključke dela (sklepe) in smernice za nadaljnje raziskave, ker pa je na le-teh poudarek v povzetku dela, se zdi smiselneje, da se v izvlečku predstavi le namen in raziskovalno področje, morda tudi metode. Obsega naj okoli 600 znakov oz. ne več kot pol strani. Na nekaterih fakultetah zahtevajo poleg slovenskega izvlečka še izvleček v enem izmed svetovnih jezikov, najpogosteje v angleščini.

2.1.1.5 Ključne besede

Ključne besede naj odražajo vsebino zaključnega znanstvenega dela. Priporočeno število ključnih besed se giblje med tri in deset, ponekod se zahteva še njihov prevod v angleščino.

2.1.1.6 Kazalo

Večina fakultet predpisuje kazalo vsebine, nekatere še posebna kazala oz. sezname preglednic, slik, tabel, kratic, okrajšav in prilog.

Vsebinsko kazalo je vedno na začetku in vsebuje tudi naslove in strani vseh ostalih kazal. Vsebovati mora popolne naslove poglavij in podpoglavij z navedbo številk strani, na katerih se posamezno poglavje ali podpoglavje začne. Podpoglavja so zaradi preglednosti nekoliko zamaknjena; naslov poglavja je zapisan z debelejšimi ali večjimi črkami. V veljavi je večnivojsko desetiško številčenje (1, 1.1, 1.1.1 ...); ponekod predvidevajo tudi številčenje poglavij z rimskimi številkami, vendar prvi način prevladuje in ga tudi priporočava.

Ostala kazala, nekatera tudi neobvezna, so bodisi za vsebinskim kazalom bodisi na koncu za literaturo.

Zgoraj opisani deli zaključnega dela si ne sledijo nujno v tem vrstnem redu, vendar to zaporedje priporočava. Ponekod se pred glavnim, torej vsebinskim delom zahtevajo še ključna dokumentacijska informacija (v slovenščini in angleščini), stvarni vrstilec, podatki o avtorskih pravicah ali celo slovarček z opisno razlago pojmov, za katere avtor meni, da so specifični za raziskovalno področje in zato potrebujejo razlago.

2.1.2 Elementi osrednjega dela

2.1.2.1 Uvod

Uvod oz. uvodno poglavje bralca uvede v tematiko diplomskega dela. V njem razčlenimo zahteve in cilje dela, podamo širši strokovni okvir oz. področje, s katerega je bil problem izbran, in razloge za izbor, identificiramo probleme, ki jih je treba razrešiti; po literaturi povzamemo znane rešitve in ocenimo njihov pomen za naše delo; orišemo zgradbo dela in navedemo morebitne omejitve.

2.1.2.2 Osrednji del

Glavni oz. vsebinski del naloge mora biti oblikovno smiselno razdeljen na poglavja, podpoglavja in razdelke, vse ustrezno oštevilčene. Pri tem je treba paziti, da naslovi posameznih delov niso predolgi in prezahtevni ter da besedilo ni preveč razpršeno.

Večina zaključnih znanstvenih del na naravoslovnih in tehniških fakultetah temelji na eksperimentalnem delu. Osrednji del naloge se v takih primerih vsebinsko deli na dva dela. V prvem, *splošnoteoretičnem delu*, opišemo in ocenimo stanje raziskav obravnavanega problema, pri čemer se opiramo na dosegljive informacije v domači in tuji strokovni literaturi. Predstavimo že znana in/ali lastna teoretična dognanja in razmišljanja, sinteze, mehanizme, matematične izpeljave ipd. V *eksperimentalnem delu* pa predstavimo izbiro materialov, delovnih postopkov, sredstev in naprav, opišemo metode preiskav oz. analiz, tehnike raziskovalnega dela, aparature, spremljanje postopkov, rezultate meritev, delovne pogoje itd. Sistematično opišemo opravljeno delo (postopek eksperimenta) ter v diskusiji ustrezno prikažemo dobljene rezultate – bodisi opisno bodisi s tabelami, skicami, slikami, diagrami ipd.

V družboslovju je eksperimentalnega dela mnogo manj, zato osrednji del ni tako natančno členjen, vsebuje pa teoretični uvod, predstavitev problema z različnih zornih kotov, njegovo obravnavo v preteklosti, metodologijo, ugotovitve in razpravo.

2.1.2.2.1 Slike, risbe, diagrami, tabele, fotografije

Zaželene so tiste grafične in slikovne ponazoritve, ki pripomorejo k razumljivosti dela. Vse morajo biti opremljene s podnaslovi s čim večjo pojasnjevalno vrednostjo in opremljene z zaporednimi številkami v ločenih zaporedjih. Številko vsake slike (risbe, diagrama, fotografije) se s primernim pojasnilnim besedilom običajno piše pod sliko, številko vsake tabele s primernim pojasnilnim besedilom pa nad tabelo. Vse slike, tabele ipd. morajo biti v besedilu omenjene in po potrebi širše pojasnjene. V besedilo naj bodo vstavljene približno tam, kjer se nanje sklicujemo.

2.1.2.2.2 Formule, enačbe

Enačbe in formule zapišemo v svojo vrstico, zamaknjeno za nekaj mest. Skrajno desno jih zaporedno oštevilčimo s številko v okroglem oklepaju in se tako nanje tudi sklicujemo.

2.1.2.3 Sklep/Zaključek

V zaključnem poglavju vsebinskega dela naloge kritično in vsestransko ocenimo hipoteze, dobljene rezultate in rešitve ter jih po možnosti primerjamo z dosežki drugih avtorjev. Izpostavimo probleme in morebitne slabosti dela ter navedemo ideje, ki so nastale med delom in bi lahko bile predmet novih oz. dopolnilnih raziskav, ali morebitna odprta vprašanja in smernice za njihovo rešitev. Sklepi morajo biti natančni, kratki in jasni.

2.1.2.4 Povzetek

Povzetka ne zahtevajo vse fakultete, vendar ga priporočava; razširjen povzetek v slovenščini je brez izjeme zahtevan le v tistih izjemnih primerih, ko je naloga pisana v tujem jeziku (gl. poglavje o jeziku). Povzetek naj ne bo predolg (do dve strani), vendar pa mora povzeti tudi uvod in metode raziskovanja in ne samo rezultatov in diskusije. Vanj ne vstavljamo preglednic in slik, pač pa najpomembnejše številčne rezultate predstavimo le v tekočem besedilu ali navedemo le tipične zglede. Ob slovenskem povzetku je pogosto zahtevan še njegov prevod v angleščino.

2.1.3 Elementi zaključnega dela

2.1.3.1 Viri in/ali Literatura

Pri navajanju v nalogi citiranih virov se uveljavljata dva načina. V navodilih družboslovnih fakultet je naveden samo prvi način, v navodilih naravoslovnih fakultet pa tudi drugi.

2.1.3.1.1 Abecedni seznam avtorjev

Prvi način je abecedni seznam avtorjev; v tem primeru vir v besedilu navedemo v oklepaju, in sicer tako, da najprej navedemo priimek avtorja, nato (lahko za vejico ali brez nje) letnico izdaje citiranega dela, nato pa za vejico ali za dvopičjem še številko strani; v poglavju Literatura in/ali Viri pa napišemo podatke po naslednjih pravilih:

- prva vrstica s priimkom (prvega) avtorja je lahko zaradi lažjega iskanja pomaknjena proti levi,
- za priimkom in pred imenom avtorja pišemo vejico; če je zaporedje obratno, torej ime, priimek, vejice seveda ni,
- dela navajamo po abecednem redu avtorjev, več del istega avtorja navajamo po časovnem zaporedju,
- če imamo več del istega avtorja, ki so bila izdana istega leta, pripišemo pri letnici izdaje drugega dela *a*, tretjega dela *b* itd (npr. 1986b),
- če gre za delo več kot treh avtorjev, po veliki večini navodil navedemo le prvega in dodamo okrajšavo *et al.*, *in drugi*, *in dr.* ali *in sod.*,
- ne navajamo akademskih naslovov,
- pri anonimnih virih se upošteva prva črka v naslovu, navedba se začne z letnico izdaje, ki ji sledi naslov vira, npr. (1995*) Statistični letopis 1995* ...,
- povsem na koncu navedbe vira obvezno stoji pika.

Nekatera navodila zahtevajo ležeči tisk pri naslovih samostojnih publikacij, tudi ločila, tisk in zaporedje podatkov je nekoliko različno, zato tu navajamo nekaj zgledov za navedbo samostojnega dela na družboslovnih fakultetah:

- Ekonomska fakulteta: Tajnikar Maks: Mikroekonomija s poglavji iz teorije cen. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1992. 502 str.
- Oddelek za geografijo Filozofske fakultete: Vrišer, I., 1998. Uvod v geografijo. 6. izd. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 458 str.
- Oddelek za psihologijo, Oddelek za azijske in afriške študije Filozofske fakultete: Chomsky, C. S. (1969). *The acquisition of syntax in children from 5 to 10*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Visoka upravna šola: Seljak, Janko. Statistične metode. Visoka upravna šola, Ljubljana, 1995.
- Fakulteta za družbene vede: Jambrek, Peter (1992): Uvod v sociologijo, Državna založba Slovenije, Ljubljana.

Še nekoliko drugačno je citiranje člankov, ki zajema tudi ime revije, letnik, številko zvezka itd., zato se je treba o tem natančno poučiti v navodilih posameznih fakultet. Način citiranja, ki je uporabljen v tem zborniku, je narejen po zgledu *Slavistične revije*, za natančno poučitev o navajanju bibliografskih enot pa priporočava delo M. Hladnika *Praktični spisovnik ali Šola strokovnega ubesedovanja*.

2.1.3.1.2 Navajanje po vrsti

Drugi način je navajanje virov po vrsti, kot so bili omenjeni v besedilu. Pri tem načinu se sklicevanje na vir v besedilu označi z zaporedno številko vira in navedbo strani (beseda stran je lahko zapisana ali pa tudi ne) v oglatem oklepaju, npr. [13, stran 520–534]; v poglavju Viri in/ali Literatura pa vire navedemo od tistega, ki je označen z [1], naprej tako, da najprej navedemo to številko, nato pa avtorja itd. po že zgoraj zapisanih pravilih.

V seznamu literature navedemo tudi uporabljene patente, standarde, predpise, prospekte ipd.

2.1.3.1.3 Citiranje spletnih virov

Mednarodni standard ISO 690-2 predvideva zelo natančen, hkrati pa zelo zapleten način citiranja, npr. (http://www.nlc-bnc.ca/iso/tc46sc9/standard/690-2e.htm#4 (17. 7. 2001)):

CARROLL, Lewis. *Alice's Adventures in Wonderland* [online]. Texinfo ed. 2.1. [Dortmund, Germany] : WindSpiel, November 1994 [cited 10 February 1995]. Available from World Wide Web: <http://www.germany.eu.net/books/carroll/alice.html>. Also available in PostScript and ASCII versions from Internet: <ftp://ftp.Germany.EU.net/pub/books/carroll/>.

Precej manj zapleten način citiranja z interneta predlaga M. Hladnik ((http://www.ijs.si/lit/sp_ssp.html#nac (17. 7. 2001)), npr:

France Prešeren: *Poezije in pisma*. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: MK, 1964. *Izbrana poezija dr. Franceta Prešerna*. Ur. Vladimir Bensa. Zadnji popravek 13. febr. 1997. Http://www.educa.fmf.uni-lj.si/izodel/ponudba/1996/preseren/default.htm.

Strinjava se s pravkar navedenim avtorjem, da tudi dela z elektronskih medijev navajamo kolikor se da podobno kot vsa druga dela. Pojavita pa se dve težavi, na kateri opozarja tudi M. Hladnik: zaključek navedbe s piko, ki bi se jo lahko razumelo kot del naslova, in deljenje naslova, ki naj bi vključevalo deljaj, ta pa je enak vezaju, ki je lahko (in pogosto tudi je) del naslova, zaradi česar bi bralec lahko deljeni naslov prebral narobe. Oboje bi se dalo rešiti z uporabo nekakšnega »obojestranskega zamejevalca« spletnega naslova: to bi lahko bili narekovaji ter oglati ([ ]) ali lomljeni oklepaji (< >), ki bi označevali, kje se naslov začne in konča in da ni vanj nič dodatno vnešeno (v mislih imava prav piko in deljaj). Ker so narekovaji in oglati oklepaji pri citiranju lahko že

v drugi funkciji, se zdi najboljša prav raba lomljenih oklepajev, ki jih predlaga tudi zgoraj navedeni standard (na ta način so navedeni spletni naslovi v prispevku N. Logar).

Pri deljenju imamo možnost, da se mu izognemo preprosto tako, da cel naslov prenesemo v naslednjo vrstico, kar pa pri navedbi spletnega naslova v tekočem besedilu oblikovno ni najboljše zaradi prevelikih razmikov med besedami, ki se pri obojestranski poravnavi (lahko) pojavijo v prejšnji vrstici. Če pa se odločimo, da bomo naslov delili, ne vnašamo deljaja.[21] Najbolje je deliti ob vezaju ali poševnici, in sicer tako, da na primernem mestu glede na to, koliko prostora je še ostalo v vrstici, za poševnico, vezajem oz. piko vnesemo presledek (praktični nasvet: do tega mesta pridemo s smerno tipko, ne s klikom miške, kajti ta sproži povezavo). Izbiro med obema možnostma prepuščava presoji avtorja. V tem prispevku sva se odločili za pravkar opisano možnost.

Zaradi hitrega spreminjanja podatkov na spletu je pri citiranju spletnih virov nujno vključiti tudi datum citiranja (uro le v primerih večkratnega dnevnega spreminjanja podatkov). ISO 690-2 datum navaja v oglatem oklepaju za besedo *citirano*, ki pa se zdi odvečna. Podobno meniva tudi o zvezi *članek dobljen*, ki ga pred datumom predlaga J. Skaza (2000: 188–190). Tudi glede oglatih oklepajev imava pomisleke, tudi zato, ker jih je treba na tipkovnici posebej poiskati. B. Bučar (2000: 57, 73) datum dostopa navaja v okroglem oklepaju, brez omenjenih ali podobnih besed, zaradi jedrnatosti sva se za ta način odločili tudi avtorici prispevka.

Najin predlog citiranja spletnih virov je torej naslednji:

Šifrant raziskovalnih področij in podpodročij.
Http://www.mzt.si/mzt/dok/sif/sif-podr.html (16. 3. 2000).

ali

Šifrant raziskovalnih področij in podpodročij. <Http://www.mzt.si/mzt/dok/sif/sif-podr.html> (16. 3. 2000).

Tomo KOROŠEC, 1999: Prvo slovensko oglaševalno besedilo iz l. 1794 in njegov avtor Valentin Vodnik (1758–1819). *Slavistična revija* XXXXVII/4. Http://www.ff.uni-lj.si/sr/okvir.html (17. 7. 2001).

Če vir vključuje tudi datum objave na spletu (lahko je to tudi datum izdaje tiskanega besedila), je navedba naslednja:

Lela B. NJATIN, 30. 6. 1999: *Znanost (ne) grize.*
Http://www.mzt.si/mzt/scientia/leto-1999/300699-3.html (15. 3. 2000).

ali

Lela B. NJATIN; 30. 6. 1999: *Znanost (ne) grize.* <Http://www.mzt.si/mzt/scientia/leto-1999/300699-3.html> (15. 3. 2000).

---

[21] Nasprotno meni J. Skaza (2000: 180), ki pri deljenju na mestu, kjer je vezaj ali pika, deljaj vnaša, pri poševnici pa ne. Avtorici meniva, da ta rešitev ni najboljša, ker lahko privede do že omenjenega napačnega branja naslova.

Seznam spletnih virov ima lahko poseben razdelek v poglavju Viri in/ali Literatura, lahko pa se tudi povsem običajno, po abecedi avtorja ali naslova besedila, vključi med druge vire.

2.1.3.2 Seznam tabel, slik

V tem seznamu navedemo zaporedne številke in naslove tabel oz. slik in številko strani, na kateri se nahajajo. Nekatere fakultete zahtevajo, da se številke tabel oblikujejo tako, da je na prvem mestu zaporedna številka poglavja, v katerem se nahaja tabela, na drugem pa zaporedna številka tabele znotraj tega poglavja. Po istem načelu se številčijo tudi slike, sheme, diagrami in grafikoni. Ta seznam je lahko naveden tudi na začetku za kazalom vsebine.

2.1.3.3 Seznam uporabljenih kratic, okrajšav, simbolov

V seznamu razložimo manj znane simbole in okrajšave; splošno znanih simbolov ne razlagamo. Ker se tuje kratice v strokovnem besedilu pogosto ne prevajajo, zlasti če jih je veliko, sem uvrstimo tudi njihove prevode. Tu razložimo tudi okrajšave, ki smo jih oblikovali sami. Tako okrajšavo uvedemo tako, da v besedilu pri prvi rabi takoj za zapisom razvezane, tj. neokrajšane oblike okrajšavo navedemo v oklepaju in v vsem nadaljnjem besedilu uporabljamo samo le-to. Nekatere fakultete predvidevajo umestitev tega seznama v začetnem delu za kazalom.

2.1.3.4 Seznam slovenskih prevodov tujih strokovnih izrazov

Navedejo se prevodi tistih tujih terminov, ki še niso uveljavljeni, znani. Seznam naredimo tako, da v prvem (levem) stolpcu navedemo tuji izraz, v drugem (desnem) stolpcu pa slovensko prevodno ustreznico.

2.1.3.5 Priloge

Med priloge sodijo vse informacije, ki so sicer potrebne za prikaz celovitosti, bi pa motile osnovno sporočilo, ker bi bralcu odvračale pozornost od osnovne teme (slike, diagrami, algoritmi, načrti, daljša izvajanja enačb, numerični izračuni, ponavljajoči se diagrami, iztiski programov ipd.). Priloge morajo biti naslovljene in zaporedno označene z velikimi tiskanimi črkami ali s številko (Priloga A/Priloga 1).

2.1.3.6 Izjava o avtorstvu, navedba lektorja

Zahtevajo jo le nekatere fakultete; navadno jo uvrstimo povsem na konec naloge, kar je tudi najin predlog, lahko pa tudi takoj za notranjo

naslovnico. V njej izjavimo, da smo delo izdelali samostojno pod vodstvom mentorja (naziv, ime, priimek) ali da je delo v celoti naše avtorsko delo; za resničnost jamčimo z lastnoročnim podpisom. V novem odstavku lahko navedemo tudi lektorja.

Deli naloge, opisani v 2.1.3, si ne sledijo nujno v tem vrstnem redu, vendar to zaporedje priporočava.

3 Jezik zaključnih strokovnih in znanstvenih del

Trenutno[22] veljavni *Statut Univerze v Ljubljani* v 114. členu določa, da je učni jezik na tej univerzi slovenski ter da se deli študijskih programov dodiplomskega in podiplomskega študija lahko izvajajo v angleščini, o čemer sprejme sklep senat članice, ki mora pri tem upoštevati jezikovno znanje študentov. V nadaljevanju členi od 115 do 117 natančneje določajo, kdaj se lahko dovolijo predavanja v tujem jeziku na dodiplomskem in podiplomskem študiju. Statut univerze mora slediti 8. členu *Zakona o visokem šolstvu* (kot nadrejenemu pravnemu aktu), ki določa, da se lahko v tujem jeziku izvajajo študijski programi tujih jezikov, deli študijskih programov, če pri njihovem izvajanju sodelujejo gostujoči visokošolski učitelji iz tujine, in študijski programi, če se ti programi na visokošolskem zavodu izvajajo tudi v slovenskem jeziku.

Razen z določilom, da je učni jezik na univerzi slovenski, se v omenjenem statutu in zakonu izrecno ne govori o jeziku, v katerem naj bodo napisana zaključna dela dodiplomskega in podiplomskega študija.[23] Odločitev o dovoljevanju pisanja teh del v tujem jeziku je prepuščena članicam univerze oziroma njihovim komisijam za dodiplomski/podiplomski študij ter senatom. Nekatere fakultete, predvsem družboslovne in humanistične, pisanja v tujem jeziku ne dopuščajo in morajo zato tudi tuji študenti svoja zaključna znanstvena dela v celoti prevesti v slovenščino – takšne so na primer zahteve Akademije za likovno umetnost, Fakultete za arhitekturo in Teološke fakultete. Na drugih, predvsem naravoslovnih in tehniških fakultetah, kjer nekatera dela nastajajo v okviru mednarodnih znanstvenoraziskovalnih projektov, pa se tudi pri diplomskih in magistrskih delih držijo naslednjega sklepa senata Univerze v Ljubljani:

> Članica Univerze v Ljubljani lahko izjemoma predlaga, da sme doktorand napisati doktorsko disertacijo v tujem jeziku v primeru, če je kandidat tujec, če so kandidatov mentor, somentor ali član komisije za oceno primernosti teme doktorske disertacije tuji profesorji. V vsakem primeru je potrebno

---

[22] Maj 2001.

[23] Podatki, navedeni v tem in v naslednjih dveh odstavkih, so bili zbrani v telefonskih pogovorih s pristojnimi na Univerzi v Ljubljani oziroma v študentskih referatih posameznih fakultet 13. in 14. 5. 2001.

uvod, zaključek in obsežen povzetek pripraviti v slovenskem jeziku. Tudi vsa potrebna dokumentacija, predložena za sprejemanje teme doktorske disertacije, mora biti napisana v slovenskem jeziku. Sklep je začasen in velja do takrat, ko se bodo do vprašanja pisanja doktorskih disertacij v tujem jeziku opredelili senati članic Univerze v Ljubljani. (Sprejeto na 8. seji senata 7. 5. 1996 in s popravkom na 9. seji senata 29. 5. 1996.)

Ponekod dopuščajo možnost rabe tujega jezika le za magistrska dela (npr. Biotehniška fakulteta, Ekonomska fakulteta, Filozofska fakulteta, Fakulteta za strojništvo, Pedagoška fakulteta), drugod tudi za diplomska dela. O vsakem posameznem primeru odloča senat fakultete, vedno pa je v delu zahtevan obsežen slovenski povzetek, na Fakulteti za strojništvo, Fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo in Fakulteti za družbene vede tudi slovenski uvod in zaključek, na slednji še naslovnica in kazalo.

Na splošno naj bi bilo po informacijah pristojnih v referatih za študentske zadeve nalog, ki so pisane v katerem od tujih jezikov (najpogosteje v angleščini, tudi v srbohrvaščini in nemščini), (zaenkrat) malo. Za pet fakultet sva poiskali natančnejše podatke, ki to tudi potrjujejo:

Tabela 1: Število magistrskih del in doktorskih disertacij[24] na Fakulteti za elektrotehniko, Medicinski fakulteti, Ekonomski fakulteti, Fakulteti za družbene vede in na Biotehniški fakulteti glede na jezik, 1995–2001.

Fakulteta/zaključno znanstveno delo	magistrsko delo		doktorska disertacija	
	SKUPAJ	v tujem jez.	SKUPAJ	v tujem jez.
Fakulteta za elektrotehniko	285	6 (2 %)	124	16 (13 %)
Medicinska fakulteta[25]	281	58 (21 %)	188	20 (11 %)
Ekonomska fakulteta	785	202 (26 %)	80	1 (1 %)
Fakulteta za družbene vede	237	21 (9 %)	94	16 (17 %)
Biotehniška fakulteta	199	9 (4,5 %)	150	15 (10 %)

Po zatrdilih sogovornikov se na fakultetah zavedajo, da se z rabo slovenščine razvija strokovno izrazje določene stroke in jezik sploh.

[24] Podatki so izračunani po informacijah, ki so v bazah knjižnic navedenih fakultet po Cobissu (http://www.izum.si/cobiss/ (16. 7. 2001)).

[25] Ker pri Medicinski in Ekonomski fakulteti izstopa število magistrskih del, napisanih v tujem jeziku, sva o tem poiskali natančnejše podatke: **Medicinska fakulteta**: od skupno 58 magistrskih del, napisanih v tujem jeziku, jih je 48 napisanih v hrvaščini, 9 v angleščini in eno v srbohrvaščini; od skupno 20 disertacij pa jih je 9 napisanih v hrvaščini, 8 v angleščini in 3 v srbohrvaščini. Po pojasnilu zaposlenih v knjižnici te fakultete (telefonski pogovor 18. 7. 2001) je razlog za večje število del v hrvaščini podiplomski študij slovenskih študentov v Zagrebu. Dodatno so še povedali, da je pri teh delih vsaj naslovnica v slovenščini ali/in angleščini. Iz Cobissa je še razvidno, da ima 12 disertacij, ki so sicer napisane v slovenščini, razširjen del besedila napisan v angleščini. **Ekonomska fakulteta**: po informacijah pristojnih v študentskem referatu fakultete (pogovor 13. 5. 2001) nekatere podiplomske (magistrske) programe večinoma ali v celoti izvajajo v angleščini v sodelovanju s tujimi profesorji in ustanovami, posledica česar je verjetno večje število magistrskih del v tujem jeziku.

Ponekod na to posebej opozarjajo tudi v navodilih za pisanje diplomskih oz. magistrskih del. Povzemava nekaj smernic iz gradiva:

> Strokovna besedila morajo biti nedvoumna, zato naj stavki ne bodo zapleteni, slog naj bo kratek, jedrnat, informativen, strokovno natančen, uporablja naj se uveljavljena terminologija (ne žargonizmi), pri dvojničnih terminih je treba dosledno uporabljati en sam izraz, pri dvojnici prevzeto – neprevzeto uporabljamo neprevzeti izraz (ob prvi rabi lahko v oklepaju dodamo tudi dvojnico). Pri novem strokovnem izrazju naj se avtor potrudi poiskati ustrezno slovensko ustreznico. Besedilo naj ne bi imelo jezikovnih napak; kdor ne zaupa svojemu (predvsem) pravopisnemu znanju, naj pred oddajo besedila poišče lektorja.

4 Obseg dela in izgled strani

V navodilih se zahteva okrog 50 strani obsežno diplomsko delo, kar pa je zelo približna ocena, saj je zahtevani obseg po fakultetah zelo različen, tako npr. Fakulteta za elektrotehniko zahteva najmanj 20 strani strokovnega besedila, Ekonomska fakulteta 35–45 strani, Oddelek za pedagogiko in andragogiko Filozofske fakultete 50–100 strani, Oddelek za bibliotekarstvo 40–70 strani, Visoka upravna šola 42–60 strani enojnega razmika, Fakulteta za družbene vede 40–60 strani, na Fakulteti za strojništvo pa naj delo ne presega 120 strani.

Povsod je določena velikost črk 12, tip pisave pa večinoma *Times New Roman* ali *Arial*, zaželena je obojestranska poravnava in medvrstični razmik 1,5 (enojnega zahtevata samo že omenjena Visoka upravna šola in Fakulteta za matematiko in fiziko, na Biotehniški fakulteti pa ga dovoljujejo, če je delo obsežno). Na listu A4 naj bi bilo 30–32 vrstic, izjema je Biotehniška fakulteta, ki predpisuje približno 40 vrstic na stran. Ekonomska fakulteta predpisuje obojestranski tisk, druge fakultete pa enostranskega ali pa o tem nič ne povedo. Vsako novo poglavje naj bi se začelo na novi strani (ne pa tudi podpoglavje). Predpisani robovi so različni, in sicer v naslednjih mejah: levi 2,5–3 cm, desni 2–3 cm, zgornji 2–3,5 cm in spodnji 2–3 cm. Večinoma je zaželeno, da se strani številčijo spodaj v sredini; *Uvod* je prva številčena stran, *Viri in/ali Literatura* pa zadnja; od naslovne do uvodne strani se navadno številči z rimskimi številkami. Strani prilog (za viri) so številčene od 1 naprej.

Barva platna, v katero je diplomsko delo univerzitetnega študija vezano, je večinoma prepuščena izbiri kandidata, le na Ekonomski fakulteti predpisujejo črno, na Visoki upravni šoli (tu je treba besedilo oddati tudi na disketi) in na Fakulteti za družbene vede temno rdečo barvo, na Biotehniški fakulteti priporočajo sivo s črnimi črkami, na Fakulteti za strojništvo pa zahtevajo katerokoli temno barvo.

5 Formalna zgradba magistrskega dela in doktorske disertacije

Posebna pravila o izdelavi magistrskega dela in doktorske disertacije imajo le nekatere fakultete, pa še te v okrnjenem smislu:

Fakulteta za šport ima navodila za izdelavo 15–20 strani dolgega t. i. projekta magistrske naloge, ki mora imeti naslednja poglavja: naslovna stran, izvleček, izhodišča, metode dela, reference, uporabnost naloge za prakso, potek dela in predvideni stroški dela. V navodilih je vsako poglavje tudi na kratko opisano.

Fakulteta za družbene vede v Pravilniku o podiplomskem študiju določa, da mora biti magistrsko delo napisano v formatu A4, vezano v modro platno ali podoben material, na eni strani mora imeti približno 2000 znakov; določen je tudi izgled naslovnice (enak kot v našem vzorcu za diplomsko delo, le da je ime avtorja napisano pred naslovom dela, pod naslovom pa je napis *Magistrsko delo*). Na notranji naslovnici sta navedena še mentor in somentor. Tudi sestavni deli so že znani: kazalo, uvod, glavno besedilo, sklep in seznam citirane literature. Obseg: 80–130 strani.

Ekonomska fakulteta ima eno samo navodilo za pisanje tako diplomskih nalog, diplomskih del, specialističnih in magistrskih del kot doktorskih disertacij. V njem je posebej za magistrsko delo omenjen le dovoljeni obseg 80–100 strani, v *Pravilih o magistrskih in specialističnih delih* te fakultete pa je še navedeno, da mora tako delo imeti uvod in v njem nakazan predmet dela, namen, postopek, temeljno tezo in strnjen očrt vsebine poglavij ter sklep in na koncu navedeno uporabljeno literaturo po abecednem redu avtorjev. Na platnicah je napisana univerza in pod njo fakulteta, v sredini *Magistrsko delo* in v spodnjem desnem kotu ime in priimek avtorja. Prvi notranji list je prazen, notranja naslovnica pa ima pod napisom *Magistrsko delo* še naslov, spodaj v levem kotu pa je napisan kraj (obvezno Ljubljana) in mesec ter leto izdelave. Posebej je navedeno, da se ime mentorja in zahvale ne piše. Zelo podobna so tudi določila v *Pravilniku o doktorskem študiju* te fakultete, dodati je treba še stvarno in imensko kazalo, delo mora biti vezano v črno platno in praviloma ne sme biti krajše od 160 strani.

Biotehniška fakulteta ima enotno navodilo za izdelavo diplomskih in podiplomskih izdelkov izdano v knjižni obliki (gl. vire), podobno velja tudi za Fakulteto za arhitekturo in Veterinarsko fakulteto, ki sta knjižno izdali navodila, ki so nastala v okviru enega od predmetov na magistrskem študiju, se pa ta po ustnem in pisnem pojasnilu pristojnih uporabljajo tudi za izdelavo diplomskih del in doktorskih disertacij.

Tako tu navedene fakultete kot tudi vse ostale pri podrobnejših tehničnih vidikih izdelave zaključnega dela podiplomskega študija (pravzaprav pa v omejenem obsegu tudi pri seminarskih nalogah in specialističnih delih) smiselno uporabljajo določila za izdelavo diplomskih del in pravilnike o podiplomskem študiju, ki jih je sprejel senat fakultete.

Viri in literatura

Navodila za izdelavo diplomskih in magistrskih del ter doktorskih disertacij anonimnih avtorjev, dobljena na pristojnih mestih fakultet Univerze v Ljubljani, maj 2001.

Tomaž BARTOL, Jana BRADAČ, Ivica HOČEVAR, Teja KOLER - POVH, Nataša SIARD, Karmen STOPAR, 2000: *Navodila za oblikovanje pisnih diplomskih in podiplomskih izdelkov na Biotehniški Fakulteti Univerze v Ljubljani.* Ljubljana: Biotehniška fakulteta.

Bojko BUČAR, Zlatko ŠABIČ, Milan BRGLEZ, Monika KALIN GOLOB, 2000: *Navodila za pisanje: seminarske naloge in diplomska dela.* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Excerpts from International Standards ISO 690-2. (http://www.nlc-bnc.ca/iso/tc46sc9/standard/690-2e.htm#4 (17. 7. 2001).

Miran HLADNIK, 1997[5]: *Praktični spisovnik ali Šola strokovnega ubesedovanja.* Ljubljana: Filozofska fakulteta. Http://www.ijs.si/lit/spisovn.html (17. 7. 2001).

Miroljub JAKOVLJEVIĆ, 1997: *Od izbire teme do zagovora diplomskega dela.* Ljubljana: Visoka šola za zdravstvo.

Miroslav KALIŠNIK, Ljubo LAH, 1998: *Uvod v znanstvenoraziskovalno metodologijo.* Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo.

Miroslav KALIŠNIK, Jelka ZABAVNIK PIANO, 1999: *Uvod v znanstvenoraziskovalno metodologijo na področju veterinarstva.* Ljubljana: Veterinarska fakulteta.

Silvo KRISTAN, 1997: *Kako izdelam diplomsko delo.* Ljubljana: Fakulteta za šport.

Julijana KRISTL, Slavko PEČAR, 1999[2]: *Študij in diploma.* Ljubljana: Fakulteta za farmacijo.

Blaž MESEC, Darja ZAVIRŠEK, Nika CIGOJ - KUZMA, 1997[2]: *Navodilo za pisanje diplomske naloge in opravljanje diplomskega izpita.* Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Jožef SKAZA, 2000: *Epis – pravopisni priročnik.* Dobrna: Eknjiga.

Jože URBANIJA, 2001: *Diplomsko delo.* Ljubljana: Oddelek za bibliotekarstvo Filozofske fakultete.

Nataša Jakop

Vsebinska tipologija opomb

Prispevek je poskus vsebinske razčlenitve opomb, ki se pojavljajo v jezikoslovnih diplomskih delih in diplomskih delih iz književnosti. Teoretično se naslanja na tipologijo opomb pri U. Ecu, M. Hladniku, A. Vidovič Muha in J. Toporišiču. Opombe je vsebinsko mogoče deliti na dva tipa: obvestilne in mnenjske opombe.

1 Uvod

Opombe so spremno besedilo zaključnega znanstvenega dela[26] in ena od formalnih značilnosti znanstvenega besedila. Diplomsko delo je zaključno znanstveno delo in zahteva upoštevanje formalnih in vsebinskih značilnosti znanstvenega besedila.

Nekatere fakultete Univerze v Ljubljani imajo interne priročnike o tem, kako naj študenti napišejo diplomsko delo (gl. prejšnji prispevek). Tudi na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete je tak priročnik (*Praktični spisovnik ali Šola strokovnega ubesedovanja* M. Hladnika), vendar je namenjen bolj študentom, ki pišejo delo iz književnosti.

Pri pisanju zaključnega znanstvenega dela imajo študenti težave tudi z vprašanji: kaj so opombe, koliko opomb naj delo ima in kaj naj bo v opombah. V prispevku skušam odgovoriti na ta vprašanja.

Vsebinska tipologija opomb je izdelana na osnovi nekaterih diplomskih del in doktorskih disertacij, ki so v knjižnici Oddelka za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete.

2 Splošne značilnosti opomb

Gradivo tega prispevka je razvrščeno tako, da so najprej obravnavani literarni teoretiki, in sicer najprej tuji (U. Eco), nato slovenski (M. Hladnik), potem pa še slovenski jezikoslovci (A. Vidovič Muha, J. Toporišič).

---

[26] Pojem zaključno znanstveno delo je definiran v prispevku T. Verovnik *Izbira teme in iskanje literature*.

2.1 Vloga opomb v zaključnem znanstvenem delu po U. Ecu

Eco v svojem metodološkem priročniku (1989) ugotavlja, kakšna je vloga opomb v zaključnem znanstvenem delu in kdaj jih avtor uporabi.[27] Razlikuje osem tipov opomb.

(1) Glavna naloga opomb je, da navajajo vir citata.[28] Eco namreč meni, da bi navajanje vira citata v besedilu oteževalo branje besedila. Če se želi avtor zaključnega znanstvenega dela izogniti prevelikemu številu opomb, Eco svetuje navajanje vira citata v besedilu, neposredno za citatom s podatkom o avtorju, letnici izdaje dela in strani, kjer se nahaja citat.[29]

(2) Opombe z navedbo bibliografskih podatkov različnih del podpirajo avtorjevo stališče, izraženo v besedilu.[30] Tip opombe: *Primerjaj tudi ...*[31]

(3) Opombe usmerjajo bralca k določenim poglavjem, odsekom v besedilu ali k drugim delom.[32] Napotila, ki usmerjajo bralca na določena poglavja, odseke v besedilu,[33] so po Ecu lahko tudi v jedrnem besedilu, če avtor meni, da so zelo pomembna. Tip: *Glej poglavje/opombo ...* Taka napotila naj bi preprečila ponavljanje iste vsebine. Eco meni, da ima dobro sestavljeno zaključno znanstveno delo veliko takih napotil.[34] Če jih nima, se mu zdi, da delo ni zaključena enota in poglavja med sabo niso (vsebinsko) povezana (Eco 1989: 148).

(4) Opombe lahko vsebujejo citat, ki ga avtor uporabi kot podkrepitev svojega stališča, a se mu zdi v jedrnem besedilu moteč.[35]

---

[27] »Fußnoten /sind/ hilfreich, wenn sie vernünftig verwendet werden. Was vernüftig ist, läßt sich nicht allgemein sagen, weil es von der Art der Arbeit abhängt. Wir wollen aber versuchen, jene Fälle zu erläutern, in denen hilfreich sind, und wie man sich ihrer bedient.« Opombe so v pomoč, če jih pametno uporabljamo. Na splošno ni mogoče reči, kaj je pametno, to je odvisno od vrste dela. Poskusili bomo pojasniti primere, v katerih so opombe v pomoč, in kako jih uporabljamo (Eco 1989: 211; prevedla Saška Štumberger).

[28] »Fußnoten dienen dazu, die Herkunft der Zitate anzugeben /.../« Opombe služijo navajanju virov citatov /.../ (Eco 1989: 211; prev. S. Š.).

[29] Na prvi pogled je videti, kot da Eco ne priporoča navajanja vira citata takoj za citatom v besedilu: »Würden die Quellen der Zitate im Text angegeben, so wäre seine Lektüre beschwerlich.« Če bi navajali vire citatov v besedilu, bi bilo branje oteženo (Eco 1989: 211; prev. S. Š.). A v nadaljevanju v posebnem poglavju (poglavje V.4.3) utemeljuje prednosti načina navajanja vira citata v besedilu. Eco (1989: 218) priporoča sistem avtor – letnica. Ta način navajanja vira citata zahteva natančen seznam literature na koncu dela. Ugotavlja tudi, da vse več avtorjev zaključnih znanstvenih del uporablja ta način navajanja vira citata, saj se tako izognejo približno 80 % opomb.

[30] »Fußnoten haben die Aufgabe, einer im Text behandelten Auffassung weitere bibliographische Angaben, die sie stützen, hinzuzufügen.« Opombe imajo nalogo, da v besedilu obravnavanemu mnenju dodajo bibliografske podatke, ki to mnenje podprejo (Eco 1989: 211; prev. S. Š.).

[31] »Vgl. zu dieser Auffassung auch ...« Prim. k temu mnenju tudi ... (Eco 1989: 211; prev. S. Š.).

[32] »Fußnoten dienen der Verweisung in der Arbeit selbst und auf andere Arbeiten.« Opombe služijo kot napotilo v delu samem in na druga dela (Eco 1989: 211; prev. S. Š.).

[33] Eco jih imenuje interna napotila (interne Verweisung) (prav tam).

[34] M. Hladnik (1991) pa tak tip opombe odsvetuje. Gl. poglavje 2.2. Ugotovila sem, da so v diplomskih delih te opombe še vedno pogoste.

[35] »Fußnoten dienen dazu, ein unterstützendes Zitat einzuführen, das im Text gestört hätte. Ihr stellt im Text eine Behauptung auf und laßt, um den Gedankengang nicht zu unterbrechen, gleich die nächste Behauptung folgen, aber bei der ersten verweist ihr auf

(5) V opombah lahko avtor dopolni v besedilu navedeno stališče.[36] Gre za avtorjeve komentarje ali pripombe.

(6) Avtor uporabi opombe, če želi (podrobneje) pojasniti svoje trditve.[37] Kadar se zaveda, da bi jim lahko kdo ugovarjal, v opombi opozori bralca, da obstajajo različna mnenja in da se zaveda možnosti, da se kdo z njim ne strinja.[38] Pri tem pa mora paziti, da ni v opombi za obravnavano tematiko bistvena vsebina.

(7) Prevod citata ali izvirni citat (če je v besedilu preveden),[39] ki podpira avtorjevo stališče.

(8) Opombe navajajo vir povzetka, podatek, da je avtor svoje stališče izoblikoval na podlagi pogovora s strokovnjakom, mentorjem oz. da je do ugotovitev prišel sam.[40]

Med formalnimi značilnostmi opomb Eco omenja:
– da se opombe v zaključnem znanstvenem delu navajajo sproti, na koncu poglavja ali na koncu dela; priporoča sprotno (podčrtno) navajanje opomb, če opombe navajajo vir citata, bibliografske podatke ali usmerjajo bralca na določena poglavja, odseke v besedilu ali na druga dela: »/.../ so steht die Anmerkung besser am Fuß der Seite als am Ende des Buches oder des Kapitels, weil man dann auf einen Blick nachsehen kann, worum es sich handelt.« /.../ tako je bolje, da je opomba na dnu

---

eine Anmerkung, in der ihr nachweist, daß eine bekannte Autorität eure Behauptung stützt.« Opombe služijo temu, da lahko dodamo citat, ki podpira trditev, vendar bi v besedilu motil. V besedilu zapišete trditev, tej sledi brez prekinitve razvoja misli naslednja, pri prvi pa potem napotite bralca na opombo, s katero dokažete, da vašo trditev podpira znana avtoriteta (Eco 1989: 211, 212; prev. S. Š.).

[36] »Fußnoten dienen dazu, im Text getroffene Feststellungen zu erweitern.« Opombe služijo temu, da dopolnimo v besedilu zajete trditve (Eco 1989: 212; prev. S. Š.).

[37] »Fußnoten dienen dazu, Festellungen des Textes richtigzustellen.« Opombe služijo temu, da podpremo resničnost trditev v besedilu (Eco 1989: 212; prev. S. Š.).

[38] »In diesem Fall ist es nicht nur ein Gebot der wissenschaftlichen Fairness, sondern auch ein Zeichen für eine kritische Geisteshaltung, auf solche Einschränkungen in der Anmerkung hinzuweisen.« V tem primeru ni le zapoved znanstvene poštenosti, ampak tudi znak kritične drže, da opozorimo na take omejitve v opombi (Eco 1989: 212; prev. S. Š.).

[39] »Die Fußnoten können die Übersetzung einer Textstelle in die eigene Sprache bringen, wenn das Zitat in der Originalsprache gebracht werden mußte, oder zu Kontrolzwecken das Originalzitat, wenn wegen des Schreibflusses im Text eine Übersetzung gebracht wurde.« Opombe lahko vsebujejo prevod dela besedila v lastni jezik, če smo morali navesti citat v izvornem jeziku, za preverjanje pa tudi izvorni citat, če smo prej zaradi pisnega toka v besedilu uporabili prevod (Eco 1989: 212; prev. S. Š.).

[40] J. Toporišič (1982) pogosto v opombi opozarja na to, in sicer:
– neposredno:
Moja ugotovitev.
Pojem poročani govor se mi je poimenoval po SKJ 4 /.../
Sam sem o besednem redu pisal v svoji disertaciji /.../
– posredno:
Ali je ta zakonitost že bila opažena?
To pri nas doslej še ni bilo opaženo.
To ne vem, če je v naših slovnicah že registrirano.
Eco (1989: 213) pa se o tem tipu opomb izrazi malo metaforično: »Fußnoten dienen dazu, Schulden zu bezahlen.« Opombe služijo temu, da plačamo dolgove (Eco 1989: 213; prev. S. Š.).

strani kot na koncu knjige ali poglavja, saj lahko tako brez večjega truda vidimo, za kaj gre (Eco 1989: 211; podč. N. J., prev. S. Š.);
- pri navajanju opomb mora biti avtor dosleden: ali uporablja podčrtne opombe ali jih navede na koncu poglavja oz. dela;
- opombe naj ne bodo predolge (pri tem ugotavlja, da bi lahko opombe marsikdaj združili v posebno poglavje).

Glede vsebinskih značilnosti opomb pa Eco meni, da ima dobro sestavljeno zaključno znanstveno delo veliko (vsebinsko) različnih opomb.

2.2 Tipologija opomb po M. Hladniku

Hladnik ugotavlja, da v slovenskem prostoru ni priročnikov za »strokovno in znanstveno pisanje«, zaradi česar »je kvaliteta pisnih izdelkov slovenističnih diplomantov večkrat prav žalostna« (1991: 3). Njegov metodološki priročnik je namenjen študentom, in sicer »v prvi vrsti slovenistom, pa seveda tudi vsem drugim, ki ne vedo prav, kako oblikovati referat, seminarsko ali diplomsko nalogo« (prav tam). Iz uvoda in vsebine priročnika je mogoče razumeti, da je delo namenjeno predvsem študentom, ki pišejo strokovno oz. znanstveno besedilo iz književnosti.[41] Jezikoslovnega metodološkega priročnika, torej takega, ki bi »učil« pisanja jezikoslovne seminarske naloge in zaključnega znanstvenega dela, pa žal (še) nimamo.

Hladnik meni, da so opombe »najočitnejši znak znanstvenega stila, toliko bolj, če so tiskane pod črto na strani« (Hladnik 1991: 117).[42] Opombe imajo po njegovem nalogo, da »napravijo naporni znanstveni tekst bolj gladek« (prav tam). Vsebinsko loči pet tipov opomb. Vsebina opomb so:
- dokumentacija (tu so navedeni viri citatov, bibliografske opombe, s pomočjo katerih je mogoče preveriti citate ali dela, na katera se sklicujemo);
- pojasnila;
- ekskurzi, ki bi sicer razbili tok razpravljanja;
- argumenti;
- omejitve.

Hladnik odsvetuje tip usmerjevalne opombe: »Razvada nekaterih avtorjev je začenjati opombo s *Prim.* (primerjaj) ali *Gl.* (glej), običajno ni pomen opombe brez teh kratic nič drugačen« (Hladnik 1991: 118). Tako kot Eco tudi Hladnik kritizira predolge opombe, ki »zasedajo več kot pol strani ali celo zapolnjujejo cele strani« (prav tam). Dolžina opombe, ne vsebina, je Hladniku merilo za vključevanje v jedrno besedilo: »Kratke opombe /je bolje/ vključiti v oklepaj med tekoče besedilo« (Hladnik 1991: 122).

---

[41] Pravzaprav že iz naslova: »za študente slovenske književnosti« (Hladnik 1991).

[42] Dejstvo je, da so opombe le ena od (formalnih) značilnosti znanstvenega besedila. Prim. V. Gorjanc (1993: 9–10): »Znanstveno besedilo se od drugih loči po nekaterih oblikovnih lastnostih (izvleček, povzetek, podčrtno dopolnjevanje ...).«

Formalno so opombe ločene od jedrnega besedila, in sicer »so v drobnejšem tisku in z minimalnim razmikom« (Hladnik 1991: 118). Prednost daje sprotnemu (podčrtnemu) navajanju opomb, saj se mu zdijo opombe na koncu besedila »manj pregledne /in/ žal zadnji čas precej v veljavi« (Hladnik 1991: 119). Še posebej pa odsvetuje navajanje opomb na koncu vsakega poglavja: »Posebej utrujajoče je za bralca, če so porazdeljene po poglavjih in prisilijo brati knjigo na dveh koncih naenkrat« (prav tam).

Glede pogostosti posameznega tipa opomb Hladnik ugotavlja, da so najpogostejše obvestilne opombe, pri čemer podobno kot Eco opozarja na povezanost obvestilnih opomb in seznama literature (prim. op. 32): »Največkrat je v opombi bibliografski podatek. Rad je skrajšan oz. nepopoln, ker ga v celoti navaja seznam literature ali seznam navedenk na koncu članka. Kadar tega ni, gre v opombo kompletna bibliografska informacija« (Hladnik 1997: 184).

2.3 Vsebinska tipologija opomb pri A. Vidovič Muha[43]

A. Vidovič Muha loči dva tipa opomb: informacijske in kritiške opombe (opombe komentarji).

(1) Informacijske opombe vsebujejo podatek, kje bralec najde to, kar je napisano v jedrnem besedilu. V taki opombi je lahko citat ali pa podatki (navedba vira), kdo vse se je z obravnavano tematiko že ukvarjal oz. kdo jo je natančneje obravnaval.

(2) V kritiških opombah pa avtor vzpostavi opozicijsko razmerje do nečesa, in sicer opozori, da jedrno besedilo nastaja iz nasprotovanja nečemu ali kot dopolnitev (t. i. dopolnjevalno razmerje).

Vidovič Muha ugotavlja, da informacijske opombe lahko preidejo v komentar, ko se stališče v jedrnem besedilu pojavi kot konflikt v zvezi z obravnavo iste teme pri drugem avtorju. Informacijski seznam se tako sprevrže v komentar stališč. Pri tem pa opozarja, da so opombe spremno besedilo, zato po obsegu ne smejo preseči jedrnega besedila. Če hoče avtor razviti polemiko, jo mora v jedrnem besedilu, ne v opombah. Kritično gleda na članke, kjer so opombe obsežnejše od jedrnega besedila.[44] Ne navaja sicer primerov tipov opomb, ugotavlja pa, da je v *Slavistični reviji* pri literarnih zgodovinarjih in teoretikih manj opomb in te so krajše kot pri jezikoslovcih.

---

[43] Vsebinska tipologija opomb je bila podana na predavanjih v študijskem letu 1995/96 pri predmetu *Besediloslovje strokovnega jezika*.

[44] Tudi Eco (1989: 210) kritizira besedila, v katerih je preveč opomb. Ugotavlja, da nekateri avtorji želijo z veliko opombami dati vtis pomembnosti svojega dela, pri čemer opombe napolnijo s kopico postranskih podatkov, ki so mogoče kar prepisani iz literature.

2.4 Vsebinska tipologija opomb pri J. Toporišiču[45]

Tudi Toporišič vsebinsko deli opombe na dve skupini:

(1) bibliografski podatki,

(2) dodatne poante, domisleki k mestom v glavnem besedilu sporočila, s katerimi se gradivno in glede na povezovalne domisleke bogati glavno besedilo.

3 Členitev opomb

3.1 Gradivo za analizo

Pregledala sem 140 diplomskih del, ki so shranjena v knjižnici Oddelka za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, in sicer 90 jezikoslovnih diplomskih del in 50 diplomskih del iz književnosti.[46] Pregledala sem tudi 36 doktorskih disertacij.

3.2 Dva vidika členitve

Pri pregledu diplomskih del in doktorskih disertacij sem upoštevala formalne in vsebinske značilnosti opomb.[47] V doktorskih disertacijah so me zanimale predvsem formalne značilnosti opomb:

- število opomb,
- mesto navajanja opomb: ali so opombe navedene sproti v besedilu, na koncu vsakega poglavja ali na koncu besedila.

Pri diplomskih delih pa sem se ukvarjala predvsem z vsebinsko tipologijo opomb. Poleg števila opomb in mesta navajanja opomb me je zanimalo tudi, kakšno vlogo imajo opombe v diplomskih delih.

---

[45] Iz njegove *Enciklopedije slovenskega jezika* (1992: 165, 182), in sicer gesli *opomba* in *podčrtna opomba*.

[46] Razlog za to, da sem analizirala več opomb jezikoslovnih diplomskih del, je dejstvo, da sem pri pregledu števila opomb ugotovila, da imajo jezikoslovna diplomska dela več vsebinsko različnih opomb. Dela iz književnosti imajo namreč večinoma obvestilne opombe in so s stališča analize vsebinske tipologije manj zanimiva.

[47] Eco (1989) šteje med formalne značilnosti zaključnega znanstvenega dela: položaj vsebinskega kazala (na začetku ali na koncu), členjenost vsebinskega kazala, mesto navajanja opomb (sproti v besedilu ali na koncu), med vsebinske značilnosti pa šteje poleg obravnave določene teme tipologijo opomb.

3.3 Rezultati analize

3.3.1 Število opomb

Ugotovila sem, da je v diplomskih delih povprečno 55 opomb, v doktorskih disertacijah pa povprečno 210 opomb, torej skoraj štirikrat več. 20 % pregledanih jezikoslovnih diplomskih del in 14 % diplomskih del iz književnosti ni imelo nobene opombe. V 8 % jezikoslovnih in v 6 % diplomskih del iz književnosti pa je bilo več kot 200 opomb. Samo dve doktorski disertaciji od 36 pregledanih (5 %) sta bili brez opomb.

V jezikoslovnih diplomskih delih je le za 3 % manj opomb kot v delih iz književnosti, vendar je v jezikoslovnih veliko več tipološko različnih opomb. V delih iz književnosti se v opombi pojavlja večinoma le navedba vira citata ali tip opombe: *Glej ...*, *Primerjaj ...* V diplomskih delih iz književnosti avtor navadno analizira kako književno delo. Če ne navaja vira citata v jedrnem besedilu takoj za citatom, je v delu zelo veliko opomb.[48]

3.3.2 Mesto navajanja opomb

V zadnjem času se uveljavlja predvsem sprotno (podčrtno) navajanje opomb. Razlog za to je dejstvo, da so pisalne stroje zamenjali računalniki, ti pa s svojimi programi omogočajo enostavno navajanje opomb pod črto. To potrjuje gradivo: večina zaključnih znanstvenih del, ki so bila napisana na pisalni stroj, ima opombe navedene na koncu besedila ali na koncu poglavja, dela, ki so nastala po letu 1995, pa večinoma navajajo opombe sproti. V doktorskih disertacijah, ki so nastale po letu 1997,[49] se pojavi poseben način navajanja opomb: v zvežčiču manjšega formata, ki je priložen na koncu doktorske disertacije.

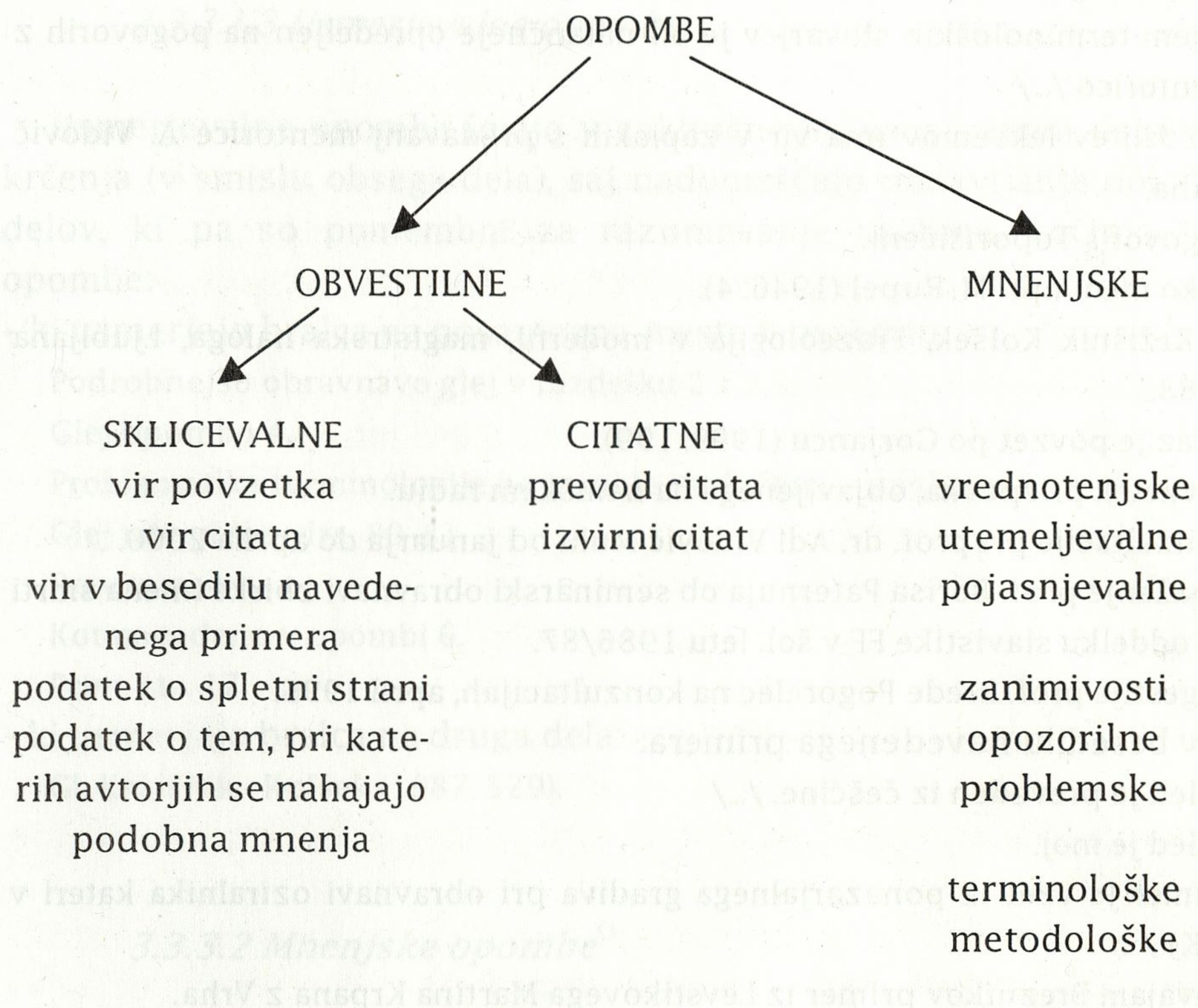
---

[48] Npr. v diplomskem delu I. S. je 262 obvestilnih opomb, od tega 16 opomb tipa *glej* in 246 opomb, ki navajajo vir citata ali v besedilu navedenega primera. Zanimivo je, da isti avtor v svoji doktorski disertaciji nima nobene opombe; vir citata navaja v jedrnem besedilu, neposredno za citatom. Disertacija G. P. ima kar 450 opomb. Od tega je 325 opomb enako formuliranih: ib. str. X.

[49] Prvič v doktorski disertaciji M. Križaj Ortar (1997).

3.3.3 Vsebinska delitev opomb

Opombe je mogoče deliti na dva tipa: **obvestilne** in **mnenjske** opombe.

3.3.3.1 Obvestilne opombe[50]

Obvestilne opombe so tiste, ki ne izražajo avtorjevega mnenja, pač pa so v njih nekateri podatki, ki so pomembni za razumevanje zaključnega znanstvenega dela, in citati. Njihova vloga je, da omogočijo bralcu (bolje) spoznati problematiko, ki jo avtor obravnava v jedrnem delu besedila, in se poučiti o tem, od kod je avtor črpal spoznanja. Glede na vsebino je obvestilne opombe mogoče deliti na: sklicevalne, citatne in usmerjevalne.

3.3.3.1.1 Sklicevalne opombe

Sklicevalne opombe posredujejo bralcu podatke o tem, od kod je avtor črpal določeno vsebino, svoja spoznanja. Avtor se lahko sklicuje na neko delo (članek, knjiga) ali osebo (strokovnjak, znanstvenik, akademik). Sklicevalne opombe so torej:

---

[50] Uporabljam izraz, ki ga je na konzultacijah predlagala mentorica. Pomensko je to vrstni spremstveni pridevnik (Vidovič Muha 1981: 32), ki je navadno izpeljan iz predložnega orodnika (opomba z obvestili), ta pa je iz oziralnega odvisnika (opomba, v kateri so obvestila).

- vir citata: Jože Toporišič: SSJLK. Ljubljana: 1993. 5.
- vir povzetka:

  Povzeto po članku /.../

  Pri razumevanju te kategorije sem si pomagala z nemško literaturo /.../

  Delitev povzemam po J. Petermannu.

  Te utemeljitve so v celoti nastale s pomočjo mentorice /.../

  Pojem terminoloških slovarjev je bil natančneje opredeljen na pogovorih z mentorico /.../

  Razdelitev leksemov ima vir v zapiskih s predavanj mentorice A. Vidovič Muha.

  Pogovor s Toporišičem.

  Tako meni npr. M. Rupel (1946: 4).

  E. Kržišnik Kolšek, Frazeologija v moderni, magistrska naloga, Ljubljana 1988.

  Izraz je povzet po Gorjancu (1999: 199).

  Povzetek prispevka, objavljenega na nemškem radiu.

  Konzultacije pri prof. dr. Adi Vidovič Muhi od januarja do aprila 2000.

  Opažanje prof. Borisa Paternuja ob seminarski obravnavi zbirke Imena smrti na oddelku slavistike FF v šol. letu 1986/87.

  Sugestija prof. Brede Pogorelec na konzultacijah, april 1996.
- vir v besedilu navedenega primera:

  Zgled je preveden iz češčine. /.../

  Zgled je moj.

  Primer je vzet iz ponazarjalnega gradiva pri obravnavi oziralnika kateri v SSKJ /.../

  Navajam Breznikov primer iz Levstikovega Martina Krpana z Vrha.

  Vsi primeri so iz nav. dela v op. 20, 85.
- podatek o tem, pri katerih avtorjih se nahajajo podobna mnenja kot pri avtorju zaključnega znanstvenega dela:

  Tudi Comrie poudarja, da /.../

  O tem J. Matešič /.../

  Tako prve Debeljakove pesmi označuje tudi Andrej Blatnik v eseju Pisci prihajajo in odhajajo /.../

  Presenetljivost in zanimivost kot glavna kriterija pripovedi navaja tudi Brinker.
- podatek o spletni strani:[51]

  http: //www.fida.net.

3.3.3.1.2 Citatne opombe

Citatne opombe vsebujejo citat, ki bi bil v besedilu moteč, in sicer prevod citata ali izvirni citat.

Zdi se, da se citatne opombe in viri citata (sklicevalna opomba) razlikujejo funkcijsko: citatne opombe posredujejo kak citat (avtor citata je drugotnega pomena), sklicevalne opombe pa imajo vlogo, da posreduje-

[51] Ta tip sklicevalne opombe se je pojavil šele z množično uporabo interneta po letu 1997.

jo bralcu ravno podatek o avtorju citata. Zato imenujem opombe, v katerih je naveden vir citata, sklicevalne opombe, ne citatne. Res pa je, da mora biti v citatni opombi v oklepaju naveden tudi avtor citata s podatkom o letnici izdaje in strani.[52]

3.3.3.1.3 Usmerjevalne opombe

Usmerjevalne opombe imajo v zaključnem znanstvenem delu vlogo krčenja (v smislu obsega dela), saj nadomeščajo ponavljanje določenih delov, ki pa so pomembni za razumevanje vsebine. Ločimo lahko opombe:

- ki usmerjajo bralca na posamezna mesta v besedilu:
  Podrobnejšo obravnavo glej v razdelku 2.1.2.1.
  Glej opombo 4.
  Problematika terminologije bo jasneje razložena v poglavju 1.
  Glej navedene vire, 80-81.
  Prav tam, 44.
  Kot navedeno v opombi 6.
  Prim. str. 17.
- ki usmerjajo bralca na druga dela:
  Gl. Kržišnik - Kolšek (1987: 529).

3.3.3.2 Mnenjske opombe[53]

V mnenjskih opombah avtor izraža svoje stališče do določenega problema. Formalne značilnosti mnenjskih opomb so:
- raba glagola v 1. osebi ednine ali množine:[54] *mislim(o), ne strinjam(o) se, ugotavljam(o), zavedam(o) se*,
- vzročni odvisniki z veznikom *ker*,
- načinovni prislovi tipa *upravičeno*, *popolnoma*, *smiselno*,
- verjetnostni členki: *verjetno, gotovo*,
- členki, ki izražajo govorčevo prepričanje o čem: *seveda*,
- svojilni zaimki: zgled je *moj*, po *našem* mnenju,

---

[52] Prim. pri Ecu (1989: 198), ki med desetimi pravili citiranja zahteva tudi: »Aus jedem Zitat müssen sich der Autor und die Quelle /.../ klar ergeben.« Iz vsakega citata morata biti jasno razvidna avtor in vir (prev. S. Š.).

[53] Pomensko je tudi to vrstni spremstveni pridevnik (Vidovič Muha 1981: 32), izpeljan iz predložnega orodnika (opomba z mnenjem), ta pa je iz oziralnega odvisnika (opomba, v kateri je mnenje). Prim. op. 50.

[54] O tem prim. Hladnik (1991: 96): »Običajna razpravna oblika je 1. oseba množine /.../.« Enako meni Eco (1989: 195, 196): »Einige halten es für wissennschaftlich aufrichtiger, so zu verfahren, als den 'pluralis maiestatis' zu gebrauchen. Ich würde das nicht sagen. Man sagt 'wir', weil man davon ausgeht, daß eine Feststellung von den Lesern geteilt werden kann. Schreiben ist ein Akt der Mitteilung: ich schreibe, damit du, der du liest, das akzeptierst, was ich vorschlage.« Nekateri imajo za znanstveno bolj pravilno ravnati tako /tj. da uporabijo *menim, da*, torej 1. osebi ednine/, kot pa da bi uporabljali 'pluralis maiestatis'. Jaz tega ne bi rekel. Pravimo 'mi', ker izhajamo iz tega, da trditev delimo z bralcem. Pisanje je dejanje sporočanja: pišem, da bi ti, ki to bereš, sprejel to, kar ti predlagam (prev. S. Š.). V diplomskih delih je bolj v rabi pisanje v 1. osebi ednine.

– vrednostni pridevniki: *neupravičen*, *neenoten*, *drugačen*.

Vsebinsko lahko mnenjske opombe delimo na več skupin: vrednotenjske, utemeljevalne, pojasnjevalne opombe, opombe zanimivosti, opozorilne, problemske, terminološke in metodološke opombe. Predvsem za boljša diplomska[55] in magistrska dela ter doktorske disertacije je značilno prepletanje različnih mnenjskih (in tudi obvestilnih) opomb.[56]

3.3.3.2.1 Vrednotenjske opombe

Z vrednotenjskimi opombami avtor izraža pozitiven ali negativen odnos do nekega v jedrnem delu izraženega stališča. Če izražajo avtorjev negativni odnos, so kritične:

– opombe, ki izražajo avtorjev pozitivni odnos:

Popolnoma se strinjam s trditvijo Ade Vidovič Muha (1993: 43) o /.../.

Obliko *tolikšen* Toporišič (1984: 274, 275) upravičeno označuje kot nevtralno in pogostejšo od zastarele oblike *tolik*.

– kritične opombe:

V knjigi so neenotnosti v uporabi terminov kliše, frazeologem /.../

Gradišnikova formulacija novega pravila sicer ni povsem ustrezna /.../

Toporišič sam tu žal ni dosleden, saj kljub zgoraj navedenemu razmisleku vprašalne zaimke, ki uvajajo odvisnike, obravnava tudi v okviru vezniške besede.

Gradišnikove trditve ostajajo nedorečene, saj nikjer ne pojasnjujejo /.../

Definicija v SSKJ ne kaže na metonimičnost /.../

V SSKJ prihaja do nedoslednosti.

3.3.3.2.2 Utemeljevalne opombe

Z utemeljevalnimi opombami avtor vzročno, logično utemeljuje svoje stališče, in sicer skuša navesti razloge, zaradi katerih se je odločil za neko mnenje ali rabo pojma. V utemeljevalni opombi je torej avtorjevo stališče razširjeno z navedbo razlogov za neko trditev:

Raba velike začetnice /mila Jera/ je neupravičena, ker jera v frazemu mila jera ni lastno ime.

Zadnji cikel Debeljak posveča Beckettu, torej so take povezave smiselne.

3.3.3.2.3 Pojasnjevalne opombe

Pojasnjevalno opombo uporabi avtor, kadar želi, da bi bil določen odsek jedrnega besedila jasnejši, razumljivejši. Avtor želi z njo doseči tak sporočilni učinek, da si bralec izoblikuje predstavo (seveda odvisno od njegovih referenčnih zmožnosti), ki je kolikor mogoče blizu sporo-

---

[55] Da gre za boljša diplomska dela, dokazuje dejstvo, da so bila nagrajena s Prešernovo nagrado za študente.

[56] Gl. 3.3.3.2.9.

čenemu. V to skupino spadajo tudi primeri, ko želi avtor v opombi predstaviti drugačno stališče od svojega in pri tem svojega ne utemeljuje:

Tu mislim seveda na frazeologeme s stavčno strukturo /.../

S pojmom *pomensko nepopolni glagoli* označujem pomožne glagole, ki izražajo zgolj slovnični pomen, in glagole z oslabljenim pomenom /.../

Oznaka + mi v tem primeru ne označuje prirednega skladenjskega razmerja, pač pa nakazuje, da se glagolskemu jedru v okviru frazeološke strukture pridružuje še kakšno določilo.

Navajanje celotne povedi ne bi imelo smisla zaradi njene dolžine - za primerjavo je namreč zanimiv le samostalnik *oblak*.

Rimska številka pomeni del slovnice, arabska je oznaka strani.

Latinski ustrezniki tu niso navedeni, saj nas tu primerjava ne zanima.

To pravzaprav ni etimološka figura, vendar sodi bolj sem kot k aliteraciji.

Seznam na žalost ni popoln. Nastal je po podatkih Oddelka za bibliografijo NUK in Slovanske knjižnice ter z mojim lastnim pregledovanjem nekaterih literarnih revij in časopisov.

Oznake, ki jih uporablja omenjena avtorica, se nekoliko razlikujejo od oznak, uporabljenih v tej nalogi.

Frazem se verjetno navezuje na živali (mačke, pse) /.../

Pridevnik holandski verjetno ponazarja lastnost Holandcev, da jim ni nerodno/da si upajo vsakogar vprašati, če česa ne razumejo ali če kakšno stvar želijo.

Jože Toporišič bi to prislovno določilo uvrstil v posebno skupino: med prislovna določila količine časa.

3.3.3.2.4 Opombe zanimivosti

Včasih avtor kakega svojega védenja ne želi izpustiti, zaveda pa se, da ne sodi v jedrno besedilo. Zato to napiše v opombi:

Frazem poznajo Belgijci, na Nizozemskem pa ga ne uporabljajo.

Kot zanimivost omenimo, da je bil antropolog brat Wilhelma von Humboldta, Alexander (1769-1859), ki je raziskoval predvsem južnoameriška plemena.

Sodobnega slovenskega pravorečnega priročnika ni. In ob tem si zastavljam malce neznanstveno retorično vprašanje. Kako naj Slovenec pravilno, normirano govori, če ni strokovnjak, jezikoslovec?

Samo mimogrede: /.../

3.3.3.2.5 Opozorilne opombe

Ta tip opombe avtor uporabi, da bi opozoril bralca zaključnega znanstvenega dela, kaj mora ta upoštevati, če hoče popolnoma razumeti vsebino oz. to, kar je avtor hotel sporočiti. Te opombe so navadno formalno neposredno izražene s performativnim glagolom[57] (*opozoriti*).

---

[57] O. Kunst Gnamuš (1984: 68) uporablja pojem *performativni glagoli* za glagole rekanja in mišljenja, »s katerimi izražamo duševno razmerje do zatrjene vsebine«. V pragmatič-

Sem spadajo tudi opombe, s katerimi želi avtor opozoriti na meje obravnavane tematike:

> Pri tem bi opozoril na večkrat neupoštevano različnost med komunikatorjema, ki je vidna tudi v sporočanjskem modelu J. Toporišiča (1997:173), kjer /.../
> Problem stave v t. i. naslonskem nizu je tu irelevanten.
> Prosti oziralni odvisniki niso predmet te diplomske naloge.
> Toporišičevo trditev /.../ bi bilo tako treba omejiti samo na oziralne prilastkove odvisnike omejevalnega tipa.

3.3.3.2.6 Problemske opombe

S problemskimi opombami avtor spodbuja bralce k nadaljnjim raziskavam. Avtor v opombi izpostavi določen problem, ki sicer ni v zvezi z obravnavano tematiko (ali iz drugih razlogov), a želi, da bi se kdo lotil izpostavljenega problema:

> V razmislek in nadaljnjo raziskavo – mogoče je povečana nosnost predvsem v amerikanščini posledica hrupnosti v ameriškem okolju.
> Zanimivo bi bilo tudi videti, kako je z zapletenostjo stavčne zgradbe na ravni besednih zvez govorjenega knjižnega jezika.
> Vprašanje bi zahtevalo večjo pozornost v nadaljnji raziskavi.
> Razlike med starejšimi in mlajšimi govorci so morda bolj pomembne, kot jih jaz prikazujem.
> Besediloslovna razčlenitev znanstvenih besedil bi tu nakazane značilnosti znanstvenega jezika lahko potrdila. Zanimivo bi bilo tudi v tem okviru pogledati, kakšen je tematski razvoj različnih znanstvenih besedil.
> Od ostalih medbesednih razmerij bi bilo zanimivo pregledati terminološko izrazje tudi glede nad- in podpomenskosti, pri katerih bi lahko terminološko izrazje v okviru stroke razvrstili glede na posamezna področja rabe.
> V okviru strokovnega izrazja bi bila zanimiva sopomenska tipologija na ravni knjižno : neknjižno.
> V prihodnje bo potrebna tudi natančna skladenjska razčlenitev besedne zveze /.../

3.3.3.2.7 Terminološke opombe

V tem tipu opomb avtor razlaga strokovne termine. Za znanstveno besedilo je značilno, da morajo biti v njem uporabljeni pojmi definirani.[58] Posamezne opredelitve pojmov so v opombi, kadar avtor želi opozoriti, da obstaja več opredelitev istega pojma, in pojasnjuje, zakaj se je odločil za rabo določenega pojma oz. za določeno opredelitev pojma.

---

nem jezikoslovju so performativne glagole uporabili za merilo pri razvrščanju govornih dejanj (Zadravec Pešec 1994: 58).

[58] »Man definiert alle Fachbegriffe, die in der Arbeit eine Schlüsselrolle spielen.« Definiramo vse strokovne termine, ki imajo v delu ključno vlogo (Eco 1989: 184; prev. S. Š.). »Definiert jeden Begriff, wenn ihr ihn zum ersten Mal verwendet.« Definirajte vsak termin, ko ga prvič uporabite (prav tam: 194; prev. S. Š.).

Pri izbiri strokovnih izrazov mora avtor »pokazati lastno razmerje do ustaljenega pojmovnega aparata svoje stroke (posebej, če meni, da bi lahko prišlo do nesporazumov), obenem pa mora /.../ razložiti tiste nove ali drugačne izraze, ki določajo njegov osebni način razumevanja predmetnosti« (Pogorelec 1986: 20). V tem smislu so terminološke opombe mnenjske.

> Namesto mednarodnega termina *relavitizator,* ki ga najdemo pri Kordićevi, tu uporabljam poimenovanje *oziralnik* (mednarodno: relativ) kot krovni izraz, *relativizator* pa samo kot podpomenko, kadar se na oziralni stavek gleda z dinamičnega vidika /.../
>
> Jože Pogačnik uporablja besedno zvezo *otroška književnost*, ki pa je zaradi terminološke enotnosti tu nadomeščena z bolj splošno oznako *mladinska književnost.*
>
> Termin *izrek* uporabljamo v istem pomenu, kot ga uporablja prevajalec Austinove knjige /.../
>
> Izraz *materni jezik* uporabljam za označevanje tistega jezika, ki se ga je govorec naučil kot prvega. Med sociolingvisti že teče debata o dokončni definiciji tega termina.
>
> Termin *ekstrapozicija* je v jezikoslovje uvedel Otto Jesprsen leta 1933, da bi poimenoval neobičajen položaj besede ali sintagme v povedi. Pomen izraza je danes ožji, saj se uporablja za označevanje prestavljene jezikovne prvine iz njenega običajnega položaja na konec ali proti koncu glavnega stavka. /.../
>
> Izraz je k nam prinesel J. Toporišič, in sicer analogno izrazom fonem, morfem, tonem kot poimenovanje za sistemsko enoto.
>
> D. Fabjan Bajc frazem imenuje frazeologem. Frazeološka terminologija je nasploh neenotna. V svoji diplomski nalogi bom po zgledu E. Kržišnik uporabljala termin frazem, v nizozemskem jezikoslovju pa je ustaljen termin idiom, ki je značilen za jezikoslovje v angleškem jeziku.

3.3.3.2.8 Metodološke opombe

Avtor zaključnega znanstvenega dela pri raziskovanju uporabi različne metode. Metodološki pristop k obravnavi izpostavi in opiše navadno že v uvodu.[59] Če se kaka metoda nanaša le na določen izsek, jo lahko avtor opiše v opombi:

> Analiza posameznih frazemov poteka v sledečem vrstnem redu - najprej navajam nizozemski frazem, pod njim prevod v slovenščino, sledi niz znakov /.../, pod znaki se nahaja slovenski frazemski ustreznik, pomen frazemov pa navajam v navednicah.

---

[59] Prim. Ecovo formulacijo (1989: 143-144) uvoda: »Mit dieser Arbeit will ich die und die These beweisen. /.../ Im ersten Kapitel versuchen wir, den und den Punkt nachzuweisen. Im zweiten beschäftigen wir uns mit jenem anderen. /.../ Es sei darauf hingewiesen, dass wir uns bestimmte Grenzen gesetzt haben, und zwar diese und jene. Innerhalb dieser Grenzen gehen wir nach der folgenden Methode vor.« Z nalogo želim dokazati to in to tezo. /.../ V prvem poglavju poskušamo dokazati to in to. V drugem se ukvarjam s tem in tem. Naj opozorim na to, da smo si postavili določene omejitve, in sicer te in te. Znotraj teh omejitev smo delali po naslednji metodi (prev. N. J.).

3.3.3.2.9 Raba opomb

V boljših diplomskih in magistrskih delih ter doktorskih disertacijah se v eni opombi pogosto prepleta več tipov opomb, in sicer mnenjskih in obvestilnih. Navajam dva primera:

- pojasnjevalno-utemeljevalno-usmerjevalna opomba:

  Na Češkem je situacija drugačna, saj ima češki jezik daljšo funkcijsko polno zgodovino; purizem je tam obravnavan predvsem kot nepravilen in nenaraven, jezikovno nedopusten in nasilen poseg, saj jeziku ni treba posebej pomagati. Tako stališče o jeziku je oblikoval Praški lingvistični krožek, ki je to zapisal v svoje znamenite Teze leta 1928; zavedali pa so se posebnosti knjižne norme, ki se zaradi višje funkcije uravnava tudi zunajjezikovno (kodifikacijsko); po Havránku je knjižna norma trisestavinska (več pri poglavju o normi): pri nas je Mathesiusova prožna ustaljenost dobila korekcijo v zmernem purizmu. Glej Nebeska (1996), kjer je tudi natančno razložena normiranost češkega jezika, in Vidovič Muha (1988).

- usmerjevalno-opozorilno-pojasnjevalno-sklicevalna opomba:

  O odnosu med frazeološkostjo in idiomatičnostjo bo govor v naslednjem poglavju. Na tem mestu naj le opozorim na dejstvo, da Makkai razlikuje med pomenskimi procesi, ki zadevajo besede, in tistimi, ki zadevajo nadbesedne (besednozvezne, stavčne) tvorbe. Tako razločevanje sicer za razumevanje idiomatike v ameriškem jezikoslovju ni običajno. Njegovo razumevanje se (poleg Weinreichovega 1969) še najbolj približuje razumevanju frazeologije v ožjem smislu.

4 Sklep

V jezikoslovnih diplomskih delih in diplomskih delih iz književnosti je povprečno 55 opomb. Razlog za nekoliko višji odstotek (3 %) števila opomb v diplomskih delih iz književnosti je pogostejše navajanje vira citata v opombi namesto neposredno za citatom v jedrnem besedilu. Malo pregledanih diplomskih del je bilo brez opomb (18 %), le 7 % pa je imelo več kot 200 opomb. V doktorskih disertacijah je povprečno štirikrat več opomb kot v diplomskih delih, kar je posledica večje teoretične poglobljenosti in zgoščenosti hkrati. Glede mesta navajanja opomb je po letu 1995 na splošno značilno sprotno navajanje opomb pod črto.

Vsebinsko je opombe mogoče deliti v več skupin. Razlika med obvestilnimi in mnenjskimi opombami je v tem, da v obvestilnih ni izraženo avtorjevo stališče do določenega problema, zato govorimo o opombah, ki bralcu posredujejo podatke o tem, od kod je avtor črpal določena spoznanja (sklicevalne), kak citat (citatne) ali pa bralca vodijo pri branju besedila in ga usmerjajo na druga dela (usmerjevalne). Z mnenjskimi opombami avtor izraža pozitiven ali negativen odnos do kakega stališča (vrednotenjske), utemeljuje svoja stališča (utemeljevalne), jih podrobneje razlaga (pojasnjevalne), opozarja bralca, na kaj mora biti pozoren pri branju besedila (opozorilne), izpostavi določen problem in spodbuja k nadaljnjim raziskavam (problemske), razlaga strokovne pojme (termi-

nološke), opiše kako metodo, uporabljeno v raziskavi (metodološke), ali pa napiše kaj, kar ne sodi v jedrno besedilo (opombe zanimivosti).

V diplomskih delih od obvestilnih opomb prevladuje sklicevalni tip opombe, od mnenjskih pa pojasnjevalni tip. V delih iz književnosti se pojavlja večinoma le obvestilni tip opomb (vir citata, usmerjevalne opombe).

Za celovito tipologijo bi bilo treba pregledati tudi znanstvena dela z drugih področij.

Viri[60]

Diplomska dela

P. Kotnik, D. Grajfoner, A. Kozarov, M. Pandel, R. Rozina, J. Zadobovšek, N. Jakop, R. Fekonja, B. Cergolj, A. Lutar, B. Todorovič, H. Tivadar, T. Verovnik, P. Svetina, A. Skubic, M. Longyka, N. Logar, M. Gomboc, J. Vogel, N. Holz, A. Krstič, T. Mejak, V. Dornik - Rupnik, H. Dobrovoljc - Majcenovič, A. Arko, S. Vrbančič, N. Hribar, P. Gantar, M. Galunič, T. Burgar, J. Balint, K. Kozolc, M. Košir, T. Jelenko, R. Hrovatič, Z. Hriberšek, A. Štefe, S. Žunič, E. Šprager, N. Šolinc, M. Rus, I. Razpreger, V. Juričak, M. Klofutar, V. Žnidar Kadunc, U. Štimac, K. Ferjančič, R. Cazinkić, E. Barut, A. Bartol, I. Abramovič, I. Kovač, S. Kostanjšek, V. Gomazel, A. Gantar, D. Černigoj, V. Vlahovič, Š. Trošt, A. Šet, M. Selevšek, Š. Levičnik, S. Kranjc, P. Peterka, L. Janeš, K. Ručigaj, S. Štumberger, J. Eržek, N. Domadenik, A. Vurnik, A. Tratnik, P. Tomac, B. Tekavec, S. Šuligoj, N. Starc, T. Rupnik, V. Tavčar, T. Lotrič, B. Bedenc - Kotar, M. Rubin, J. Vertačnik, M. Stražišar, L. Mulec, N. Šoba, P. Tomažin, U. Mehle, P. Kocjančič, K. Eržen, T. Kamenšek, K. Zidanšek Otrin, H. Žabkar, B. Boh, Š. Kok, B. Maričič, M. Zorzut, V. Jereb, S. Cvirn, Guček, R. Koncilija, M. Grmek, M. Čoha, K. Jaklitsch, G. Beranič, P. Glavica, Z. Maher, S. Kravos, M. Kokalj, P. Slokan, N. Aržon, M. Šorli - Ahačič, N. Pajič, T. Pugelj, D. Berc - Prah, B. Pance, M. Svete, M. Štempihar, M. Tomše, L. Ademoski, S. Jerčič, T. Semen, J. Levačič, N. Đukić, K. Podlesnik, K. Černigoj, B. Vukmir, T. Dolžan, V. Babič, M. Hočevar, I. Saksida, T. Kos, M. Stabej, S. Reher, U. Krevs, A. Praprotnik, M. Jeriček, R. Horvat, V. Vidovič, V. Gorjanc, H. Dermol, P. Tomac, I. Grčar.

Doktorske disertacije

J. Narat, J. Čeh, J. Honzak Jahič, D. Haramija, G. Polanc - Podpečan, M. Koletnik, V. Medved Udovič, M. Kaučič Baša, M. Kalin Golob, S. Kranjc, B. Rajh, J. Gros, M. Križaj Ortar, M. Stabej, A. Bjelčevič, J. Škofic, V. Požgaj Hadži, I. Saksida, M. Terseglav, V. Smole, F. Žagar, M. Javornik, B. Krakar

---

[60] Navajam samo avtorje brez naslova in letnice izdaje njihovega dela. Dela so na voljo v knjižnici Oddelka za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani.

Vogel, M. Juvan, E. Kržišnik Kolšek, M. Merše, V. Majdič, V. Osolnik, V. Cuderman, Z. Zorko, A. Vidovič Muha, Z. Šmitek, F. Novak, I. Stramljič Breznik, P. Weiss, I. Novak Popov.

Literatura

Umberto ECO, 1989[2]: *Wie man eine wissenschaftliche Abschlußarbeit schreibt: Doktor-, Diplom- und Magisterarbeit in der Geistes- und Sozialwissenschaften.* Prev. Walter Schick. Heidelberg: C. F. Müller.

Vojko GORJANC, 1993: *Primerjalna skladenjska razčlenitev filozofskega in znanstvenega besedila.* A-diplomska naloga, mentorica prof. dr. Ada Vidovič Muha. Ljubljana.

Miran HLADNIK, 1991[3], 1997[5]: *Praktični spisovnik ali Šola strokovnega ubesedovanja.* Ljubljana: samozaložba, Filozofska fakulteta.

Olga KUNST GNAMUŠ, 1984: *Govorno dejanje - družbeno dejanje.* Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Breda POGORELEC, 1986: Znanstveno besedilo, njegove jezikoslovne prvine in slog. *Slovenski jezik v znanosti 1: Zbornik prispevkov.* Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Jože TOPORIŠIČ, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika.* Ljubljana: Cankarjeva založba.

— — 1982: *Nova slovenska skladnja.* Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Ada VIDOVIČ MUHA, 1981: Pomenske skupine nekakovostnih izpeljanih pridevnikov. *Slavistična revija* XXIX/1. 19-41.

Renata ZADRAVEC PEŠEC, 1986: *Pragmatično jezikoslovje: Temeljni pojmi.* Ljubljana: Pedagoški inštitut, Center za diskurzivne študije.

Simona Taušič

O sodelovanju mentorja in študenta v posameznih fazah nastajanja magistrskega dela

Prispevek osvetljuje nekatere probleme pisanja strokovnega oz. znanstvenega zaključnega dela – tako z jezikovnega kot zunajjezikovnega vidika. V zvezi s problematiko samega ubesediljenja sledi klasičnim retoričnim fazam: iznajdbi, urejanju in ubeseditvi, ter izpostavi ključna vprašanja v okviru posamezne faze, na katera naj bi bil študent pozoren. Omenjeni jezikovni vidik je v prispevku vpet v širši (družbeni) okvir sodelovanja med študentom in mentorjem.

1 Uvod

N. Graves v svojem članku z naslovom, ki bi se v prevodu lahko glasil *Problemi mentorstva* (*Problems of supervision*), definira mentorstvo kot »dvostranski proces« (Graves 1997: 94). Čeprav *Slovar slovenskega knjižnega jezika* razlaga ta izraz kot »usmerjanje, vodenje mladega, neizkušenega človeka z nasveti, pojasnili«, veže se torej predvsem na dejavnost mentorja in ne študenta, si bom dovolila pomen besede razširiti tudi na dejavnost *mladega, neizkušenega človeka*, v našem primeru študenta. Ta namreč v odnosu mentor – študent ni le trpni objekt subjektovega delovanja, pač pa tvorno vpliva na uspešno komunikacijo.

Najbrž je odveč poudarjati, da je dober odnos med mentorjem in študentom pogoj za uspešno raziskovalno delo, vendar pa je smiselno opozoriti, da ta odnos ni nekaj samoumevnega in da lahko večkrat pride do težav in »šumov«. Eden izmed večjih problemov lahko izhaja iz različnih stopenj pričakovanja na obeh straneh. Koliko pomoči lahko pričakuje študent in koliko ustvarjalnosti in samostojnega dela naj mentor zahteva od svojega »varovanca«? Enoumnega odgovora na to vprašanje najbrž ni; oba naj bi poskušala uskladiti svoja pričakovanja, kar pa lahko dosežeta le z obojestransko pripravljenostjo za pogovor o kakršnikoli temi. Tu se zdi vloga mentorja odločilnejša: kot bolj izkušen naj bi svojega študenta spodbujal k odprti in iskreni komunikaciji.

Že naslov članka nakazuje dvojno problematiko: z *jezikovnega vidika* bodo predstavljene posamezne faze nastanka magistrskega dela – v bistvenih točkah sledim očrtu (predvsem) antične in srednjeveške retorike, predstavljene v knjigi R. Barthesa *Retorika Starih*. Barthesov strukturalni sinhrono-diahroni pristop v posameznih točkah odpiram nekaterim sodobnim pogledom, ki razumejo besedilo kot rezultat *procesa*. – Istočasno pa omenjeni jezikovni del problematike vpenjam v širši, socialni

okvir sodelovanja med mentorjem in študentom. Oba vidika, tako jezikovnega kot zunajjezikovnega, opazujem in analiziram v njunem dialektičnem razmerju. V skladu s cilji svojega razmišljanja vpeljujem tudi dve omejitvi: v funkcijskozvrstnem smislu bo poudarek na razčlenjevanju nastajanja *znanstvenega besedila*; izhodišče analize pa bo jezikoslovna izkušnja in problemi, vezani predvsem na pisanje zaključnega dela s področja jezikoslovja.

Načela nastajanja besedila je opisala že antična retorika, večina njenih dosežkov in izsledkov je aktualnih še danes. Pet stopenj nastajanja besedila je poimenovala inventio (héuresis), dispositio (táksis), elocutio (léksis), memoria (mnéme) in actio (hypókrisis). Prve tri stopnje, iznajdba, ureditev in ubeseditev, so skupne tako pisanemu kot govorjenemu besedilu (ne glede na prenosnik), zadnji dve, pomnjenje in realizacija govora, pa prideta v poštev le pri govorjenem. Retorična pravila veljajo seveda v prvi vrsti za govorjenje, nastopanje pred poslušalstvom, s katerim je treba vzpostaviti stik in doseči neposrednost sodelovanja. Takih pravil ni mogoče neposredno aplicirati na pisanje znanstvenega dela, vendarle pa je možno nekatere temeljne značilnosti, npr. sodnega govora v okviru antične retorike, prepoznati v pisanju kateregakoli besedila, tudi znanstvenega.

Kljub temu, da je izhodišče članka jezikoslovna izkušnja ter magistrski študij, veljajo načela, ki bodo v članku podrobneje predstavljena, pravzaprav za celotno humanistično in družboslovno področje raziskovanja ter vse tipe zaključnih znanstvenih del.[61]

Poudariti je treba, da je stroga ločitev posameznih stopenj predvsem modelnega značaja. Dejansko se velikokrat prepletajo: vsaj v ožjejezikovnem smislu so del organske in dinamične celote – nastajanja besedila.

2 Faze nastajanja besedila

2.1 Iznajdba

Prva faza pisanja besedila, iznajdba ali invencija, se zdi glede na ostale nekoliko pomembnejša in nesorazmerno daljša. Študent si mora najprej izbrati temo in glede na temo šele kompetentnega mentorja, ki se ukvarja s podobnimi vprašanji in bo znal študenta kar najbolje voditi skozi študij. Naslednji korak znotraj faze iznajdbe je zoženje raziskovalnega področja. Večina študentov namreč še nima popolnoma jasno

[61] Termin povzemam po T. Verovnik, prim. članek *Izbira teme in iskanje literature* v pričujočem zborniku. *Zaključno znanstveno delo* je po tej definiciji besedilo, ki ga študent ob mentorjevem vodenju napiše ob zaključku svojega študija (diplomsko in magistrsko delo ter doktorska disertacija). Razločevalna sestavina pojma je *znanstvenost*, ki implicira ustvarjanje novega znanja za razliko od *strokovnosti*, ki pomeni (zgolj) razgledanost, izobraženost po stroki (n. d.). Glede na to bi veljalo razmisliti o diplomskem delu kot o »mejnem tipu besedila« med strokovnimi in znanstvenimi tipi besedil.

izdelane predstave o tem, kaj bi radi raziskovali, zato je treba znotraj širšega področja zanimanja najti ožjo temo, ki se ji bo študent posvečal v naslednjih dveh do treh letih študija. Naloga je težja, kot se zdi; težko je namreč natančno določiti predmet raziskave, ki ga študent še ne pozna. Na tej točki se spet pokažejo kvalitete dobrega mentorja, ki mora znati zaznati študentove prednosti, četudi jih ta ne zna povsem jasno formulirati. Mentor naj bi študentu predstavil področja, ki še niso raziskana in ki bi utegnila študenta zanimati; nenazadnje ga mora spodbujati k odločitvi, saj se morata že ob vpisu v prvi letnik uskladiti glede programa študija (predmeti in nosilci predmetov) in celo naslova.

Naslednji korak vodi študenta k zbiranju gradiva, in sicer tako empiričnega kot teoretičnega. Gradiva ne izbira na slepo, ampak glede na zahteve, ki izhajajo iz teme dela. Kot v vseh znanostih velja tudi v jezikoslovju pravilo, da je v jeziku ali nekem jezikovnem pojavu nemogoče opazovati vse lastnosti hkrati, ker jih je preprosto preveč. Odločimo se za proučevanje tistih, za katere nam jezikovni čut (na podlagi znanja in izkušenj), pa tudi izsledki raziskav pravijo, da utegnejo biti relevantne. Z odbiranjem podatkov pa smo že začeli graditi model, tj. idealizirano stanje stvari. »Ni takega zbiranja in odbiranja podatkov, ki bi bilo objektivno po empiricističnih merilih, tj. popolnoma osvobojeno od vsakih predteoretičnih domnev in intuicij o tem, h kakšnim rešitvam slutimo, da nas bodo usmerjali« (Golden 1996: 14). Modeliramo zato, da zapletenejši pojav poenostavimo. Ker ima tak model manj neznank, lažje prepoznavamo in nadzorujemo odvisnosti in povezanosti med posameznimi lastnostmi. Odločitev o tem, katere lastnosti pojava bomo zanemarili oz. pustili zunaj modela, je v rokah raziskovalca, zato je odbiranje podatkov subjektivna odločitev.

Mentorjeva naloga je, da študentu svetuje in ga vodi pri izbiranju relevantne literature ter opozori na tiste avtorje, ki bi jih študent zaradi nepoznavanja področja raziskave morda zanemaril.

Tako kot je subjektiven izbor podatkov, je odvisna od raziskovalca tudi analiza podatkov oziroma interpretacija ali metoda. Metode oz. mreže argumentativnih form pa ne *iznajdemo*, pač pa jo *odkrivamo*. Dokazi in argumenti so že tu, le najti jih je treba. V kontekstu Aristotelove retorike lahko to razložim tako, da je antični govornik dokazoval trditve z argumenti, ki so kazali na *verjetnost* in ne *resničnost*. Aristotelova retorika je retorika dokazov, argumentativnega sklepanja, silogizma: je umetnost prepričevanja, ki s pomočjo sprejemljivega sklepanja iz splošno veljavnih mnenj ljudi napelje k zaželenim stališčem in celo dejanjem.[62] Argumente pa potemtakem odbira v polju verjetnosti: »Bolje je pripovedovati to, za kar občinstvo verjame, da je mogoče, četudi znanstveno nemogoče, kakor pripovedovati tisto, kar je zares mogoče, a njegovo možnost zavrača kolektivna cenzura *veljavnega mnenja*« (Barthes 1990: 25).[63]

---

[62] »/R/etorika je sposobna teoretsko iznajti **verjetno** v vsakem posameznem primeru« (Aristotel 1989: 6). Poudarila S. T.

[63] O verjetnosti govori Aristotel tudi v *Poetiki*, in sicer v okviru pomena verjetnega dejanja (1959: 52–53) in značaja (64).

V polju verjetnosti ostaja humanistika tudi danes. Izbor metodologije je tudi danes omejen: metode ne iznajdemo, pač pa jo odkrijemo, in sicer znotraj »vladajoče« znanstvene paradigme. Pojem znanstvene paradigme je prvi zavestno tematiziral in teoretično izdelal Thomas Kuhn,[64] ki jo definira kot »pojmovno, teorijsko in metodološko jedro, ki je skupno vsem članom posamezne znanstvene skupnosti v svojem času« (Ule 1998: 187). Znanstvenike posebnega znanstvenega območja znotraj znanstvene skupnosti namreč družijo skupne sestavine njihove vzgoje in učnega procesa. Poleg tega so odgovorni tudi za vzgojo in izobraževanje svojih naslednikov, tako da jim posredujejo določene skupne smotre, vzorce razlag, reševanja vprašanj in nalog, postopkov raziskovanja in eksperimentiranja. Na ta način se vzpostavlja skupna izkušnja in podobno gledanje na znanstveno področje pri večini članov ene znanstvene skupnosti. Ker vsebuje znanstvena paradigma osnovne teoretske modele in modele razlag, torej uporabe teorije, ki »zavezujejo« vse znanstvenike v znanstveni skupnosti, je tudi komunikacija med njimi relativno tekoča in sodbe o strokovnih zadevah so primerljive, metode, s katerimi se lotevajo problemov, pa so v načelu razumljive in sprejemljive za vse člane znanstvene skupnosti.

Znanstvena paradigma pa ni večna, s t. i. epistemološkim rezom se vzpostavi nova. Novi vzorci mišljenja in posledično metode raziskovanja relativizirajo veljavnost prejšnje paradigme – pokaže se, da velja le v svojem problemskem polju ali glede na pojmovnik tega polja. Neprijetna posledica tega dejstva pa je, da je v okolju nove paradigme »verjetje 'avtomatično' 'resnično', če le način njegovega utemeljevanja izpolnjuje ustrezne vednostne pogoje« (Močnik 1990: 215). Na novo vzpostavljeni utemeljitveni postopki torej legitimirajo novo »delno resnico«.

Vloga mentorja je pri izbiri metodologije potemtakem odločilnega pomena. Študenta počasi vpeljuje v svojo znanstveno skupnost, v kateri znotraj epistemološkega okvira prevladujejo določeni spoznavni vzorci in skupne strategije interpretiranja pojavov. Svojega študenta skozi leta študija vodi pri spoznavanju tehnik akademskega raziskovanja in socializaciji v določeno znanstveno skupnost, ob tem pa vendarle spodbuja tudi študentovo ustvarjalnost in samostojnost znotraj njegovega raziskovalnega področja. Kasneje pa se lahko zgodi, da študent zapusti učiteljevo šolo in z nekakšnim aristotelovskim prelomom sprejme epistemološke okvire nove znanstvene paradigme. Dober mentor bo fleksibilen, dovzeten in odprt pri študentovem iskanju in razvijanju samostojne teorijsko-metodološke mreže, četudi jo ta gradi v okvirih neke druge, na novo vzpostavljajoče se znanstvene paradigme.

---

[64] Najbolj znana in najprodornejša knjiga: *Struktura znanstvenih revolucij* (Ljubljana: Krtina, 1998). Izvirnik: *The Structure of Scientific Revolutions*, 1962.

2.2 Urejanje

V drugi fazi razvrščamo in razporejamo zbrano gradivo v sintagmatski red. Gre za ureditev velikih delov govora, smo namreč še na predubeseditveni stopnji. Urejati si lahko pomagamo tako, da si najprej naredimo skelet, oporni okvir spisa. Skelet naj bi bil sestavljen iz opornih točk, ki bi nakazovale temeljne probleme, s katerimi se delo ukvarja. Odločimo se, o čem bomo pisali v uvodu, jedru in zaključku. Že antična in kasnejša retorika je delila govor na večje dele; ena izmed možnih delitev govora je: *eksordij* in *epilog*, ki imata funkcijo uvoda in zaključka, *jedro* pa se deli na dve fazi: *narratio*, kjer govornik predstavi dejstva, in *confirmatio*, kjer predstavi dokaze, ki jih je v prvi fazi iznajdbe izdelal.

Poleg uvoda, jedra in zaključka je obvezen del znanstvenega besedila tudi *navedba virov*, iz katerih smo črpali. Pri pisanju znanstvenega besedila nikdar ne začenjamo z »ničte točke«, temveč že z neke dosežene stopnje človekovega predznanja, do katerega smo se dolžni opredeliti, ga znova razviti, odkriti ali celo preseči. Pojav takšne ali drugačne povezanosti med besedili je znan pod imenom *medbesedilnost* oziroma *intertekstualnost*, ki je lahko pojmovana ožje ali širše (prim. Juvan 2000: 51–59).

Medbesedilnost je prva teoretično določila J. Kristeva v okviru poststrukturalizma; M. Juvan (2000: 51) pravi konceptu, ki ga je ponudila ta šola, *obča intertekstualnost*. Ta je razumljena kot lastnost vseh besedil, ne le literarnih ali morda neliterarnih. Medbesedilnost v širšem smislu pomeni apriorno povezavo, navezovanje, odnos citatnosti med vsemi možnimi besedili. Vsako besedilo se eksplicitno ali implicitno sklicuje na izjave prejšnjih besedil. »Vsak tekst nastane, obstaja in je razumljen le prek vsebinskih in formalnih vezi z drugimi izjavami, obstoječimi besedili, a tudi z znakovnimi sistemi (kodi), tipi diskurzov, jezikovnimi zvrstmi, slogovnimi in žanrskimi konvencijami, predpostavkami, stereotipi, občimi mesti, arhetipi ali klišeji« (Juvan 2000: 52). Poleg tega besedilo ni zgolj pasivno podrejeno svojim predlogam, saj jih dejavno preoblikuje, tolmači ali vrednoti in se na ta način umešča v tradicijski in sočasni komunikacijski kontekst.

Če je v literarnem besedilu odločitev med implicitno in eksplicitno medbesedilnostjo poljubna in podrejena le zahtevam umetniškosti, je v znanstvenem besedilu odkrita navezava na drugi tekst vselej eksplicitna. Citat, ki kaže na medbesedilno referenco, je na tak ali drugačen način označen. Drugo vprašanje seveda je, kako je s tistimi spoznanji, ki so tako »stara«, da so sčasoma prešla v kolektivno zavest pripadnikov znanstvene skupnosti kot nekaj samoumevnega, kot nekakšen aksiom. Znanstvena besedila, ki kar naprej vzpostavljajo razmerje do preteklih tekstov, in to ne le z navedbo virov, ampak tudi z obširnimi opombami pod črto, te pa zavzemajo nesorazmerno velik delež v primerjavi z glavnim besedilom, zagotovo ne morejo učinkovati koherentno in ne nazadnje berljivo.

Mentor ima pri tem v prvi vrsti vzgojno vlogo. Študentu naj bi pomagal razvijati tiste lastnosti, ki odlikujejo dobrega raziskovalca (Cvetek

13. 4. 1994 in 20. 4. 1994). V zvezi z navajanjem virov bi izpostavila predvsem štiri, in sicer najprej **intelektualno poštenje**, ki pomeni v tem kontekstu spoštovanje tujih predhodnih znanstvenih spoznanj in ki se kaže v doslednem in natančnem citiranju. Nadalje naj bi študent z mentorjevo pomočjo razvijal sposobnost **kritične distance** najprej do tujih spoznanj, kasneje pa predvsem do svojih. Pri navajanju virov naj bi se študent, kolikor je to le mogoče, izogibal interpretacijam nekega avtorja in naj bi trditve vselej preveril v izvirniku. Kajti zavedati se je treba, da je že sama prisotnost citata v tujem/nelastnem besedilu neke vrste interpretacija, saj je odrezan od svojega izvornega konteksta. Če pa se znajde navedek v našem besedilu preko posrednikov, je možnost odmika od izvirne ideje toliko večja. Naslednja odlika, ki naj bi jo mentor spodbujal v mladem raziskovalcu, je **poznavanje in uporaba literature** s svojega področja raziskovanja. Internet kot ena izmed najbolj revolucionarnih pridobitev dobe informacijske tehnologije je iskanje literature v marsičem poenostavil. Študent ima dostop do skoraj vseh slovenskih knjižnic kar od doma, preko domačega računalnika, poleg tega lahko brska tudi po podatkovnih bazah marsikatere tuje knjižnice ali virtualne knjigarne. Ob vseh teh prednostih novega medija pa vendarle ne dobi informacij o tem, katera knjiga ali študija je za njegovo polje raziskovanja najbolj relevantna. Mentorjeva pomoč je na tej točki nadvse doborodošla; študenta naj bi uvedel v študij določene problematike tudi s tem, da mu na podlagi svojih raziskovalnih izkušenj svetuje nekaj osnovnih oziroma reprezentativnih študij s področja raziskovanja. Kasneje naj bi se seveda pokazala študentova **ustvarjalnost** tudi pri samostojnem zbiranju in odbiranju relevantne literature.

2.3 Ubeseditev

V tretji, ubeseditveni fazi, se v največji možni meri pokaže modelni značaj obravnave posameznih stopenj v nastajanju besedila. Ubeseditev lahko le v poenostavljenem smislu ločimo od iznajdbe in urejanja, saj so vse tri stopnje med seboj v dialektičnem odnosu – v skladu z naravo jezika nasploh. Skozi takšno optiko se kaže definicija ubeseditve kot »dajanje izrazne oblike sestavinam naše zavesti« (Toporišič 1991: 611) anahronistična, saj implicira tezo o arbitrarnem odnosu med izrazno in pojmovno ravnino jezikovnih elementov. »Misel se ne izraža s pomočjo besede, temveč se *udejanja*[65] v besedi« (Vigotski 1983: 323). Prim. podobne poglede tudi pri Jakobsonu v študiji *Šest predavanj o zvoku in smislu* (1996)[66] ter Benvenistu v študijah *Narava jezikovnega znaka* in *Bežen pogled za razvoj lingvistike* (1988).[67]

Vloga ubeseditve se je v zgodovini retorike močno spreminjala. V nasprotju z Aristotelom, ki se je z njo ukvarjal nesorazmerno manj kot z

---

[65] Poudarila S. T.

[66] Spis je v slovenščini izšel še z nekaterimi drugimi v knjigi z naslovom *Lingvistični in drugi spisi*. Izvirnik je iz 1942. leta.

[67] Spisa iz knjige *Problemi splošne lingvistike I*. Izvirnika iz 1939. in 1963. leta.

drugima dvema stopnjama, je bila v srednjem veku z izgonom retorike iz javnega življenja v akademsko-šolske kroge pozornost usmerjena predvsem k t. i. figuram, ki predstavljajo le del problemskega polja ubeseditve. Barthes (1990: 93) ugotavlja, da elokucija (izgovorjava) ni najboljši prevod za elocutio, predlaga pa poleg lokucije (ubeseditve)[68] tudi enunciacijo (izjavljanje, izrekanje). Sodobnemu razumevanju elokucije bi najbolj ustrezal izraz *izjavljanje*, saj bi na ta način uspeli ujeti kompleksno naravo zadnje faze nastajanja besedila: gre za izbiro ustreznih jezikovnih sredstev (tako jezikovnosistemskih kot pragmatičnih) glede na govorni položaj oziroma komunikacijski kontekst. Barthesov koncept ubeseditve kot opozicije med paradigmo (izborom besed) in sintagmo (kombinacijo besed) (Barthes 1990: 93) je torej brez upoštevanja širšega komunikacijskega konteksta treba razumeti kot poenostavitev. Problematika ubeseditve je aktualna tako v znanstvenem kot umetnostnem besedilu, čeprav se zdi pri slednjem na prvi pogled morda razvidnejša.

V tretji fazi pisanja mora raziskovalec poznati predvsem značilnosti znanstvenega besedila. Preden pokažem nekatere temeljne lastnosti znanstvenega besedila, bi rada opozorila na različne definicije pojma *besedilo.*

Čeprav se danes vsi raziskovalci strinjajo, da spada besedilo v območje govora in ne jezika,[69] so pristopi k analizi tega »pojava« precej različni.[70] Prve jezikoslovne definicije besedila se pojavijo v okviru tvorbeno-pretvorbene slovnice, ki je pravzaprav strukturna definicija, kjer se besedilo definira kot niz stavkov. Vendar pa je kmalu postalo jasno, da povezava stavkov v neko novo jezikovno enoto ni zadosten pogoj, da to jezikovno enoto imenujemo besedilo. Da bi se izognili strukturni definiciji besedila, so poskusi šli v smer pomenskega definiranja, ki za besedilnost določene jezikovne enote predpostavlja zaporedje medsebojno pomensko povezanih nižjih jezikovnih enot, stavkov z referenčnim pomenom.

Strukturni in pomenski definiciji besedila se sopostavljajo tiste v okviru pragmatičnih jezikovnih šol, ki ponudijo izredno široko definicijo – besedilo je enota jezika v rabi – ki pa po mnenju nekaterih tega jezikovnega pojava ne opiše dovolj natančno.

V zadnjem času se zdi, da se je najbolj uveljavila definicija besedila, ki sta jo postavila R. A. de Beaugrande in W. U. Dressler in ki poveže vse do zdaj naštete vidike, torej strukturne, pomenske in pragmatične, v okvir sedmih kriterijev besedilnosti: kohezije, koherence, namernosti, sprejemljivosti, informativnosti, situacijskosti in medbesedilnosti (Beaugrande, Dressler 1992: 12–19).

Znova se zaplete pri definiranju termina znanstveni jezik. V. Gorjanc vidi razločevalne lastnosti tega jezikoslovnega pojava v nekaterih sistemskih značilnostih, ki so aktualizirane v konkretnih besedilih in ki

---

[68] Slovenski prevajalec Barthesa se je odločil za ta izraz.

[69] Sklicujem se na znano de Saussurjevo dihotomijo *langue – parole.*

[70] Pregled različnih pristopov povzemam po orisu V. Gorjanca, ki ga je predstavil v svojem magistrskem delu z naslovom *Besediloslovni vidiki slovenskega znanstvenega jezika* (Ljubljana, 1998).

se hkrati prepoznavajo po skupni funkciji (Gorjanc 1998: 23). Na ta način preseže nekoliko nejasno pojmovanje funkcijske zvrstnosti v slovenističnem jezikoslovju, predvsem pri J. Toporišiču v *Enciklopediji slovenskega jezika*, ki niha med definicijami zvrsti na različnih nivojih: sistemskem, besedilnem in funkcijskem (Toporišič 1992: 46 in 381).

Kljub omenjeni organskosti jezikovnega znaka je v fazi ubeseditve vsaj izhodišče teoretske obravnave označevalec. Analiza retoričnih figur z vidika njihove funkcije pri vzpostavljanju pomena in smisla je še posebej relevantna pri umetnostnih besedilih, čeprav je pri znanstvenih ne smemo zanemariti. Če se pri prvih metafora kaže kot sredstvo pomenske intenzifikacije in gradnje vzporednih besedilnih smislov, lahko pri znanstvenih besedilih ostanemo le v okviru terminološke metafore – metaforični pomen ima načeloma vlogo zapolnitve poimenovalne praznine (katahreze) v zvezi z določenim denotatom (Vidovič Muha 2000: 150–151).[71]

Naslednja značilnost znanstvenega besedila, ki jo lahko izpostavim na tej stopnji in ki spet postavlja tovrstna besedila v dihotomijski odnos z umetnostnimi, je t. i. *avtomatizacija.* Eden prvih, ki je bistveno značilnost umetnostnega jezika videl v deavtomatizaciji, je ruski formalist V. Šklovski. V svojem programskem članku *Umetnost kot postopek* iz leta 1917 ugotavlja razločevalno lastnost umetnostnega jezika v oteženem branju in potujevanju (1984: 30). Izhajajoč iz te ugotovitve lahko v znanstvenih besedilih opažamo nasprotno težnjo – težnjo po avtomatizaciji, in sicer tako na sistemski kot besedilni ravni – gre za ustaljene besedilne vzorce (prim. Korošec 1998: 17). V znanstvenem besedilu namreč zahteva po jasnosti utemeljuje »natančnost izraza, ki optimalno predstavlja svojo pojmovno podstat« (Gorjanc 1998: 26). Pa vendar se je treba zavedati, da ponavljanje identičnih izrazov vodi v slabljenje sporočanjske moči besed in posledično besedila, zato menim, da mora biti tudi v znanstvenem besedilu razmerje med avtomatizacijo in aktualizacijo skrbno premišljeno.

Na tej točki sem se dotaknila sloga, ki je aktualen tudi v znanstvenih besedilih in kjer spet lahko opazujem vlogo mentorja. V zgodnjih fazah študija pri študentu ponavadi še ni najti razpoznavnega sloga. Rado se celo zgodi, da nekritično in nesamostojno povzema slogovne strategije svojih vzornikov. Mentor naj bi študenta opozoril na samostojnost in ustvarjalnost tudi na tem področju ter ga spodbujal pri iskanju avtentičnega izraza. N. Graves (1997) predlaga, da bi študent svojemu mentorju karseda pogosto prinašal pisne izdelke, da bi mu ta lahko svetoval izboljšave tako na vsebinski kot slogovni ravni. Sicer pa menim, da je slogovno zgledovanje težava vsakega začetnika, saj se samostojen ubeseditveni slog razvije šele skozi leta besedilnega treninga. Slogovna avtonomnost je namreč v veliki meri povezana tudi s spoznavno-mišljenjsko samozavestjo in ustvarjalnostjo.

---

[71] Primer terminološke metafore: roka – motivirajoči pomen: okončina človeka; motivirani (metaforični) pomen: del stroja (po funkciji) kot roka.

3 Sklep

Pisanje zaključnega znanstvenega dela je proces, ki vključuje tako študentov ustvarjalni napor kot mentorjevo pomoč in usmerjanje. Vloga mentorja se zdi najbolj pomembna v prvih dveh, še predubeseditvenih fazah (iznajdba in urejanje), kjer njegova pomoč, kot poudarja N. Graves, ne sme biti zreducirana le na strokovno plat, ampak tudi »terapevtsko«. Študentu, ki je na začetku svoje raziskovalne poti velikokrat zmeden in nesamozavesten, mora znati pomagati pri vzpostavljanju samostojnosti in ustvarjalnosti pri raziskovalnem delu. Bistvene postaje v procesu pisanja magistrskega dela, kjer se lahko izkaže dober mentor, so: izbira teme, zoženje raziskovalnega področja, izbor metodologije, vzgajanje v znanstveni natančnosti in »znanstveni distanci« in poznavanje bistvenih značilnosti znanstvenega jezika in sloga.

Literatura

ARISTOTELES, 1959: *Poetika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

ARISTOTELES, 1989: *Retorika*. Zagreb: Naprijed.

Émile BENVENISTE, 1988: *Problemi splošne lingvistike I.* Ljubljana: ŠKUC in Filozofska fakulteta.

Roland BARTHES, 1990: Retorika Starih. *Retorika Starih. Elementi semiologije.* Zbirka Studia humanitatis. Ljubljana: ŠKUC in Filozofska fakulteta.

Robert Alain DE BEAUGRANDE, Wolfgang Ulrich DRESSLER, 1992: *Uvod v besediloslovje*. Prev. Aleksandra Derganc in Tjaša Miklič. Ljubljana: Park.

Slavko CVETEK, 13. 4. 1994: Kriterije odličnosti je mogoče dosegati tudi pri poučevanju. *Delo* XXXVI. 13.

— — 20. 4. 1994: Kakovosten študij združuje odlično raziskovalno in pedagoško delo. *Delo* XXXVI. 5.

James HARTLEY, 1997: Writing the thesis. *Working for a Doctorate. A Guide for the Humanities and Social Siences.* Ur. Norman Graves in Ved Varma. London, New York: Routledge.

Marija GOLDEN, 1997: *O jeziku in jezikoslovju*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno in splošno jezikoslovje.

Vojko GORJANC, 1998: *Besediloslovni vidiki slovenskega znanstvenega besedila*. Magistrsko delo. Ljubljana.

Norman GRAVES, 1997: Problems of supervision. *Working for a Doctorate. A Guide for the Humanities and Social Siences*. Ur. Norman Graves in Ved Varma. London, New York: Routledge. 76–95.

Miran HLADNIK, 1991[3]: *Praktični spisovnik ali Šola strokovnega ubesedovanja.* Ljubljana: samozaložba.

Tomo KOROŠEC, 1998: *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.

Roman JAKOBSON, 1996[2]: *Lingvistični in drugi spisi.* Ljubljana: ISH.

Marko JUVAN, 2000: *Intertekstualnost*. Zbirka Literarni leksikon. Ljubljana: DZS.

Stane JUŽNIČ, 1992: *Diplomska naloga: Napotki za izdelavo*. Ljubljana: Amaletti.

Thomas S. KUHN, 1998: *Struktura znanstvenih revolucij*. Zbirka Temeljna dela. Ljubljana: Krtina.

Rastko MOČNIK, 1990: Studia humanitatis danes. Spremna beseda. Roland Barthes: *Retorika Starih. Elementi semiologije*. Ljubljana: ŠKUC in Filozofska fakulteta.

Franc PEDIČEK, 1992: Paradigmatski lom tudi v metodologiji znanstvenega raziskovanja. *Anthropos* 24/3-4. 159-168.

Breda POGORELEC, 1986: Znanstveno besedilo, njegove jezikoslovne prvine in slog. *Slovenski jezik v znanosti I: Zbornik prispevkov*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Ferdinand DE SAUSSURE, 1997: *Predavanja iz splošnega jezikoslovja*. Ljubljana: ISH.

Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1995. Ljubljana: DZS.

Viktor ŠKLOVSKI, 1984: Umetnost kot postopek. *Ruski formalisti. Izbor teoretičnih besedil*. Ur. Aleksander Skaza. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Jože TOPORIŠIČ, 1991[3]: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.

— — 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Andrej ULE, 1998: Kuhnova paradigma in revolucija v teoriji znanosti. Thomas S. Kuhn: *Struktura znanstvenih revolucij*. Ljubljana: Krtina.

Ada VIDOVIČ MUHA, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje: Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Lav VIGOTSKI, 1983: *Mišljenje i govor*. Beograd: Nolit.

Nataša Logar

Družbena motiviranost za podiplomski študij v Sloveniji

V prispevku je s stališča podiplomskega študija v Sloveniji obravnavan problem družbenega vrednotenja znanja in znanosti same, ki se na kolektivni ravni izraža tudi (ali predvsem) v obsegu denarnih sredstev in drugih oblik pomoči za vse oblike raziskovalne dejavnosti.

1 Uvod

Prvi povod za obravnavo motiviranosti za podiplomski študij v Sloveniji sta bila dva članka v zborniku N. Gravesa in V. Varme, katerega naslov bi lahko prevedli kot *Pot do doktorata* (*Working for a Doctorate* 1997). Gre najprej za članek *Kako uspeti pri podiplomskem študiju* (*How to succeed in postgraduate study*), ki poudarja nujnost resnične želje in zanimanja za raziskovalno delo pri študentih, ki so dodiplomsko izobraževanje že končali. Avtor D. Lawton opozarja, da gre za trdo delo, zato mora raziskovalec jasno vedeti, zakaj magisterij ali doktorat hoče, in si tudi močno želeti, da bi ga dosegel, ko pa se enkrat odloči za nadaljevanje študija, mora tudi vedeti, **kje** bo raziskoval. »Ponavadi je možnosti več in izbrati morate najboljšo možno. Zavedati se tudi morate, da univerze in visokošolske izobraževalne ustanove hočejo študente raziskovalce – še posebno dobre – ki ne bodo le dosegli naziva, ampak bodo tudi pozitivno prispevali k življenju in delu na univerzi« (Lawton 1997: 4). Avtor bodočega raziskovalca tudi opozarja, naj se pozanima, kakšni so pogoji dela na oddelku, na katerem se želi zaposliti: »/K/ako zadovoljni so študenti raziskovalci s pogoji dela na svojem oddelku? Lahko jih vprašamo, kako zadovoljni so z načinom usposabljanja, ki so ga deležni, z obstoječo računalniško opremljenostjo, namestitvijo, ki je na voljo študentom raziskovalcem, z ustreznostjo knjižnice in predvsem s formalnim in neformalnim načinom spremljanja napredka in dobrega počutja študentov« (prav tam: 5). Zanimiv je tudi prispevek A. Sims z naslovom *Financiranje doktorata* (*Financing a doctorate*), ki je pisan predvsem za študente v Veliki Britaniji in drugod, kjer je že za dodiplomski študij treba plačati visoko šolnino, zaradi katere so nekaj povsem običajnega študentski krediti, ki pa jih je treba v času, ko se študenti odločajo o nadaljnjem podiplomskem študiju, začeti odplačevati. Ob tem članku se je postavilo vprašanje: Kako je s financiranjem podiplomskega študija pri nas?

Premišljevanje o metodologiji raziskovanja, ki ga je narekoval naslov predmeta, pri katerem je članek nastal, vedno pripelje tudi do problema

denarnih virov, ki raziskavo in metode, ki so pri njej uporabljene, podpirajo in omogočajo, zato se je na osnovi tega in prej omenjenih člankov oblikovalo vprašanje: Kakšna je pripravljenost oz. motiviranost slovenske družbe za raziskovanje študentov raziskovalcev in s tem tudi za razvoj strok, na področju katerih se izpopolnjujejo v času podiplomskega študija? Tudi raziskovalne okoliščine namreč pogojuje metodo raziskovanja, ta pa nadalje pogojuje teme ... Ali če obrnemo: raziskovalna metoda je odvisna tudi od ekonomske zmogljivosti stroke. Kolikšna pa je ta, je odvisno od družbe oz. države in njene pripravljenosti, moči in zainteresiranosti za razvoj znanosti in posameznih strok znotraj nje. Država torej vpliva tudi na pogoje dela, o katerih govori D. Lawton, in ti niso nepomembni za študenta, ki se odloča, kateri stroki se bo posvetil.

2 Izobrazbena struktura, vlaganje v raziskovanje - primerjava

Slovensko prebivalstvo ima nizko povprečno izobrazbeno strukturo. V naslednjih petih letih naj bi si visoko ali podiplomsko stopnjo izobrazbe pridobilo vsaj 20 % aktivnega prebivalstva. Zlasti zaostajamo za industrijsko razvitimi državami pri številu raziskovalcev. (Marinček,[72] po Pengov 29. 11. 1999.) V zadnjih nekaj letih je prišlo do nekaterih sprememb pri zakonodaji na znanstvenoraziskovalnem področju, med njimi je za podiplomski študij, vsaj s stališča študentov raziskovalcev, zelo dobrodošel sklep o sofinanciranju podiplomskega študija. Sodeč po izjavah ljudi, ki so na državnem nivoju pristojni za razvoj slovenske znanosti (npr. F. Demšar,[73] po Pengov 28. 1. 1998), je cilj Slovenije doseči evropsko raven, prizadevanja za to pa se ustavijo pri konkretnem vprašanju - denarju.

Splošna in meddržavno primerljiva kazalca izobraženosti in pomena, ki ga ima izobraževanje in raziskovanje v neki družbi, sta izobrazbena struktura prebivalstva in delež bruto domačega proizvoda (dalje BDP), ki se vanju vlaga.

---

[72] L. Marinček, v času zapisa navedenega besedila minister za znanost in tehnologijo.

[73] F. Demšar, v času zapisa citiranega besedila državni sekretar ministrstva za znanost in tehnologijo.

2.1 Izobrazbena struktura prebivalstva

Tabela 1: Aktivno prebivalstvo po šolski izobrazbi, 1995-1998 (v %). (Vir: *Vzgoja in izobraževanje v Republiki Sloveniji* 1999: 9.)

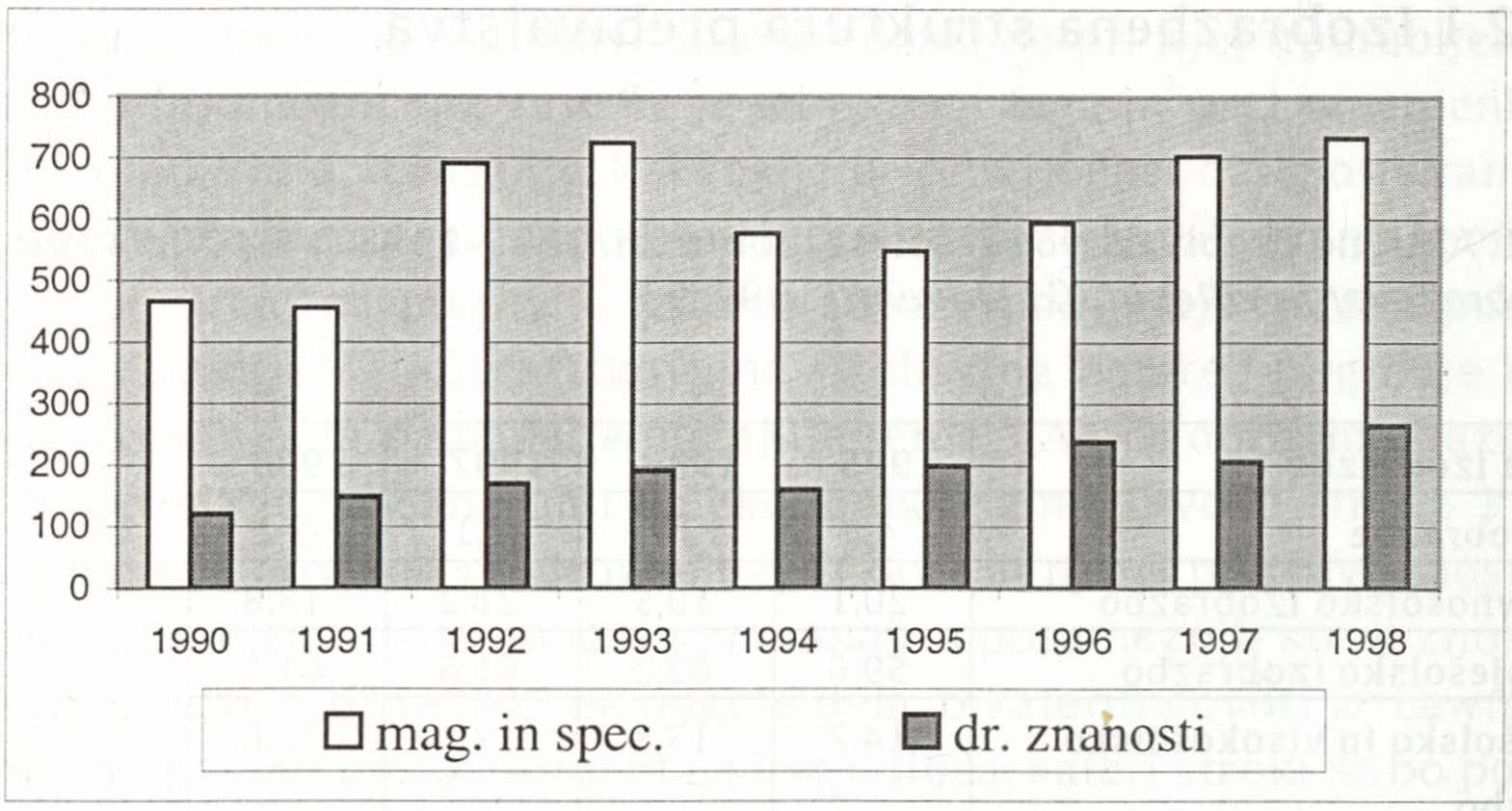
Stopnja izobrazbe	1995	1996	1997	1998
brez izobrazbe	4,3	3,7	3,1	3,2
z osnovnošolsko izobrazbo	20,1	19,5	21,2	18,8
s srednješolsko izobrazbo	59,6	62,2	61,6	61,6
z višješolsko in visokošolsko izobrazbo	14,7	13,8	13,4	15,6
s podiplomsko izobrazbo	0,7	0,8	0,7	0,8

Tabela 1 kaže, da ima v Sloveniji približno 60 % aktivnega prebivalstva srednješolsko, še približno dodatnih 20 % pa le osnovnošolsko izobrazbo. Če jim prištejemo še tiste brez izobrazbe, dobimo podatek, da je imelo v 2. polovici 90. let 85 % aktivnega prebivalstva v Sloveniji dokončano največ srednjo šolo. L. Marinček je o tem menil:

> Če /našo povprečno izobrazbeno strukturo/ primerjamo s tisto v ZDA in v državah z izjemno visoko dodano vrednostjo, ugotovimo, da je naša - primerjalno - nizka. Nam manjka vsaj še enkrat, morda dvakrat toliko doktorjev in magistrov znanosti, kot jih imamo! /.../ /V/ Sloveniji je okoli 3000 registriranih znanstvenikov in raziskovalcev. To pomeni, da imamo slabe 4 raziskovalce na 10.000 prebivalcev. Kot kažejo izkušnje gospodarsko uspešnejših držav, mora le-ta imeti 6 raziskovalcev na 10.000 prebivalcev, da znanost in raziskovanje lahko ustrezno in v zadovoljivi meri vplivata na njen razvoj. To seveda ne pomeni samo raziskovalcev in znanstvenikov na inštitutih in univerzah, temveč povsod - tudi v gospodarstvu in morda še kje. (Marinček, po Pengov 29. 11. 1999.)

Prav višja povprečna stopnja izobrazbe bi npr. lahko bila dobra kompenzacija za v primerjavi z razvitimi državami majhno število prebivalcev v Sloveniji.

Naslednja slika prikazuje, kako je raslo oz. upadalo število novih magistrov, specialistov in doktorjev znanosti v zadnjih desetih letih.

Slika 1: Število novih magistrov, specialistov in doktorjev znanosti, 1990-1998.[74]

2.2 Vlaganje BDP v raziskovanje

V Sloveniji smo v letu 1999 namenili za raziskave 1,4 % BDP (Pukl, po Đerić 29. 1. 2000). Delež v ta namen porabljenega BDP se je začel zmanjševati po letu 1992. »Danes tako Slovenija znanosti namenja bistveno manj denarja, kot ga je, denimo, leta 1992« (Turk, po Kotler - Salamon 26. 1. 2000).

Državni zbor je 1995 sprejel nacionalni raziskovalni program, po katerem naj bi se sredstva za znanost in tehnologijo do leta 2000 realno povečevala po desetodstotni stopnji na leto. Dejansko pa so deleži proračunskih sredstev Ministrstva za znanost in tehnologijo RS (dalje MZT) v BDP od 1992 do 1996 nenehno padali - od 0,8 % v letu 1992 do 0,6 % v letu 1996. Šele 1997 so se ta sredstva nekoliko povečala (Demšar, po Pengov 28. 1. 1998).

Direktor inštituta Iteo S. Mihelič je opozoril, da bi morali takoj povečati sredstva za razvoj in raziskave, ker ta prispevajo 25 do 50 % k ekonomski rasti in zaposlenosti. »EU, ki za raziskave in razvoj namenja 1,8 odstotka BDP, se je odločila, da bo čim prej zmanjšala zaostanek za ZDA (tam za to namenijo 2,8 odstotka BDP) in Japonsko (2,9 odstotka BDP) /.../ poudarja Boris Pukl z ministrstva za znanost in tehnologijo« (vse po Đerić 29. 1. 2000).

[74] Številčni podatki za tabele in slike so izračunani na osnovi podatkov, objavljenih v publikacijah Zavoda RS za statistiko (gl. seznam literature), razen tam, kjer je vir podatkov posebej opredeljen.

3 Študij v Sloveniji

3.1 Dodiplomski študij

Število študentov in diplomantov dodiplomskega študija se je po drugi svetovni vojni praviloma iz leta v leto povečevalo (gl. Tabelo 2). Tudi za študijsko leto 2000/2001 je bilo na voljo rekordno število vpisnih mest za prvi letnik (21.823 mest na visokošolskih zavodih in 2.350 mest na višjih strokovnih šolah). »V prihodnjem študijskem letu bo naš terciarni vpis zagotovo dosegel evropsko povprečje« (Kotler - Salamon 31. 1. 2000). Kar se tiče vpisa na podiplomski študij, je to ugoden podatek, ker je eden od posrednih pogojev za večje število podiplomcev tudi večje število dodiplomcev. Državljani RS šolnine za izobraževanje v okviru dodiplomskih študijskih programov ne plačujejo, ta se financira iz proračuna (gl. 77. člen Zakona o visokem šolstvu, Ur. l. RS, št. 67/1993).

Tabela 2: Študenti dodiplomskega študija, RS, 1945/46–1998/99.

Študijsko leto	Število študentov dodiplomskega študija	Diplomanti dodiplomskega študija
1945/46	2.575	10
1946/47	3.479	69
1947/48	4.745	147
1948/49	5.365	167
1949/50	5.845	160
1950/51	6.232	379
1951/52	6.238	575
1952/53	6.306	621
1953/54	6.911	635
1954/55	6.812	614
1955/56	6.671	759
1956/57	7.203	846
1957/58	8.063	934
1958/59	8.757	980
1959/60	9.252	1.045
1960/61	13.492	1.319
1961/62	13.324	1.365
1962/63	13.059	2.246
1963/64	13.889	2.931
1964/65	15.665	2.769
1965/66	15.082	2.951
1966/67	15.085	2.975
1967/68	15.688	3.049
1968/69	17.339	2.676
1969/70	20.441	2.556

Študijsko leto	Število študentov dodiplomskega študija	Diplomanti dodiplomskega študija
1970/71	21.632	2.663
1971/72	22.279	2.798
1972/73	23.090	3.450
1973/74	25.204	4.111
1974/75	26.757	4.110
1975/76	28.082	4.501
1976/77	29.279	4.845
1977/78	29.941	5.478
1978/79	29.660	5.701
1979/80	29.825	5.958
1980/81	27.707	5.967
1981/82	26.207	6.494
1982/83	26.197	6.383
1983/84	27.403	6.380
1984/85	27.691	5.896
1985/86	29.601	5.621
1986/87	30.985	5.534
1987/88	30.981	5.309
1988/89	31.055	5.467
1989/90	34.228	5.679
1990/91	33.565	5.951
1991/92	36.504	5.439
1992/93	37.362	5.711
1993/94	40.239	5.943
1994/95	43.249	5.812
1995/96	45.951	6.419
1996/97	50.667	7.724
1997/98[75]	65.542	8.011
1998/99	76.120	9.761[76]

3.2 Podiplomski študij

Na podiplomski ravni so v Sloveniji trije programi: specialistični, magistrski in doktorski. Prve specialiste in magistre znanosti smo v RS dobili v letu 1962/63, enovit doktorski študij pa se je začel izvajati v študijskem letu 1998/99.

V specialistični študijski program se lahko vpiše, kdor ima diplomo univerzitetnega ali strokovnega študija. Programi trajajo 1 do 2 leti in

[75] Od tega leta naprej so v publikacijah Statističnega urada RS prišteti tudi absolventi s statusom študenta in študenti višješolskega strokovnega izobraževanja.
[76] Prvo leto z diplomanti višjih strokovnih šol (151).

se končajo z zagovorom specialističnega dela. Po uspešno opravljenem zagovoru se pridobi strokovni naziv specialist z navedbo stroke.

V magistrski študijski program se lahko vpiše, kdor ima diplomo univerzitetnega študija. Programi trajajo 2 leti in se končajo z zagovorom magistrskega dela v naslednjem letu. Po uspešno opravljenem zagovoru se pridobi znanstveni naziv magister znanosti. Magisterij omogoča zaposlitev na določenem profesionalnem področju ali nadaljnji študij za pridobitev doktorata.

Na doktorski študij se lahko vpiše, kdor ima diplomo univerzitetnega študija (enovit doktorski študij) in kdor ima opravljen magisterij. Doktorski študij po univerzitetni diplomi traja 4 leta, po magisteriju pa 2 leti. Prehodnost med magistrskim in doktorskim študijem je mogoča: študenti, ki so se vpisali najprej na dveletni magistrski študij, lahko nadaljujejo študij še nadaljnji 2 leti in si pridobijo znanstveni naziv doktor znanosti; študenti, ki so se vpisali na štiriletni doktorski študij, lahko po 2 letih končajo študij z magisterijem.

3.2.1 Sofinanciranje podiplomskega študija, šolnina

Študijsko leto 1998/99 je bilo prvo leto, v katerem je bil podiplomski študij v RS sofinanciran iz državnega proračuna, natančneje s strani Ministrstva za šolstvo in šport RS (dalje MŠŠ) in MZT.[77] V tem letu je bil sofinanciran le študij 1. letnika, kar pomeni, da so študenti drugega letnika podiplomskega študija plačali šolnino še po starem, nesofinanciranem ceniku. Prej je MŠŠ financiralo le najosnovnejše stroške podiplomskega študija, ostale stroške so krile visokošolske organizacije predvsem s šolninami, po 72. členu *Zakona o visokem šolstvu* namreč pridobivajo visokošolski zavodi (univerze, fakultete, umetniške akademije in visoke strokovne šole) finančna sredstva iz proračuna, šolnin in drugih prispevkov za študij, iz plačil za storitve, dotacij, dediščin in daril ter iz drugih virov. Šolnina za en letnik podiplomskega študija je bila večinoma blizu (ali točno) 400.000 SIT.

Po 7. členu *Pravilnika o šolninah in drugih prispevkih v visokem šolstvu* (Ur. l. RS, št. 40/1994) se šolnina za študij po podiplomskih študijskih programih lahko določi v višini do povprečne šolnine za letnik istovrstnega ali sorodnega rednega dodiplomskega študija. Če so izkazani materialni stroški večji od materialnih stroškov, določenih s predpisi o normativih in standardih za izvajanje dodiplomskih študijskih programov ali jih ti predpisi ne določajo, se šolnina lahko tudi ustrezno poveča, in sicer za specialistični ali magistrski študij do 50 %, za doktorski študij brez predhodnega magistrskega ali specialističnega študija do 200 % in za doktorski študij po končanem magistrskem ali specialističnem študiju do 50 %.

Sklep o sofinanciranju podiplomskega študija je Vlada RS sprejela 16. 3. 1995 (Ur. l. RS, št. 18/1995). S tem sklepom se je šolnina zmanjšala s

---

[77] V celotnem prispevku je obravnavano stanje pred združitvijo obeh ministrstev, zato je navedbo teh dveh ministrstev treba upoštevati smiselno.

sredstvi iz proračuna RS za sredstva osnovnega sofinanciranja in za sredstva dodatnega sofinanciranja. Na javni razpis za pridobitev sofinanciranja se lahko po *Pravilniku o sofinanciranju podiplomskih študijskih programov* (Ur. l. RS, št. 9/1996) prijavijo javni in koncesionirani visokošolski zavodi, ki izvajajo programe, javni raziskovalni zavodi in javne raziskovalne organizacije, ki sodelujejo z visokošolskimi zavodi pri izvajanju programov.

V skladu s 14. členom omenjenega pravilnika o sofinanciranju imajo do osnovnega sofinanciranja pravico naslednji programi:
a) programi, ki jih kot prednostne določijo univerzi in samostojni visokošolski zavodi v sodelovanju z raziskovalnimi organizacijami, in
b) programi, ki jih Svet za znanost in tehnologijo RS z vidika kadrovskih ciljev, opredeljenih v nacionalnem raziskovalnem programu, ocenjuje za prednostne.

Osnovno sofinanciranje obsega do 15 % šolnine.

Do dodatnega sofinanciranja imajo pravico tisti programi, ki izpolnjujejo zlasti naslednje pogoje:
a) uvrstitev med nacionalno pomembna raziskovalna področja;
b) interdisciplinarna zasnovanost programa;
c) omogočajo pridobitev doktorata znanosti v štirih letih;
č) predvidevajo udeležbo predavateljev iz tujine;
d) del programa se izvaja v tujini;
e) imajo težišče na intenzivnem skupinskem delu študentov in predavateljev;
f) potekajo v sodelovanju z gospodarstvom oziroma drugimi vrstami uporabnikov idr.

Dodatno sofinanciranje je bilo razdeljeno med obe ministrstvi tako, da je MZT dodatno sofinanciral izvedbo podiplomskih študijskih programov, ki so uvrščeni med nacionalno pomembna raziskovalna in razvojna področja, MŠŠ pa izvedbo programov, v katere se vključujejo učitelji in drugi strokovni delavci v vzgoji in izobraževanju ter asistenti stažisti na visokošolskih zavodih (*Sklep o sofinanciranju podiplomskega študija*, 1995). Izvede se lahko kot neposredno plačilo izvajalcu, ki zagotovi znižanje ali oprostitev šolnine, v okviru pogodbe o namestitvi mladega raziskovalca (dalje MR) ali asistenta stažista, tretja možnost pa je izplačilo v obliki štipendije podiplomskemu študentu.

V študijskem letu 1999/2000 je bilo za letnik podiplomskega študija treba na večini fakultet[78] plačati (z izjemo rednih študentov) 400.000 SIT, za sofinancirani program pa od 120.000 do 140.000 SIT.

Zaradi (razmeroma) visokega zneska so bile, kot kažejo podatki v Tabeli 3, večinski nosilec stroškov podiplomskega študija v zadnjih desetih letih organizacije, v katerih so bili študenti zaposleni. Delež samoplačništva podiplomskega študija se je pri študentih, ki so postali

---

[78] Podatke sem dobila v telefonskih pogovorih (marec 2000) s pristojnimi na sledečih fakultetah Univerze v Ljubljani: Ekonomska fakulteta, Fakulteta za matematiko in fiziko (smer fizika), Fakulteta za elektrotehniko, Filozofska fakulteta, Fakulteta za družbene vede in fakultete, ki so združene v interdisciplinarni podiplomski študijski program biomedicina in imajo zato enotno šolnino: Medicinska fakulteta, Veterinarska fakulteta, Fakulteta za farmacijo in Biotehniška fakulteta.

specialisti oz. magistri v zadnjih desetih letih, gibal med 10 in 20 %. Vsi ti magistri in specialisti so svoj študij dokončali pred začetkom državnega sofinanciranja podiplomskega študija.

Tabela 3: Diplomanti podiplomske stopnje po nosilcih stroškov podiplomskega študija, RS, 1991/92-1998/99.

Leto	Skupaj magistrov in specialistov	Nosilec stroškov študija	
		Delovna organizacija, družba, kjer je oseba zaposlena	Specialist ali magister sam/delež v %
1991/92	455	369	86/19
1992/93	..	..	..
1993/94	725	617	108/15
1994/95	577	472	105/18
1995/96	548	477	71/13
1996/97	595	472	123/20
1997/98	648	578	70/11
1998/99	693	578	115/16

3.2.2 Mladi raziskovalci

Projekt *Mladi raziskovalci* je nastal konec leta 1985 na pobudo SAZU in takratnega Republiškega komiteja za raziskovalno dejavnost in tehnologijo kot pomemben del programa za preseganje znanstvenega in tehnološkega zaostajanja Slovenije (Černetič 1994: 703). Gre za edinstven program v Evropi predvsem po tem, da imajo MR status zaposlenega.

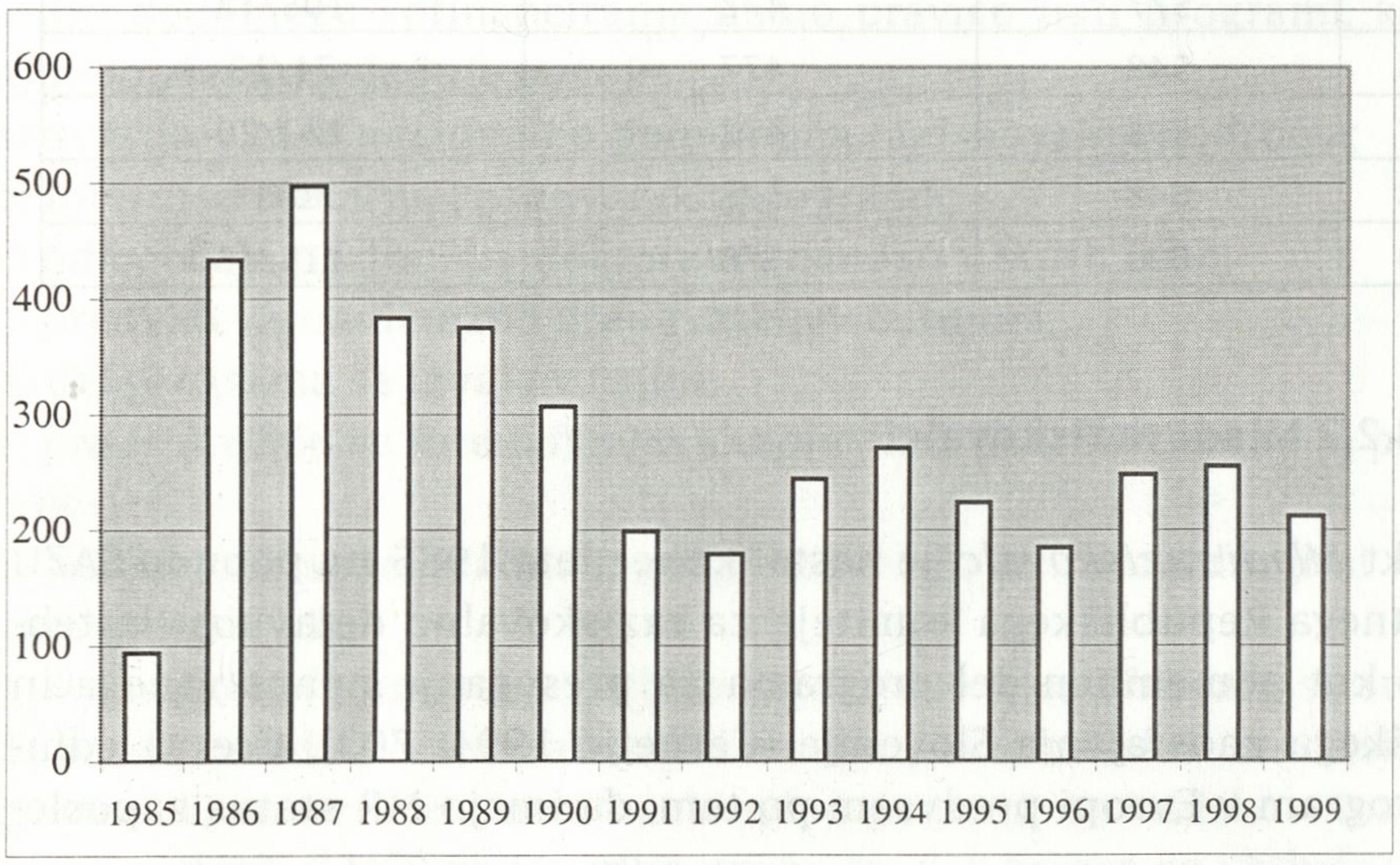
MR financira MZT, tako da raziskovalnim organizacijam pogodbeno odobri financiranje delovnih mest za MR, te organizacije pa z javnim razpisom izberejo kandidate. S tem financiranjem želi MZT obnoviti raziskovalni kader v raziskovalnih organizacijah in raziskovalno-pedagoški kader na visokošolskih zavodih; povečati raziskovalno zmogljivost skupin za izvajanje aplikativnih in razvojnih projektov in vzpostaviti in širiti raziskovalno-razvojne enote zunaj visokošolskih zavodov in raziskovalnih organizacij (*Pravilnik o usposabljanju in vključevanju MR v raziskovalne, visokošolske in druge organizacije*, Ur. l. RS, št. 38/1994). Po *Sklepu o sofinanciranju podiplomskega študija* (1995) določijo število plačanih mest za MR za čas usposabljanja visokošolski zavodi in raziskovalne organizacije sporazumno z MZT.

Kandidati, ki želijo status MR, se sami prijavijo na razpis, zadnji rok za oddajo vloge je praviloma konec junija. Na vlogi z naslovom *Podatki o kandidatu predlaganem za podiplomski študij in raziskovalno usposabljanje*[79] je treba navesti šifro in naziv raziskovalne skupine ter področje in podpodročje raziskovanja, raziskovalni ali visokošolski zavod,

[79] V naslovu manjka vejica.

mentorja, povprečno oceno dodiplomskega študija (najmanj 8, ocena diplome se v povprečni oceni ne upošteva), vrsto usposabljanja (specializacija, magisterij, doktorat, enovit doktorski študij), univerzo in fakulteto podiplomskega študija in zaposlenost pred/med usposabljanjem. Razpis, vsa navodila, pogoji, dokumentacija in merila za izbor so vsako leto objavljena tudi na spletni strani MZT (<http://www.mzt.si/mzt/dejavnost/mr/index.html> (10. 7. 2001)). MZT nato s pomočjo strokovnjakov oceni vlogo in sprejme sklep o izbiri kandidatov. O izbiri obvesti zainteresirane približno mesec in pol po zaključku razpisa (natančni datumi so določeni vsako leto posebej).

V študijskem letu 1999/2000 je MZT financiralo 212 novih MR, kar je 17 % manj kot leto prej. Po letu 1991 se je število novih MR gibalo med 179 in 271 (natančne podatke gl. v Tabeli 4), pred tem je bilo število novih MR večje (z izjemo leta 1985).

Slika 2: Število novih MR, 1985–1999.

3.2.2.1 Novi MR po področjih znanosti

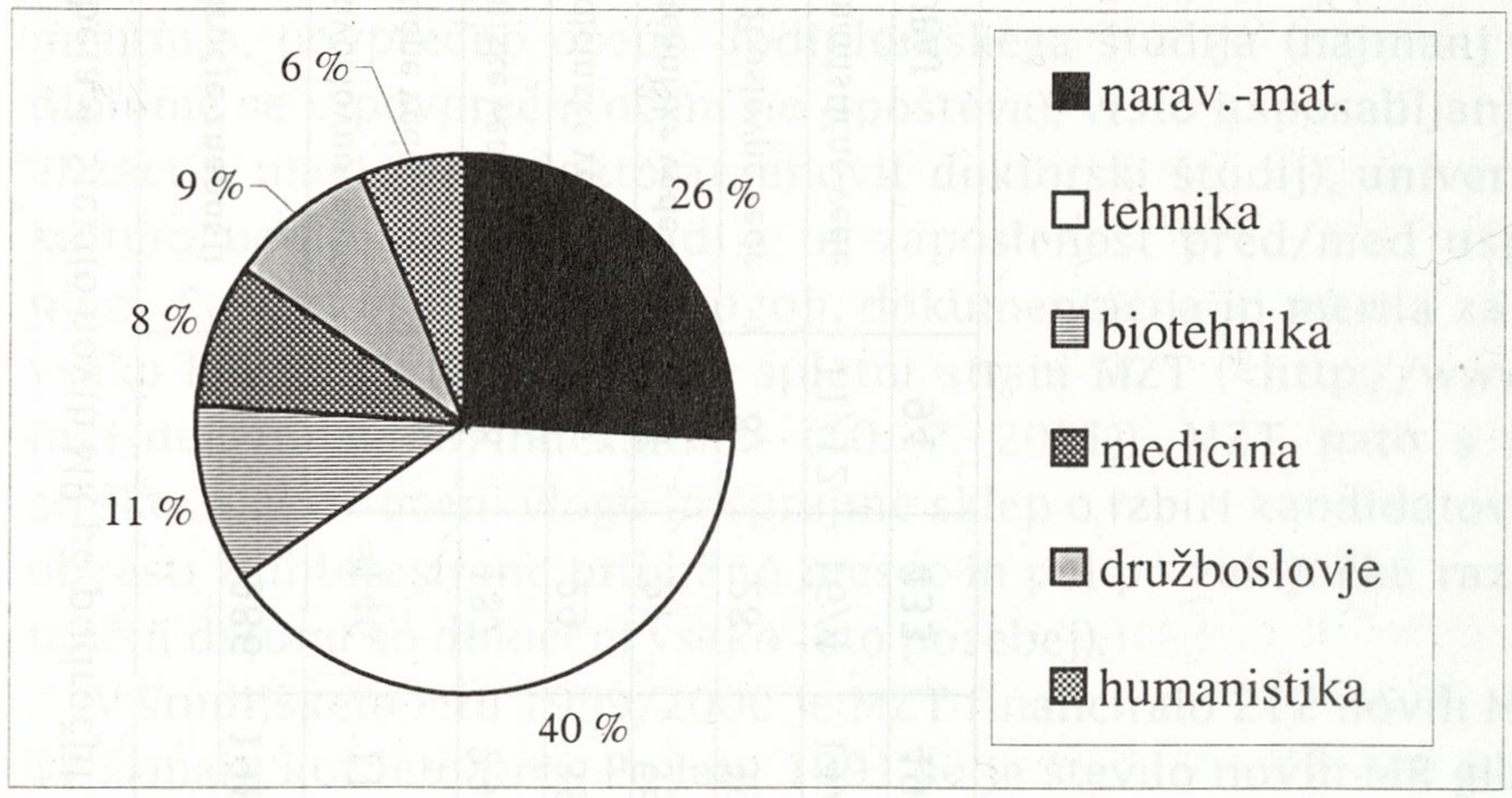
V Sloveniji imamo 6 področij znanosti (naravoslovno in matematično področje je na MZT obravnavano združeno), podpodročij pa je približno 70.

Razdelitev mest za nove MR po področjih znanosti od začetka projekta do letošnjega študijskega leta prikazujeta naslednja tabela[80] in slika.

[80] Za podatke v tabeli se zahvaljujem ge. Marjanci Bertoncelj, vodji Oddelka za razvoj kadrov na MZT.

Tabela 4: Število novih MR po področjih znanosti, RS, 1985-1999.

Področje znanosti	Število MR/delež v %															
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	SKUPAJ
naravoslovno-matematične vede	26	146	116	106	88	86	49	43	52	68	47/21	46/25	64/26	6726	52/25	**1056/26**
tehniške vede	28	187	238	166	170	114	78	57	103	106	84/38	52/28	86/35	87/34	73/34	**1629/40**
medicinske vede	8	29	35	31	22	22	17	26	24	18	23/10	20/11	29/11	25/10	21/10	**350/8**
biotehniške vede	13	27	55	44	55	44	17	34	10	28	26/12	19/10	22/9	25/10	25/12	**444/11**
družboslovne vede	8	28	39	18	23	24	22	11	31	32	25/11	26/14	27/11	28/11	21/10	**363/9**
humanistične vede	11/12	16/4	14/3	18/5	17/4	17/5	16/8	8/4	24/10	19/7	19/8	22/12	20/8	23/9	20/9	**264/6**
SKUPAJ	**94**	**433**	**497**	**383**	**375**	**307**	**199**	**179**	**244**	**271**	**224**	**185**	**248**	**255**	**212**	**4106**

Slika 3: Delež novih MR po področjih znanosti, 1985–1999.

Pregled števila novih MR po področjih od začetka projekta do 1999 je pokazal, da se je 40-odstotni delež MR podiplomsko usposabljal na področju tehniških ved in 26-odstotni delež na področju naravoslovno-matematičnih ved; ti dve področji sta imeli v povprečju skupaj 66-odstotni delež novih MR. Medicinske, biotehniške in družboslovne vede so imele v povprečju skoraj 10-odstotni delež, humanistika pa najmanjšega, 6-odstotnega. Delež humanistike je bil v zadnjih 7 letih sicer višji (skupaj v povprečju 9-odstoten), vendar je v celotnem povprečju tako nizek zaradi majhnega števila novih MR na tem prodročju vse do leta 1992 (zopet z izjemo leta 1985).

Zaradi zelo očitnih razlik se postavlja vprašanje kriterijev za izbiro MR oz. predvsem teže, ki jo ima znanstveno področje, na katerem se bo (in ki ga bo) strokovno razvijal raziskovalec študent. Ali zgornji podatki pomenijo, da je v interesu slovenske znanosti čim večje število strokovnjakov naravoslovja in tehnike in imajo zato študenti podiplomskega študija na teh smereh prednost pri pridobitvi statusa MR? Ali pa je dejansko povpraševanje za status MR na enih znanstvenih področjih šestkrat večje kot na drugih? Ali pa še ena možnost: sredstva za usposabljanje MR se iz državnega proračuna dodelijo na podlagi javnega razpisa. Ali bi iz zgornjih podatkov lahko sklepali, da se raziskovalne skupine visokošolskih zavodov, raziskovalnih organizacij in drugih družb – ki se na podlagi *Pravilnika o usposabljanju in vključevanju MR v raziskovalne, visokošolske in druge organizacije* lahko prijavijo na razpis – s področij biotehniških, medicinskih, družboslovnih in humanističnih znanosti na razpis sploh ne prijavijo oz. se prijavljajo v manjši meri?

Na spletni strani MZT (<http://www.mzt.si/mzt/tenders/mr/2001/razp-mr-2001.html> (10. 7. 2001)) je navedeno le, da bodo imele prednost pri nastavitvah novih MR »tiste raziskovalne skupine, ki ob svoji znanstveni odličnosti izkazujejo tudi povezanost z uporabniki (sofinanciranje raziskovalnih projektov, delež prihodka skupine iz virov izven državnega proračuna)«. Na zgornja vprašanja sem zato iskala odgovore na MZT. M. Bertoncelj (pogovor 7. 12. 2000) je pojasnila, da na osnovi finančnih sredstev za tekoče leto predvidijo, koliko novih MR bodo

lahko sprejeli (to število se giblje med 200 in 250). Nato v okviru tega števila Nacionalni znanstveno-raziskovalni svet RS s sklepom določi razmerje med številom novih MR na posameznih področjih, in sicer predvsem na osnovi *Nacionalnega raziskovalnega programa* (1995), ta sklep pa nato dobi minister za znanost in tehnologijo.

Nacionalni raziskovalni program (1995: 14, 15) določa, da se za podiplomsko usposabljanje MR nameni okvirno 25 % sredstev iz proračuna RS za raziskovalno dejavnost, in sicer so za delitev teh sredstev znotraj posameznih področij bistvenega pomena deleži s konca leta 1993, takrat pa je bila delitev proračunskih sredstev za raziskave, razvoj in kadre po vedah prek MZT naslednja: naravoslovje 20 %, tehnika 44 %, biotehnika 11 %, medicina 10 %, družboslovje 8 % in humanistika 7 %. Tam je tudi določeno, da »se bodo ta razmerja spreminjala glede na mehanizme merjenja znanstvene in strokovne kakovosti ter družbene (razvojne) relevance programov, projektov in institucij« in v skladu s »strateškimi odločitvami države /.../ o tem, katera področja /.../ naj se podpirajo zaradi hitrejšega razvoja«. Primerjava z deleži novih MR po posameznih področjih po letu 1995 in tu navedenimi deleži pokaže razliko predvsem pri tehniških vedah, ki so imele od leta 1995 naprej od 6 do 16 % manjši delež, kot ga predvideva ta raziskovalni program, posledično so zato nekoliko večji delež imele naravoslovno-matematične, družboslovne in humanistične vede (prim. deleže v % v Tabeli 4).

Po besedah ge. Marte Sluga z Oddelka za razvoj kadrov na MZT je povpraševanje študentov po statusu MR za različna področja približno enako, v zadnjih letih zanimanje za status pri tehniških znanostih celo upada (kar je verjetno vzrok za ravnokar izpostavljeni manjši delež MR (od predvidenega) na tem področju). Prav tako je po besedah imenovane približno enako število institucij z različnih področij, ki se potegujejo za MR.

Kot je razvidno iz besed tedanjega ministra za znanost in tehnologijo, citiranih v prvem poglavju, se MZT zaveda potrebe po večjem številu raziskovalcev in znanstvenikov v slovenskem prostoru. Opredelitev v *Nacionalnem raziskovalnem programu*, podatki o številu novih MR in podatki o diplomantih podiplomske stopnje, ki bodo še sledili, pa jasno kažejo, na katerem znanstvenem področju si MZT želi več raziskovalcev in znanstvenikov. To je zelo neposredno povedano tudi v prispevku C. Bavca *Tehnološka politika*, objavljenem pod skupnim naslovom *Načrti ministrstva za prihodnje leto* (<http://www.mzt.si/mzt/scientia/leto-1999/sci-291229-3.html>, 29. 12. 1999 (15. 3. 2000)), kjer je izpostavljena potreba po čim učinkovitejšem spodbujanju tehnološkega razvoja, ki naj po zgledu tehnološko uspešnih evropskih držav, kot sta npr. Finska in Irska, postane »nacionalna prednostna naloga«, kajti »/MZT/ se zaveda, da bo Slovenija uspešna samo, če bo svojo bodočnost gradila na znanju in človeku prijaznejših tehnologijah« (Bavec, prav tam). Sklep je razumljiv: ker so nosilci tehnološkega razvoja strokovnjaki s tega področja, je nujno, da imamo v Sloveniji takih strokovnjakov čim več – njihovo usposabljanje pa se začne s podiplomskim študijem. In razlog za večje število MR (posledično pa seveda tudi doktorjev znanosti, gl.

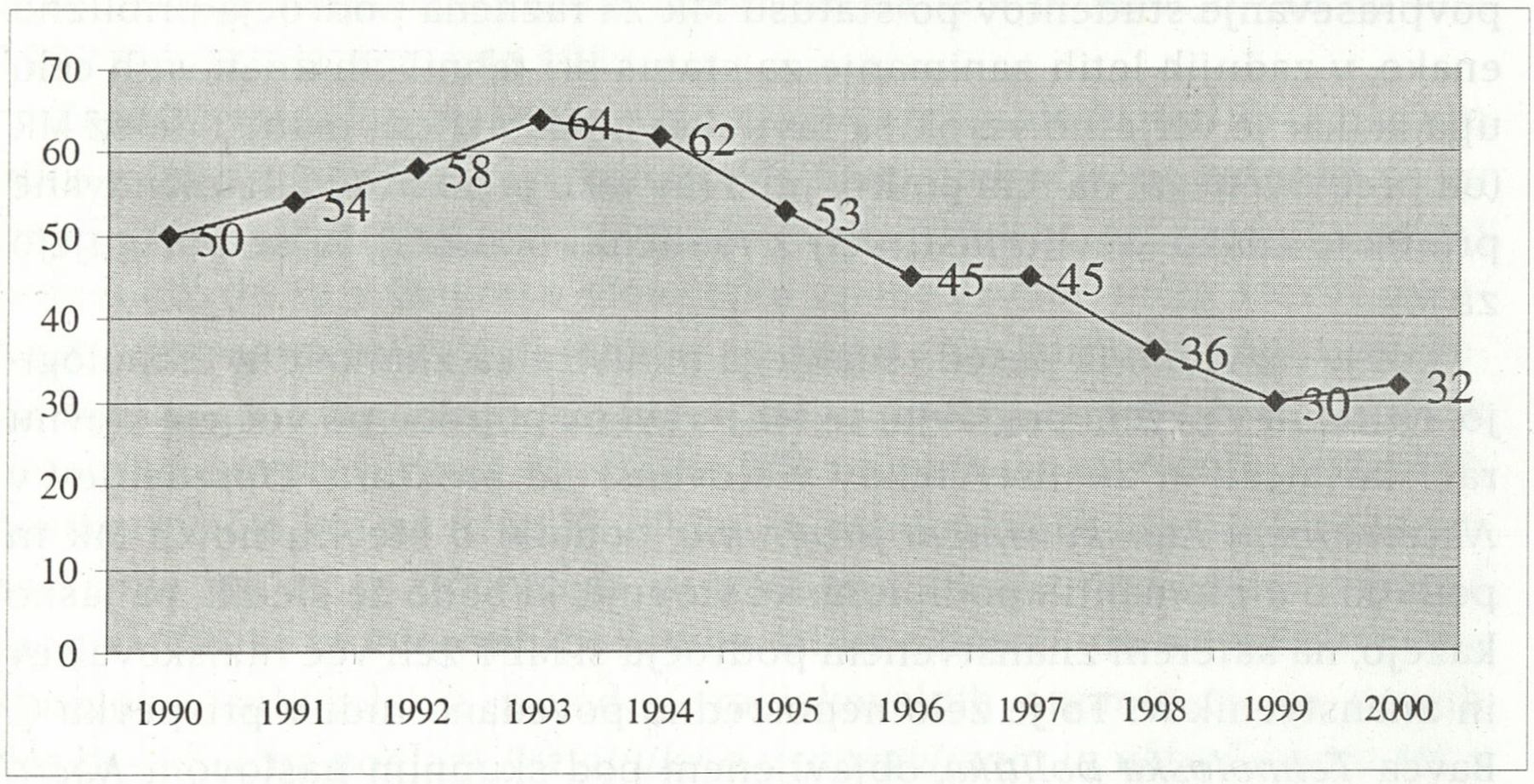
Tabelo 8) na področju tehničnih in naravoslovno-matematičnih ved je tu.

Kaj je torej s humanistiko? Da ne bi za njen zapostavljeni položaj krivili samo drugih, naj povzemem poročilo L. B. Njatin (<http://www.mzt.si/mzt/scientia/leto-1999/sci-300699-3.html>, 30. 6. 1999 (15. 3. 2000)) o prireditvi *Znanost (ne) grize*: O. Luthar, direktor ZRC SAZU, je ugotavljal, da ima humanistika v primerjavi z drugimi vejami znanosti komaj kdaj priložnost evidentno nastopati v vsakdanjem življenju. Njeni rezultati niso materialni, zato jih širša javnost težko spremlja, humanistika mora zato iskati izvirne načine za svoje predstavljanje in komuniciranje. Po njegovi zamisli je ZRC SAZU 5. 6. 1999 organiziral omenjeno ulično prireditev. Na štirih stojnicah na Čevljarskem mostu v Ljubljani so raziskovalke in raziskovalci predstavljali svoje delo mimoidočim. Osrednji namen prireditve je bil zbirati gesla »za« in »proti« znanosti.

Še sreča, zmagala so mnenja »za« znanost.

3.2.2.1.1 MR na Filozofski fakulteti

Za ponazoritev zgornjih deležev sem poiskala še konkretne podatke o številu MR na Filozofski fakulteti v Ljubljani, ki je osrednja humanistična ustanova v Sloveniji.[81]

Slika 4: Število MR na Filozofski fakulteti v Ljubljani, 1990–2000.

Največ MR je imela Filozofska fakulteta v študijskem letu 1993/94, od takrat je njihovo število upadalo in je doseglo v letu 1999/2000 številko 32, kar je za polovico manj kot v omenjenem rekordnem letu. Ti podatki potrjujejo prejšnje ugotovitve o zapostavljenosti humanističnega področja pri podeljevanju statusa, ki podiplomskemu študentu omogoča tudi to, da študij dokonča v krajšem času.

---

[81] Za podatke se zahvaljujem kadrovsko-pravni službi Filozofske fakultete.

3.2.2.2 Novi MR po cenovnih kategorijah

MR je za organizacijo intelektualna pridobitev, hkrati pa tudi vir prihodka, saj ji MZT mesečno nakazuje sredstva za materialne stroške MR. Tudi tu se, sodeč po podatkih iz rezultatov razpisa za financiranje MR, kaže razlika med področji znanosti. Cenovna kategorija,[82] v katero sodijo MR, je ista, kot je cenovna kategorija raziskovalne skupine, v kateri je mentor MR. Po pojasnilu M. Sluga se cenovna kategorija prisodi raziskovalni skupini predvsem glede na materialne stroške, ki jih bo raziskava zahtevala, ti pa so najvišji pri terenskem in laboratorijskem delu, zato imajo raziskovalne skupine (in torej tudi MR, ki je del te), ki táko delo vključujejo, najvišjo cenovno kategorijo – D. Običajno pri določitvi cenovne kategorije sodeluje komisija (ta je pri različnih projektih različna). Družboslovno področje, »pri katerem naj bi bilo za raziskovanje običajno potrebno le delo na računalniku« (M. Sluga), je predvsem v cenovni kategoriji A, humanistično področje pa predvsem v kategoriji B.[83]

Naslednja tabela prikazuje primer razporejenosti MR po cenovnih kategorijah.[84]

Tabela 5: Število MR po cenovnih kategorijah glede na področje znanosti, RS, 1998 in 1999.

Področje znanosti	1998				1999			
	A	B	C	D	A	B	C	D
naravoslovno-matematične vede	/	6	29	20	/	6	22	19
tehniške vede	/	6	75	9	/	5	55	8
medicinske vede	/	1	16	8	/	/	9	8
biotehniške vede	/	3	8	5	/	1	15	6
družboslovne vede	8	13	2	/	9	5	3	/
humanistične vede	1	20	2	/	2	16	1	/

Iz podatkov v tabeli se vidi, da imajo naravoslovno-matematične vede predvsem kategorijo C in D, tehniške, medicinske in biotehniške vede predvsem kategorijo C, družboslovne vede kategorijo A in B, humanistične vede pa predvsem kategorijo B.

Cenovna kategorija, v kateri je MR, ne vpliva na višino njegove plače, ker je ta v skladu s kolektivno pogodbo za raziskovalno dejavnost enaka

---

[82] Od 1. 5. 1998 je struktura cene raziskovalne ure za izvajalce, ki so v organizaciji izvajalki zaposleni za polni delovni čas za opravljanje pedagoškega dela (neraziskovalno delo), izenačena s cenami raziskovalne ure za raziskovalce (prej je bila nižja). Cenovne kategorije s ceno raziskovalne ure so bile v času nastanka tega prispevka naslednje: A – 3.004,00 SIT; B – 3.487,50 SIT; C – 4.088,30 SIT; D – 4.649,40 SIT. (Gl. <http://www.mzt.si/mzt/dejavnost/proj/cena-ure-p-98.html> (16. 3. 2000)).

[83] Ali je res mogoče kabinetno raziskovati jezik?

[84] Številčni podatki v tabeli se nanašajo na podatke iz razultata razpisa, objavljenih na spletni strani MZT, ti pa se nekoliko razlikujejo od podatkov, ki smo jih dobili od M. Bertoncelj. Do razlike je prišlo, ker so nekateri študenti, ki so jim status odobrili, tega pozneje zavrnili in ker se v skupino na novo financiranih v letu 1999 štejejo tudi tisti, ki so jim status odobrili z razpisom za leto 1998, ker jim je status začel teči mesec dni pozneje kot drugim, torej 1. 1. 1999. Enako velja za leto 1998. Kljub temu se je zdelo smiselno zaradi ponazoritve številke ohraniti.

za vse, vpliva pa na višino stroškov oz. subvencije, ki organizaciji, ki ga zaposluje, pripada. Za ponazoritev tega, za kakšne zneske gre, smo pritegnili podatek za februar 1999.

Tabela 6: Mesečni zneski za stroške, ki so jih v februarju 1999 dobile organizacije, ki so zaposlovale MR, po cenovnih kategorijah.

Cenovna kategorija MR	Znesek za stroške v SIT
A	32.937,50
B	76.995,90
C	131.820,90
D	182.820,90

3.3 Razvoj znanstvenih področij glede na število podiplomskih diplomantov

Tudi podatki o številu novih specialistov, magistrov in doktorjev znanosti v Sloveniji v zadnjem desetletju so eden od pokazateljev razvitosti strok in slovenske znanosti nasploh.

V Tabelah 7 in 8 so področja znanosti navedena po klasifikaciji Statističnega urada RS (Ložar 1999), ki se razlikuje od klasifikacije raziskovalnih področij in podpodročij MZT (<http://www.mzt.si/mzt/dok/sif/sif-podr.html> (16. 3. 2000)) v sledečih točkah:

a) naravoslovne vede imenuje MZT *naravoslovno matematične vede*;[85]

b) tehniško-tehnološke vede imenuje MZT *tehniške vede*;

c) lesarstvo je pri Statističnem uradi RS navedeno med tehniško-tehnološkimi vedami, pri MZT pa med *biotehniškimi vedami*;

č) antropologija in etnologija sta pri Statističnem uradi RS uvrščeni med družbene vede, MZT ju navaja med *humanističnimi vedami*.

Ker drugih razlik ni, se je zdelo smiselno ohraniti podatke (in razvrstitev), ki jih prinaša publikacija B. Ložar.

Najprej so v dveh tabelah prikazani podatki za vsako leto posebej, nato sledi slika s povprečnim (v %) deležem diplomantov posameznih področij v vseh osmih letih, ki so številčno v tabelah prikazani v zadnjem stolpcu.

[85] Pravopisno pravilni zapis je naravoslovno-matematične.

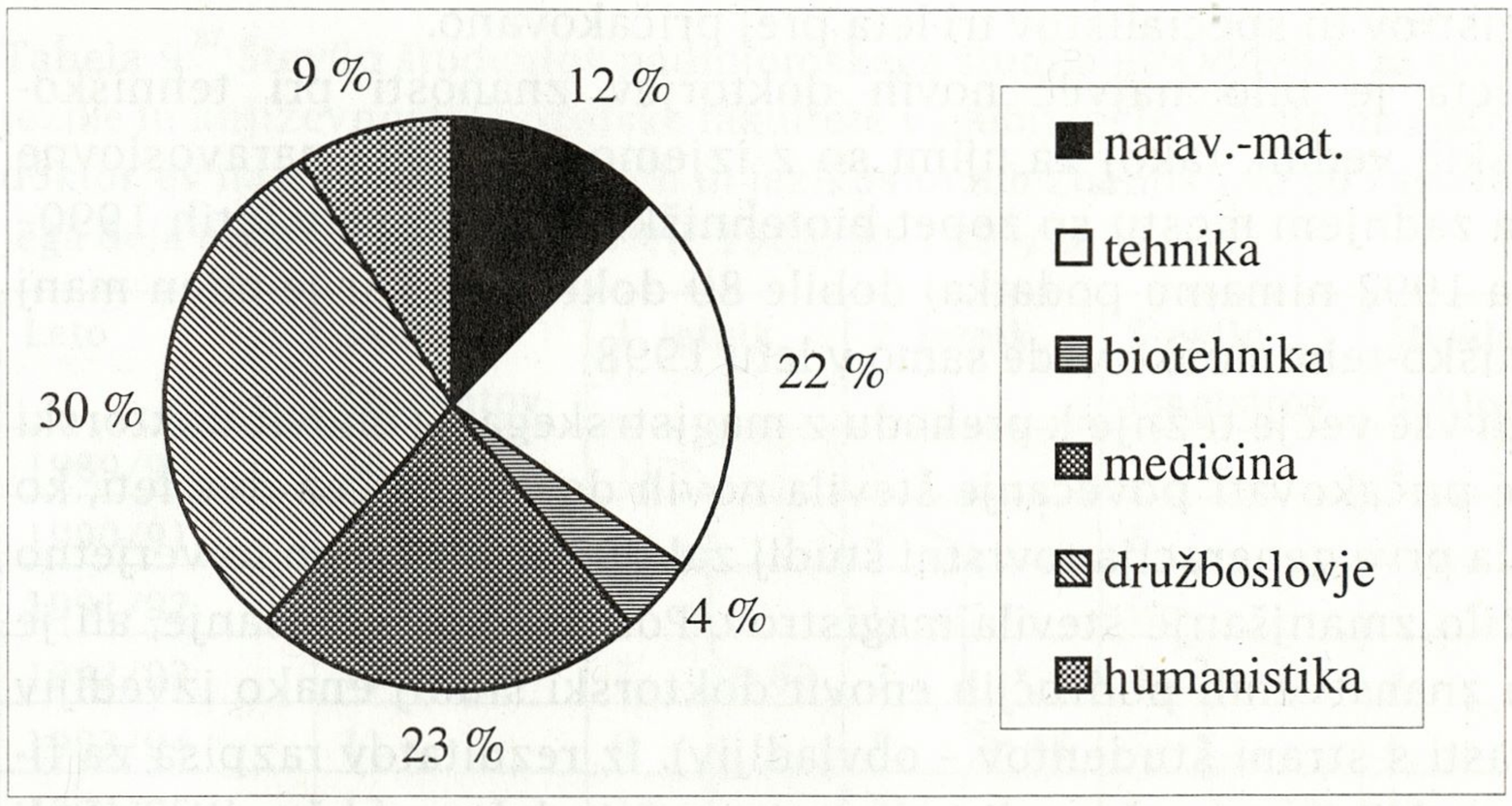
Tabela 7: Magistri in specialisti po področjih znanosti in spolu, RS, 1990-1998.

	Magistri in specialisti									
področje znanosti	1990/ ženske v %	1991/ ženske v %	1992/ ženske v %	1993/ ženske v %	1994/ ženske v %	1995/ ženske v %	1996/ ženske v %	1997/ ženske v %	1998/ ženske v %	SKUPAJ
naravoslovne vede	69/35	79/50	..	71/49	63/54	54/65	69/52	72/43	98/60	575
tehniško-tehnološke vede	162/19	146/23	..	156/28	107/24	95/25	110/27	113/25	136/18	1025
biotehniške vede	32/31	31/22	..	32/31	29/48	27/66	21/28	23/48	10/40	205
medicinske vede	26/54	59/74	..	188/63	189/52	181/64	165/64	42/..	(195/62)	1045
družbene vede	147/45	110/38	..	225/61	148/45	137/35	174/51	215/48	221/53	1377
humanistične vede	30/47	30/60	..	53/49	41/41	54/52	56/51	79/39	73/42	416
SKUPAJ	466/34	455/40	691/..	725/51	577/44	548/49	595/49	544[86]/..	(733/49)	4643

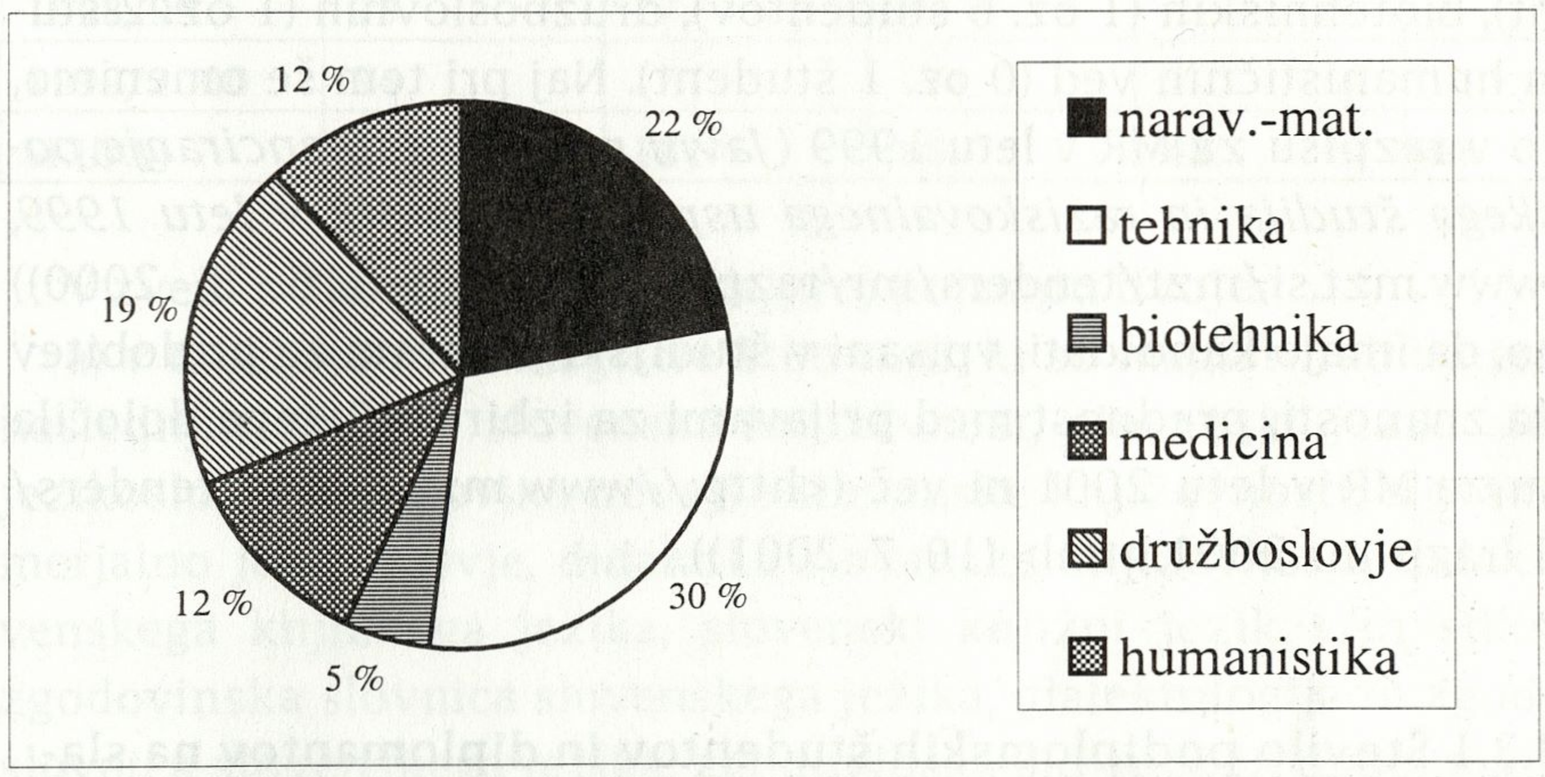
[86] V Ložar (1999: 9) je v 4. opombi, ki se nanaša na 703 nove magistre in specialiste v letu 1997, navedeno, da je v tem številu zajetih tudi 159 specializantov v zdravstvu, ker pa so to tisti, ki specialističnega izpita še niso naredili, smo jih v naši tabeli odšteli; hkrati pa ni natančneje opredeljeno, koliko je med njimi žensk, zato njihovega deleža ni mogoče izračunati. V Ložar (1999a), ki zajema podatke za leto 1998, pa te opombe ni več, prav tako ni nikjer navedeno, če in koliko specializantov je prištetih v številu 733, zato je treba to število in število novih magistrov in specialistov pri medicinskih vedah vzeti z zadržkom.

Tabela 8: Doktorji znanosti po področjih znanosti in spolu, RS, 1990–1998.

	Doktorji znanosti									
področje znanosti	1990/ ženske v %	1991/ ženske v %	1992/ ženske v %	1993/ ženske v %	1994/ ženske v %	1995/ ženske v %	1996/ ženske v %	1997/ ženske v %	1998/ ženske v %	SKUPAJ
naravoslovne vede	27/26	32/47	..	29/51	38/50	42/38	67/52	46/41	61/51	**342**
tehniško-tehnološke vede	34/14	39/2	..	54/13	45/20	57/17	75/18	66/33	81/21	**451**
biotehniške vede	8/25	6/0	..	9/55	8/50	9/22	12/25	12/58	16/37	**80**
medicinske vede	10/10	22/45	..	23/43	20/35	29/51	22/27	20/60	31/51	**177**
družbene vede	30/40	29/24	..	48/23	33/42	36/52	38/37	35/60	48/43	**297**
humanistične vede	12/25	21/38	..	29/51	16/31	26/46	24/29	27/44	28/43	**183**
SKUPAJ	**121/24**	**149/27**	**170/..**	**192/33**	**160/36**	**199/37**	**238/33**	**206/45**	**265/39**	**1530**

Slika 5: Delež novih magistrov in specialistov po področjih znanosti, 1990-1998.

Slika 6: Delež novih doktorjev znanosti po področjih znanosti, 1990-1998.

Za obdobje, ki ga prikazujeta zgornji tabeli, je mogoče v zvezi s podatki o magistrih in specialistih reči, da število novih diplomantov s temi nazivi ni premočrtno naraščalo, kot bi morda pričakovali ali si želeli, ampak je doseglo najvišjo točko leta 1993, nato pa upadlo in se zopet nekoliko povečalo le leta 1996, številka iz leta 1998 je sicer višja, vendar iz že navedenih razlogov nekoliko vprašljiva.

V letih 1990 in 1991 je bilo največ novih magistrov in specialistov na področju tehniško-tehnoloških ved in družbenih ved, od 1993 naprej pa se na prvem mestu izmenjujejo družbene vede in medicinske vede, na tretjem mestu pa so vedno tehniško-tehnološke vede. Od 1993 naprej je bilo izmed šestih področij, sodeč po številu novih magistrov in specialistov, najmanj priljubljeno področje biotehniških ved, kar pa se bo z novo interdisciplinarno študijsko smerjo biomedicina verjetno spremenilo.

Število doktorjev znanosti je od 1990 v glavnem naraščalo, tako da je njihovo število leta 1998 več kot podvojeno v primerjavi z letom 1990.

Večji porast je opaziti v letu 1996, kar je v primerjavi s povečanjem števila magistrov in specialistov tri leta prej pričakovano.

Vsa leta je bilo največ novih doktorjev znanosti pri tehniško-tehnoloških vedah, takoj za njimi so z izjemo leta 1993 naravoslovne vede. Na zadnjem mestu so zopet biotehniške vede, ki so v letih 1990–1998 (za 1992 nimamo podatka) dobile 80 doktorjev, kar je eden manj kot tehniško-tehnološke vede samo v letu 1998.

Zaradi vse večje težnje k prehodu z magistrskega na enovit doktorski študij je pričakovati povečanje števila novih doktorjev čez dve leti, ko bi morala prva generacija tovrstni študij zaključiti, hkrati bo to verjetno povzročilo zmanjšanje števila magistrov. Postavlja se vprašanje, ali je na vseh znanstvenih področjih enovit doktorski študij enako izvedljiv (ali – zlasti s strani študentov – obvladljiv). Iz rezultatov razpisa za financiranje MR je mogoče soditi, da se je enovit doktorski študij najbolj »prijel« na področju naravoslovno-matematičnih (leta 1998 24 in leta 1999 21 študentov enovitega doktorskega študija) in tehniških ved (23 oz. 27 študentov), manj ali skoraj ne pa na področju medicinskih (4 oz. 1 študent), biotehniških (1 oz. 6 študentov), družboslovnih (1 oz. 2 študenta) in humanističnih ved (0 oz. 1 študent). Naj pri tem še omenimo, da je bilo v razpisu za MR v letu 1999 (*Javni razpis za financiranje podiplomskega študija in raziskovalnega usposabljanja MR v letu 1999*, <http://www.mzt.si/mzt/tenders/mr/razp-mr-99.html> (16. 3. 2000)) navedeno, da imajo kandidati, vpisani v študijski program za pridobitev doktorata znanosti, prednost med prijavami za izbiro MR; tega določila v razpisu za MR v letu 2001 ni več (<http://www.mzt.si/mzt/tenders/mr/2001/razp-mr-2001.html> (10. 7. 2001)).

3.3.1 Število podiplomskih študentov in diplomantov na slavistiki

Na koncu naj navedem še podatke o številu študentov na enem od podiplomskih študijev humanističnih ved, in sicer za slavistiko.

Tabela 9:[87] Število študentov podiplomskega študija na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani in število magistrov in doktorjev na področju literarnih in jezikoslovnih znanosti, ki so zagovor svojega dela opravili na isti fakulteti, 1989/90-1999/2000.

Leto	Skupaj študentov	1. letnik	2. letnik	Število magistrov	Število doktorjev
1989/90	20	11	9	5	4
1990/91	16	9	7	6	5
1991/92	7	1	6	6	7
1992/93	10	7 **63**	3	4	8
1993/94	11	6	5 **46**	5	6
1994/95	13	10	3	5 **32**	11
1995/96	29	19	10	4	7
1996/97	27	15	12	2	7
1997/98	17	9	8	6	13
1998/99	23	17	6	..	..
1999/2000	34	17	17	..	..
SKUPAJ	**207**	**121**	**86**	**43**	**68**

V zvezi s Tabelo 9 je treba najprej pojasniti dvoje:

a) v tabeli so med magistre šteti tisti, ki so magistrirali na eni izmed naslednjih smeri:[88] slovenska književnost, slovenski jezik, slovensko jezikoslovje, zgodovina novejše slovenske književnosti, slovansko primerjalno jezikoslovje, didaktika slovenske književnosti, didaktika slovenskega knjižnega jezika, slovenski knjižni jezik s/in stilistiko/-a, zgodovinska slovnica slovenskega jezika, dialektologija in zgodovinska slovnica slovenskega jezika, zgodovinska slovnica in dialektologija slovenskega jezika, literarna teorija;

b) med doktorje znanosti v tabeli sodijo vsi, ki so v letih, ki jih tabela prikazuje, z uspešnim zagovorom doktorske disertacije dobili naziv doktor jezikoslovnih znanosti oz. doktor literarnih znanosti. Število doktorjev znanosti neposredno s številom magistrov ni primerljivo, ker so med magistre v tabeli zajeti dejansko samo tisti, ki se ukvarjajo s slovenskim jezikom in književnostjo (le en študent je magistriral na smeri slovansko primerjalno jezikoslovje in eden na literarni teoriji), med doktorje znanosti pa vsi, ki so doktorirali iz jezikoslovne ali literarne znanosti, to pa sta zelo široki področji, katerih slovenski jezik in književnost predstavljata majhen del.

V zadnjem desetletju je število podiplomskih študentov na slavistiki nihalo, ne da se zagovarjati ugotovitve, da je zanimanje za ta študij naraščalo, niti, da je upadalo, izrazito izstopata povečanje števila študentov v

---

[87] Za podatke o številu v 1. in 2. letnik vpisanih študentov se zahvaljujem ge. Oliveri Nedović iz Referata za podiplomski študij Filozofske fakultete.

[88] V publikacijah *Poročilo o delu Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani*, v katerih smo dobili podatke, so nazivi podiplomskih študijskih smeri različni, čemur je lahko vzrok nenatančnost ali pa dejansko spreminjanje poimenovanj posameznih smeri skozi leta, ki so zajeta v tabeli.

letu 1995/96, kot je razvidno, predvsem zaradi v primerjavi z leto poprej skoraj podvojenega števila vpisanih v 1. letnik, in povečanje v letu 1999/2000, ko je predvsem veliko študentov v 2. letniku. Vsako leto je prišlo do osipa na prehodu iz 1. v 2. letnik; v desetih letih je bilo vseh študentov 1. letnika 121, vseh študentov 2. letnika pa 86. Osip se je v letu, ki je na voljo za pisanje magistrskega dela, še povečal. Če vzamemo, da je treba pri rednem študiju magistrirati v 3 letih,[89] dobimo naslednjo sliko: od 63 vpisanih v 1. letnik v letih 1989/90–1995/96 je število vpisanih v 2. letnik med 1990/91 in 1996/97 padlo na 46, v naslednjih 7 letih, ki jih po podatkih v tabeli še lahko primerjamo, pa je magistriralo 32 študentov. Število se je torej od 1. letnika do zaključka z magistrskim delom skoraj prepolovilo, vendar če za primerjavo pritegnemo podatek, da je bil generacijski osip na obeh univerzah skupaj v letu 1995 66-odstoten, leta 1988 pa celo 75-odstoten,[90] potem osip podiplomcev na slavistiki niti ni bil tako velik.

Pri številu novih doktorjev jezikoslovnih oz. literarnih znanosti lahko samo približno ugotovimo, da je v zadnjem desetletju počasi naraščalo.

4 Sklep

Za vsako državo je pomembno, da je prebivalstvo čim bolj izobraženo, znanje pa čim bolj izkoriščeno. Slovenija bo morala povečati število visoko izobraženih strokovnjakov in raziskovalcev, povečati bo morala tudi vlaganje v znanstvenoraziskovalno dejavnost, kar pomeni, da bo treba narediti preobrat v razumevanju države in njenih obveznosti do znanosti, tehnologije in razvoja. Korak v tej smeri je bil narejen z vpeljavo sofinanciranja podiplomskega študija in, če se ozremo še nekoliko bolj nazaj, s projektom *Mladi raziskovalci*. V prvi polovici 90. let je MZT namenjalo za usposabljanje MR 25–30 % svojih sredstev, zadnjih pet let pa je ta delež približno 20-odstoten.

V zadnjih letih pri številu novih MR močno prevladujeta naravoslovno-matematično in tehniško področje, kajti tema dvema področjema v skladu z *Nacionalnim raziskovalnim programom*, sprejetim leta 1995, daje MZT na ravni podiplomskega študija prednost pri prihodnjem razvoju slovenske znanosti. Pri številu novih doktorjev znanosti so tehniške vede na prvem mestu že celo desetletje, pričakovati je, da bo tako tudi ostalo; pri številu novih magistrov in specialistov so tehniške vede sicer na tretjem mestu, verjetno se bo v prihodnje delež novih magistrov tu še zmanjšal iz istega razloga, kot se utegne še povečati število

---

[89] Po načrtu MZT mora (in torej tudi zmore) študent študij po magistrskem programu končati z magistrsko nalogo v 2,5 letih.

[90] Navedeno po M. Černetič (1998: 378), ki še dodatno pojasnjuje: Podatka sta bila izračunana tako, da se je primerjalo število vpisanih v 1. letnik in število diplomantov čez 4 leta, pri tem pa niso bili upoštevani specialisti v zdravstvu in specialisti po višješolski izobrazbi.

doktorjev: največ študentov se za enovit doktorski študij odloča na teh dveh področjih.

Če bi sodili po verbalnem pritrjevanju, je slovenska družba vsekakor motivirana za razvoj raziskovalne dejavnosti. Glasno priseganje slovenskih politikov na znanost komentira direktor Inštituta Jožef Stefan V. Turk takole: »Mislim, da se naši politiki še ne zavedajo, da je znanost pogoj za preživetje slovenskega naroda. Oni to samo govorijo, v resnici pa v to niso prepričani. Znanost je zanje le moderna beseda, tako kot je bila nekoč moderna beseda kultura in Prešeren« (po Kotler - Salamon 26. 1. 2000). Če bi se torej vprašali, katero področje znanosti je za »preživetje slovenskega naroda« najpomembnejše, bi iz analize zgornjih podatkov o podiplomskem študiju (kajti po besedah F. Demšarja (po Pengov 28. 1. 1998) je »/s/lovenska znanost zelo tesno povezana z visokošolskim univerzitetnim oziroma podiplomskim izobraževanjem«) sklepali, da področje tehnike, medtem ko na zadnjem mestu v hierarhiji nacionalnih interesov naše države ostaja humanistika in z njo vsa področja, ki sodijo v njen okvir. Tako npr. tudi slovenistika. Ugotovitve te raziskave samo potrjujejo mnenje A. Vidovič Muhe (10. 11. 1999: 14), da ostaja slovenščina »kot predmet znanstvenega raziskovanja in prenosa raziskovalnih spoznanj na univerzitetni ravni /.../ na obrobju ali celo zunaj državnega interesa«. Avtorji take hierarhije znanstvenih področij imajo očitno izkrivljeno podobo o nacionalnih in državnih prioritetah, saj na zadnje mesto postavljajo znanost, ki se tiče nas vseh in bi morala biti zaradi predmeta svojega raziskovanja del temeljnega nacionalnorazvojnega programa.

Če se vrnemo k v uvodu napisanim mislim, lahko sklenemo, da so posledice manjšega dotoka denarnih sredstev slabši raziskovalni pogoji, omejene metode dela, dolgoročnejša neperspektivnost, tudi manjši ugled stroke, to pa odvrača dobre študente in jih sili, da si iščejo boljše možnosti za podiplomski študij in raziskovalno delo drugje, ob pomanjkanju (novih) kadrov in zastareli metodologiji pa začne stroka zaostajati v razvoju in izgubi svoj smisel.

Viri in literatura

Metod ČERNETIČ, 1988: Podiplomsko izobraževanje v Sloveniji in preseganje tehnološkega zaostajanja. *Organizacija in kadri* 1-2. 80-90.

— — 1994: Nekatera vprašanja planiranja podiplomskega študija in razvoja kadrov za raziskovalno dejavnost. *Organizacija in kadri* 7. 689-704.

— — 1998: Razvoj človeških virov - primer podiplomskega študija (PŠ) v Sloveniji. *Organizacija* 7. 371-392.

Ljiljana ĐERIĆ, 29. 1. 2000: Direktive priganjajo. *Delo* XLII. 3.

Jasna KOTLER - SALAMON, 8. 10. 1998: Podiplomska potegavščina. *Delo* XL. 3.

— — 26. 1. 2000: Znanost je za politiko le modna beseda, kot slovenska kultura ali Prešeren ...: Pogovor z direktorjem IJS prof. dr. Vitom Turkom. *Delo* XLII. 14.
— — 31. 1. 2000: Prelomno študijsko leto? *Delo* XLII. 3.
Ana KRIŽNAR, 31. 1. 2000: Magisterij, doktorat ... *Delo* XLII. 11.
Denis LAWTON, 1997: How to succeed in postgraduate study. *Working for a Doctorate: A Guide for the Humanities and Social Sciences.* Ur. Norman Graves in Ved Varma. London, New York: Routledge. 1–17.
Breda LOŽAR, 1991: *Diplomanti višje in visoke stopnje, diplomanti podiplomske stopnje in doktorji znanosti ter učitelji višjih in visokih šol 1990.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko (Rezultati raziskav, št. 549).
— — 1992: *Diplomanti višje in visoke stopnje, diplomanti podiplomske stopnje in doktorji znanosti ter učitelji višjih in visokih šol, Republika Slovenija, 1991.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko (Rezultati raziskav, št. 580).
— — 1992a: *Študenti v Republiki Sloveniji 1991/92.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko (Rezultati raziskav, št. 575).
— — 1995: *Diplomanti in visokošolski učitelji, Republika Slovenija, 1993.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko (Rezultati raziskav, št. 628).
— — 1995a: *Študenti v Republiki Sloveniji: Dodiplomski študij 1993/94, podiplomski študij 1992/93.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko (Rezultati raziskav, št. 626).
— — 1995b: *Študenti v Republiki Sloveniji: Vpis na dodiplomski študij 1994/95, vpis na podiplomski študij 1993/94.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko (Rezultati raziskav, št. 644).
— — 1995c: *Diplomanti in visokošolski učitelji, Republika Slovenija, 1993.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko (Rezultati raziskav, št. 628).
— — 1995č: *Diplomanti in visokošolski učitelji, Republika Slovenija, 1994.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko (Rezultati raziskav, št. 646).
— — 1996: *Diplomanti in visokošolski učitelji, Republika Slovenija, 1995.* Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije (Rezultati raziskav, št. 668).
— — 1997: *Diplomanti in visokošolski učitelji, Republika Slovenija, 1996.* Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije (Rezultati raziskav, št. 695).
— — 1999: *Diplomanti in visokošolski učitelji 1997.* Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije (Rezultati raziskav, št. 723).
— — 1999a: *Diplomanti in visokošolski učitelji 1998.* Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije (Rezultati raziskav, št. 737).
Nacionalni raziskovalni pogram, 1995. Ljubljana: Ministrstvo za znanost in tehnologijo.
Podiplomski študij na področju naravoslovja in tehnike v Sloveniji: Zbornik referatov na posvetu 15. 4. 1998, 1998. Ur. Peter Fajfar in Boštjan Žekš. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Poročilo o delu Filozofske fakultete v Ljubljani Univerze v Ljubljani, 1991–1999. Ljubljana: Filozofska fakulteta v Ljubljani.

Anne SIMS, 1997: Financing a doctorate. *Working for a Doctorate: A Guide for the Humanities and Social Sciences.* Ur. Norman Graves in Ved Varma. London, New York: Routledge. 35–58.

Ada VIDOVIČ MUHA, 10. 11. 1999: Slovenistika in aktualna vprašanja knjižnega jezika. *Razgledi* 21. 14–15.

Vzgoja in izobraževanje v Republiki Sloveniji 1999, 1999. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.

Spletne strani

Javni razpis za financiranje podiplomskega študija in raziskovalnega usposabljanja mladih raziskovalcev v letu 1999. <Http://www.mzt.si/mzt/tenders/mr/razp-mr-99.html> (16. 3. 2000).

Javni razpis za financiranje usposabljanja mladih raziskovalcev v letu 2001. <Http://www.mzt.si/mzt/tenders/mr/2001/razp-mr-2001.html> (10. 7. 2001).

Mladi raziskovalci. <Http://www.mzt.si/mzt/dejavnost/mr/index.html> (10. 7. 2001).

Načrti ministrstva za prihodnje leto, 29. 11. 1999. <Http://www.mzt.si/mzt/scientia/leto-1999/sci-291299-3.html> (15. 3. 2000).

Navodilo za pripravo aneksov za izplačila ... <Http://www.mzt.si/mzt/dejavnost/proj/cena-ure-r-98.html> in <http://www.mzt.si/mzt/dejavnost/proj/cena-ure-p-98.html> (16. 3. 2000).

Lela B. NJATIN, 30. 6. 1999: *Znanost (ne) grize.* <Http://www.mzt.si/mzt/scientia/leto-1999/300699-3.html> (15. 3. 2000).

Andrej B. PENGOV, 28. 1. 1998: *Dolgoročnejše izvajanje raziskav je za znanost nujno: Pogovor z dr. Francijem Demšarjem.* <Http://www.mzt.si/mzt/scientia/leto-1998/sci-280198-2.html> (10. 3. 2000).

Andrej B. PENGOV, 29. 11. 1999: *Slovenci smo pripravljeni na pospešen razvoj: Pogovor z ministrom za znanost in tehnologijo dr. Marinčkom.* <Http://www.mzt.si/mzt/scientia/leto-1999/sci-291299-1.html> (10. 3. 2000).

Rezultati razpisa za financiranje mladih raziskovalcev v letu 1998. <Http://www.mzt.si/mzt/tenders/rezult/mr-1998.html> (10. 3. 2000).

Rezultati razpisa za financiranje mladih raziskovalcev v letu 1999. <Http://www.mzt.si/mzt/tenders/rezult/mr-1999.html> (10. 3. 2000).

Šifrant raziskovalnih področij in podpodročij. <Http://www.mzt.si/mzt/dok/sif/sif-podr.html> (16. 3. 2000).

Nataša Komac

Ženske v znanosti[91]

Znanost ustvarjajo moški in ženske na sebi lasten, primeren in izviren način, ki ne dopušča delitve na moško in žensko znanost. V razmislek podajam povzetke študij britanskih avtorjev, kjer je beseda o organizaciji in spremljajočih pojavih podiplomskega študija na britanskih univerzah, ter sliko razvrščenosti po spolu na slovenskih univerzah, vodilnih slovenskih ustanovah, ki se ukvarjata z vzgojo in usposabljanjem novih znanstvenikov in raziskovalcev.

1 O splošnih značilnostih in spremnih pojavih podiplomskega študija

Študenti podiplomskega študija se soočajo s številnimi vprašanji in izzivi, ki posredno vplivajo na uspešnost njihovega študija in izbor metode raziskovanja. Odločitev za nadaljnje izobraževanje in raziskovalno delo zahteva svojevrstno kombinacijo študija, poklicnega dela in zasebnega življenja ter nenehno prilagajanje in iskanje kompromisov.

Po izbrani temi magistrskega ali doktorskega dela študent najprej poišče mentorja, ki bo s svojimi izkušnjami in znanjem spremljal in usmerjal njegov strokovni razvoj. Pri tem mu je navadno v oporo orientacijski program, ki ga, če ta ni že vnaprej določen, izdelata skupaj. Študent se mora znajti v labirintu novih odnosov s študenti in mentorjem ter se soočiti z lastnim predznanjem (znanjem, ki zadeva stroko, tudi z znanjem tujih jezikov). Ker ga omejuje predpisan čas študija, se mora naučiti organizirati svoj čas, pa tudi finančna situacija ni nujno ugodna.

Pomembno vlogo odigra podpora okolja, iz katerega posameznik prihaja in v katerem se znajde. Socialno in kulturno različna družbena in družinska okolja, od koder študenti prihajajo, vplivajo na védenje, znanje, izkušnje, vrednote in obnašanje posameznikov. Pogosto se zaradi socialnih in kulturnih neenakosti pojavi vrsta vprašanj, ki sovpadajo z etničnimi in narodnostnimi opredelitvami. Dostop, ponudba in odnos do znanja so v različnih okoljih zelo različni.

J. Gundara (1997: 132–133) meni, da je enakost študentov mogoče zagotoviti z vzpostavitvijo kvalitetnega nadzornega mehanizma, nekatere »razdalje« pa pomagajo premostiti dobri odnosi med študijskim osebjem in študenti. Velik vpliv na uveljavitev akademskosti in znanja imata intelektualno in materialno podporno okolje.

---

[91] Izvleček seminarske naloge je bil pod naslovom *Ženske/Znanstvenice na Univerzi v Ljubljani* objavljen v *Vestniku* XXXI/6–7 (2000), 10–12.

Nekateri študenti iz marginalnih skupin lahko občutijo svojo drugačnost že s strani mentorjev: mentorjevo razumevanje (dojemanje) stvarnosti se ne pokriva s študentovimi odgovori, mentor ne zazna (ne razume ali celo ne pozna) vrednostnega sistema, ki ga študent prinaša ... Kadar študenti v določenih obdobjih raziskovalnega dela svojim mentorjem ne zaupajo, jim morajo ti znati pokazati svojo podporo in znova vzpostaviti zaupanje. Neposreden odnos z mentorjem navadno pospeši in olajša sodelovanje, študenti pa naj spodbujajo drug drugega pri študiju in delu. Orientacijski programi nekaterih severnoameriških univerz poudarjajo odločilno vlogo akademske in prijateljske klime znotraj podiplomske skupnosti, ki še dodatno razvija akademsko naravo doktorskega študija in spodbuja visoke intelektualne rezultate, oz. kot pravi D. Leonard (1997: 161; prevedla N. K.):

> Ameriške študije ugotavljajo, da je uspešen podiplomski študij, ki s seboj prinaša profesionalno socializacijo in hitrejši razvoj ustrezne samopodobe, pogojen s sodelovanjem med mentorjem in študentom ter z integracijo (z vživetjem) v referenčno študentsko skupino.

Pogosto so v težkih situacijah tudi izredni študenti, saj je njihova želja po učenju in akademski kvalifikaciji v nenehnem nasprotju z vsakdanjim življenjem. Nekateri imajo zaposlitev s polnim delovnim časom in družino, želijo pa si izboljšati službeni položaj in poklicne možnosti. Če so zrelejši od ostalih študentov in pedagoškega osebja, je nujen poseben pristop, vendar organizacija univerz navadno ni prilagojena potrebam in željam posameznih študentov. Nekateri študenti se znajdejo in poiščejo zase najbolj primerno rešitev v obstoječih okoliščinah, npr. za podiplomski študij izberejo temo, ki je najbližja njihovemu področju dela. Izrednim študentom J. Gundara (1997: 134) priporoča prisotnost na seminarjih in predavanjih, saj si tako zagotovijo stike ter izmenjavo znanja in mnenj z drugimi študenti in visokošolskimi učitelji. Predavanja in seminarji so pomemben del poti pri usvajanju novega znanja in uvajanju v kulturo podiplomskega študija.

Držo podiplomskih študentov prepogosto zaznamujejo mnenja različnih javnosti in nepremišljene oznake. Tako npr.

> vključevanje žensk iz manjšinskih skupnosti v podiplomski študij predstavlja nekoliko drugačno vrsto potencialov in težav. /.../ Prav te študentke so lahko veliko bolj motivirane, prizadevne in disciplinirane od moških iz istih skupin. Njihov cilj in koncentracija morda izhajata prav iz vsakdanjih gospodinjskih opravil in njihove vloge v domačem gospodinjstvu ali pa sploh ne težijo k dodatni izobrazbi in znanju z željo, da bi bile priznane. Takšna situacija ne zagotavlja samo zagona za učenje, pač pa tudi osebno disciplino pri opravljanju nalog (Gundara 1997: 134; prev. N. K.).

Na fakultetah, ki vključujejo ženske iz različnih okolij, naj bi vladalo ustvarjalno in prijateljsko akademsko vzdušje, ki omogoča vsem študentom (domačim in tujim ne glede na spol) aktivno sodelovanje (v smislu izmenjave mnenj, predstavljanja in zastopanja različnih stališč)

na konferencah, predavanjih in seminarjih. Različni pogledi, ki jih s seboj prinašajo študenti, bogatijo polje idej. Izpostavljeni so vsi študenti in vsi pomagajo pri nastajajočih stopnjah intelektualnega diskurza znotraj tesno povezane skupine.

2 Vprašanje spola in podiplomski študij

Število študentk v zahodnoevropskih državah narašča. Danes v Avstraliji, Združenih državah Amerike in Veliki Britaniji predstavljajo ženske polovico dodiplomskih študentov in tretjino podiplomskih študentov (prim. Leonard 1997: 152). Podobna situacija je tudi v slovenskem prostoru (prim. Slika 1; Slika 2).

Slika 1: Študenti dodiplomskega študija po študijskih letih glede na spol. (Vir: *Statistični letopis Republike Slovenije 1999*; Ložar 2000.)

Tako so ženske na visokošolskem dodiplomskem študiju v študijskem letu 1998/99 predstavljale 57 % vseh študentov, na podiplomskem študiju pa je v študijskem letu 1997/98 bilo vpisanih 49,4 % žensk (*Statistični letopis Republike Slovenije 1999*: 122, 128).

D. Leonard (1997: 152) meni, da sta ignoriranje vprašanja spola pri razpravah o načrtovanju podiplomskega izobraževanja in nizek odstotek žensk z doktoratom – v letu 1970 je bilo v ZDA 16 % uspešnih študentov podiplomskega študija ženskega spola, leta 1972 v Veliki Britaniji le 15 %, v Avstraliji pa leta 1977 16 %[92] – v zgodnjih sedemdesetih letih v zahodnoevropskih državah povzročila nastanek večjih ženskih gibanj. Feministke so motili predvsem omejen dostop in napredovanje žensk znotraj določenih poklicev ter dejstvo, da so univerze predstavljale privilegirane centre ustvarjalnega in veljavnega znanja.

---

[92] D. Leonard (1995: 154) podatke povzema po: Astin and Malik 1994, *Academic Women in the United States*. V: Stiver Lie, Malik, Harris (ur.) 1994, 187; Rudd, Simpson, *The Highest Education: A Study of Graduate Education in Britain* (London: Routledge and Kegan Paul); Allen 1994, *Academic women in Australia: progress real or imagined?* V: Stiver Lie, Malik, Harris (ur.) 1994, 15.

Da bi se »spremenil pogled na ženske« je bilo treba opraviti več raziskav s strani ženske populacije o njej sami. D. Leonard ugotavlja, da

> /v/ sodobnih razpravah prevladujoča politična miselnost poudarja vlogo pripravljanja doktorske disertacije kot usposabljanja za visoko usposobljene raziskovalce in primeren kader za zadovoljevanje obstoječih zaposlitvenih potreb, ki bodo pripomogli k nacionalnemu razvoju in rasti ter bili kos tekmovalnosti, ki vlada na ekonomskem trgu; pravzaprav gre za vajeništvo, ki se ga da hitro zaključiti (1997: 156; prev. N. K.).

Kot bolj sistematične označi razprave z vzgojno-izobraževalno držo, po katerih doktorat pomeni osebni razvoj, intelektualno rast in uspeh. Izpostavlja področji družboslovja in humanistike, ki zahtevata veliko marljivega in ustvarjalnega dela ter s tem več časa, in trdi, da se navadno za to pot odločajo ženske (prim. Leonard 1997: 156). Podobno I. Moses[93] za Avstralijo ugotavlja, da ženske navadno začnejo s podiplomskim študijem po določenem delovnem obdobju – za seboj imajo različne službe in skrb za otroke – kot delom osebne rasti in razvoja. Pripravljanje doktorskega dela razumejo kot potrebo po spremembi in posvetitev osebnemu in profesionalnemu razvoju.

Fakultete navadno spodbujajo k nadaljevanju študija ženske, ki imajo manj kot 30 let. Starejšim ženskam so v oporo pri študiju predvsem možje in prijatelji, vendar jim pogosto zmanjka motivacije za nadaljevanje oz. za dokončanje študija, saj jim disertacija v življenje ne prinese bistvene spremembe.

D. Leonard (1997: 157) razmišlja, da ženske pozneje pridejo do doktorata tudi zaradi raziskanega in v literaturi spola obravnavanega fenomena, po katerem dekleta in žene mislijo, da jih bo, če bodo dovolj dobre, nekdo le opazil in jim pomagal nadaljevati. Posamezniki se morajo boriti zase in biti samozavestni, ženske pa so pogosto vajene biti skromne in plahe ter niso naravnane k doseganju najvišjih »mest«.

Trendi podiplomskega študija težijo k čimprejšnjemu zaključku doktorskega študija, pri čemer nastajanje doktorske disertacije na področju družboslovnih ved in humanistike traja dlje časa. Ženske pogosto pišejo disertacije s področja humanistike, kar zahteva veliko časa brez kakršnihkoli domačih, družinskih in družabnih obveznosti, geografsko mobilnost, tj. bivališče v kraju šolanja, varstvo za otroke, »razumevajoč« pogled družbe na gibanje žensk v javnem prostoru in ustrezno finančno podporo. Eden temeljnih problemov, s katerimi se srečuje potencialno kvalificiran študent podiplomskega študija, je imeti ali najti denar za pripravo doktorskega dela; ne samo denar za projekt in obvezna predavanja, pač pa tudi za udeležbo na različnih seminarjih, konferencah in pri drugih aspektih raziskovalnega dela.

Pisanje doktorata je zagotovo stresna situacija. Po D. Leonard (1997: 167–168) tako za moške kot za ženske prvo leto študija pomeni izgubo

---

[93] Avtorica je predpostavko našla pri I. Moses 1990, *Barriers to Women's participation as Postgraduate Students* (Canberra: Australian Government Publishing Service). Podobna opažanja za Združene države najde v: S Vertuli. (ur.) 1982, *The PhD Experience* (New York: Praeger.), 22.

ravnotežja v vsakdanjem življenju. Ženske se srečujejo še z dodatnimi težavami, kot so razreševanje splošnih težav, npr. status, denar, potreba po novem podpornem okolju, psihološki učinki na rekreacijo, dieta in socializacija, iskanje primernega prostora za študij, pomanjkanje samozavesti in strokovnega znanja, njihovo raziskovalno delo se ne ceni enako kot raziskovalno delo moških, hladna in ženskam nenaklonjena klima – nesramni komentarji, ignoriranje, posmeh, spolno nadlegovanje – in boj za ohranitev zakonskega življenja.

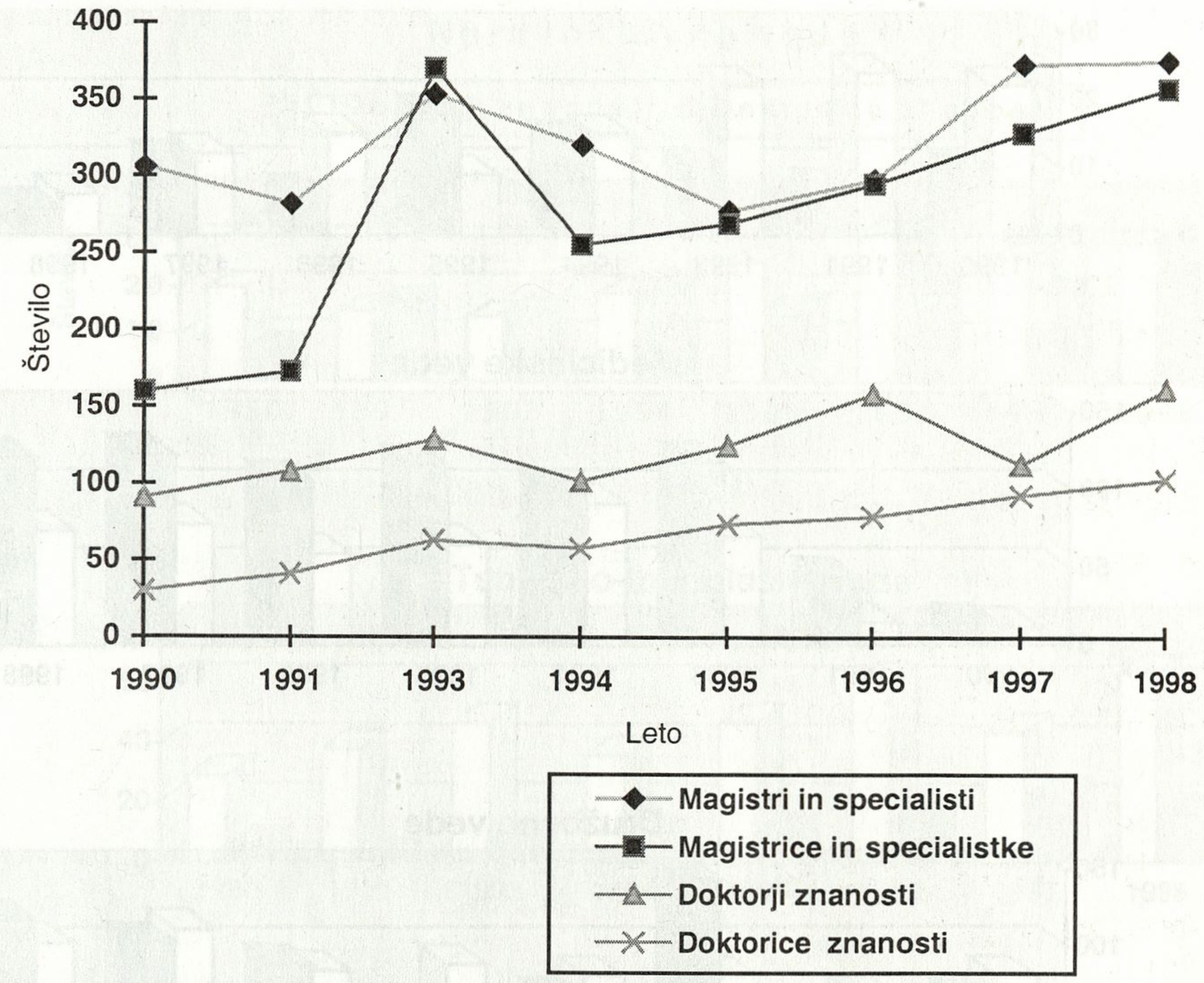
Nekateri študij zaključijo pravočasno (v večini moški), nekateri nekoliko pozneje – disertacije s področja humanističnih in družboslovnih ved, kjer prednjačijo ženske – drugi nikoli. Pravo sliko glede uspešnosti spolov si je težko ustvariti in razprave in ugotovitve s tega področja vedno znova odpirajo nova vprašanja in razprave (prim. Velikonja 1991; Hanžek 18. 9. 1999; Bošnjak 22. 11. 1995, 1999; Hrastar 6. 3. 1993; Stergar 1988; Kump 1994; Lapajne, Zagmajster 1991).

3 Vprašanje spola pri podiplomskih študentih slovenskih univerz[94]

Univerza v Ljubljani in Univerza v Mariboru sta vodilni slovenski ustanovi, ki se ukvarjata z vzgojo in usposabljanjem novih znanstvenikov in raziskovalcev.

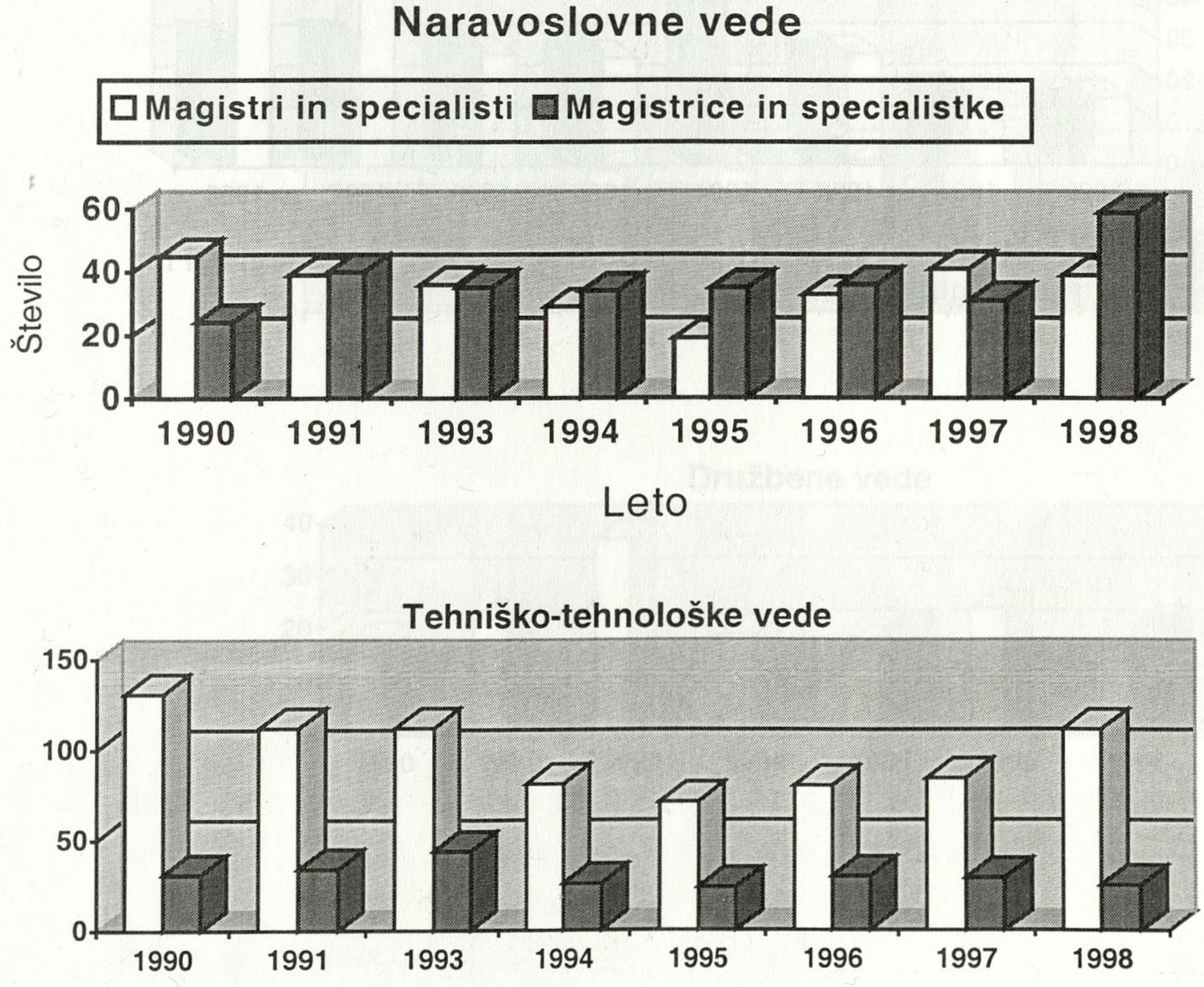
Število magistric in doktoric v zadnjih letih narašča (gl. Slika 2), povečuje pa se tudi število vpisanih žensk na podiplomski študij (prim. Ložar 1991–1999).

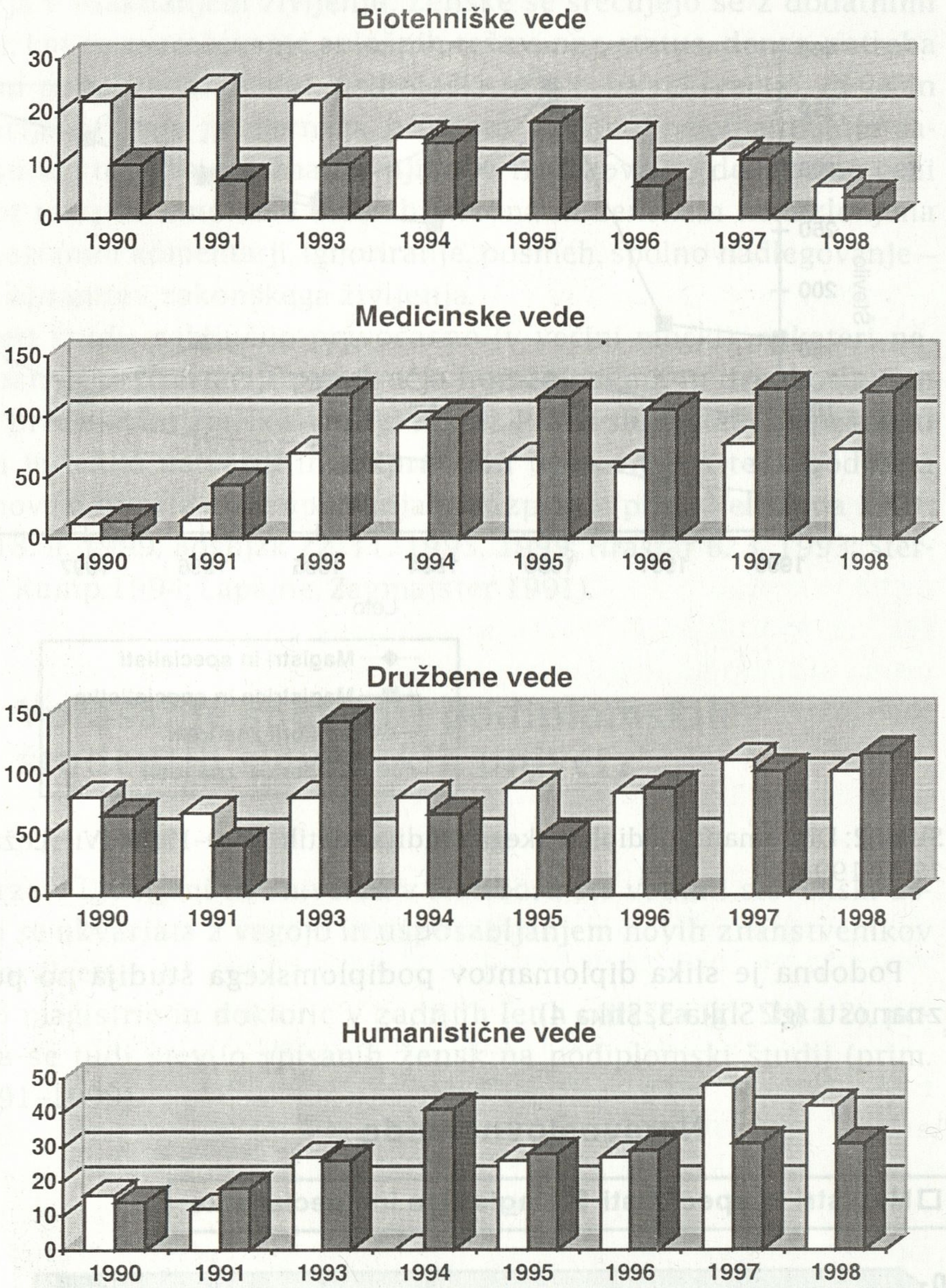
[94] O načrtovanju podiplomskega izobraževanja v Sloveniji sta v okviru Centra za razvoj univerze v letu 1991 v *Projekcijah podiplomskega izobraževanja v Sloveniji* razmišljala Z. Lapajne in M. Zagmajster.

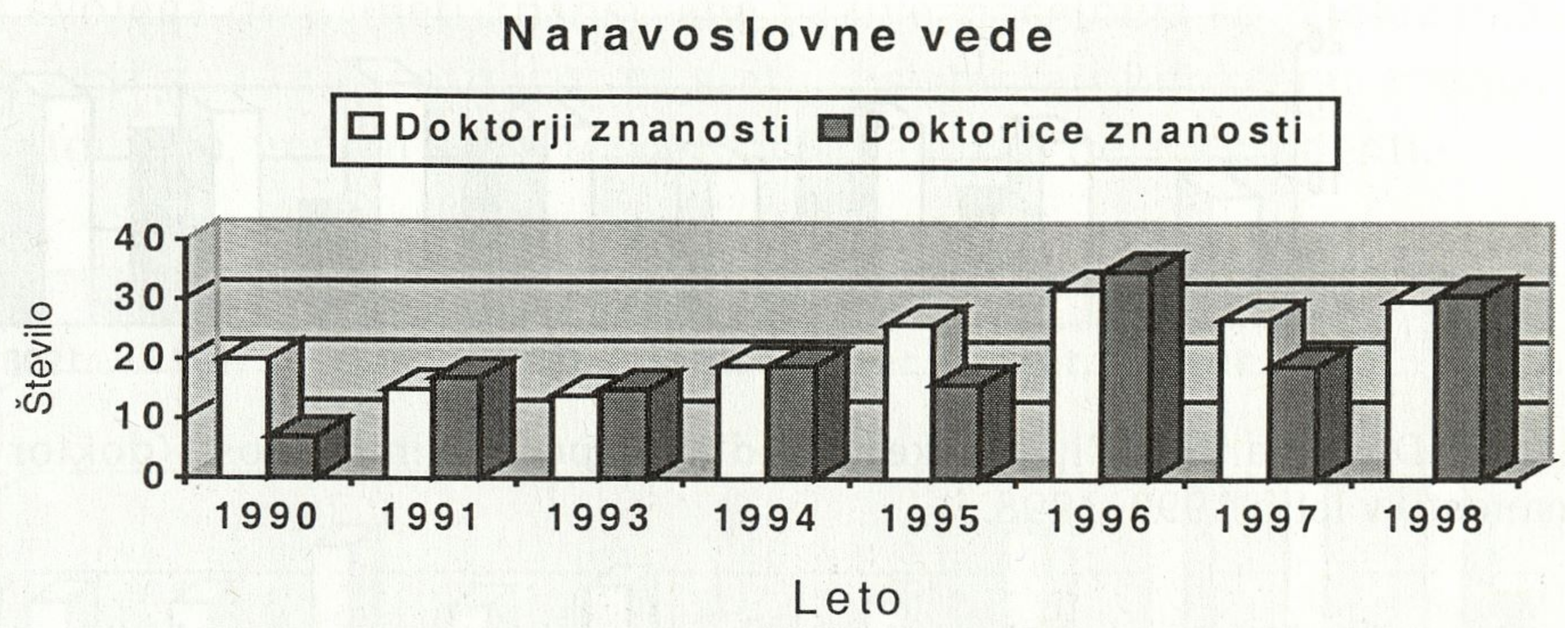
Slika 2: Diplomanti podiplomskega študija v letih 1990–1998. (Vir: Ložar 1990–1998.)

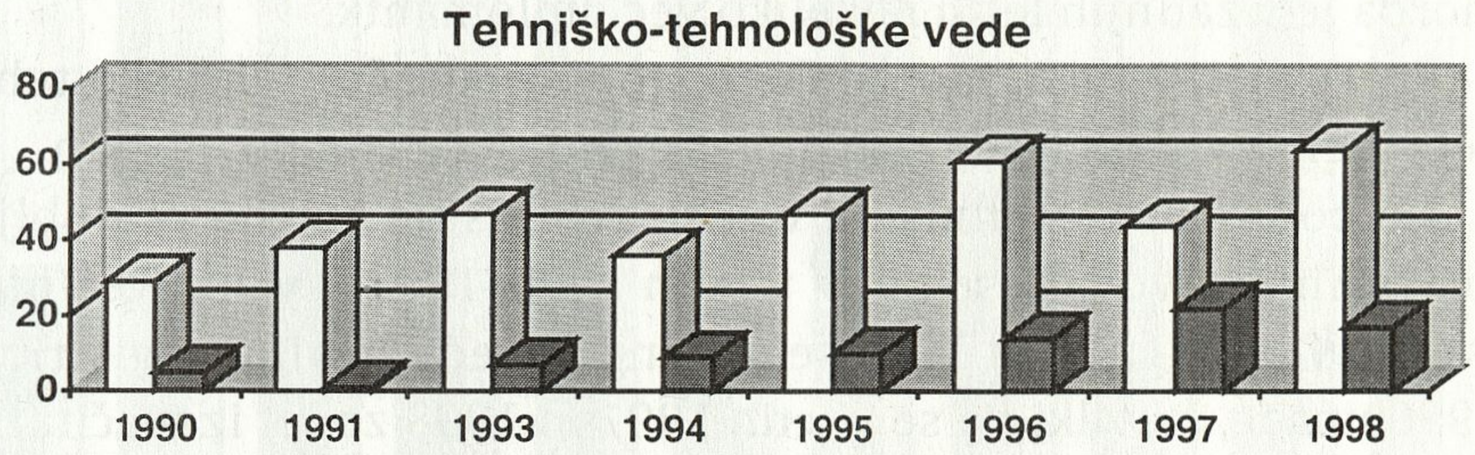
Podobna je slika diplomantov podiplomskega študija po področjih znanosti (gl. Slika 3, Slika 4).

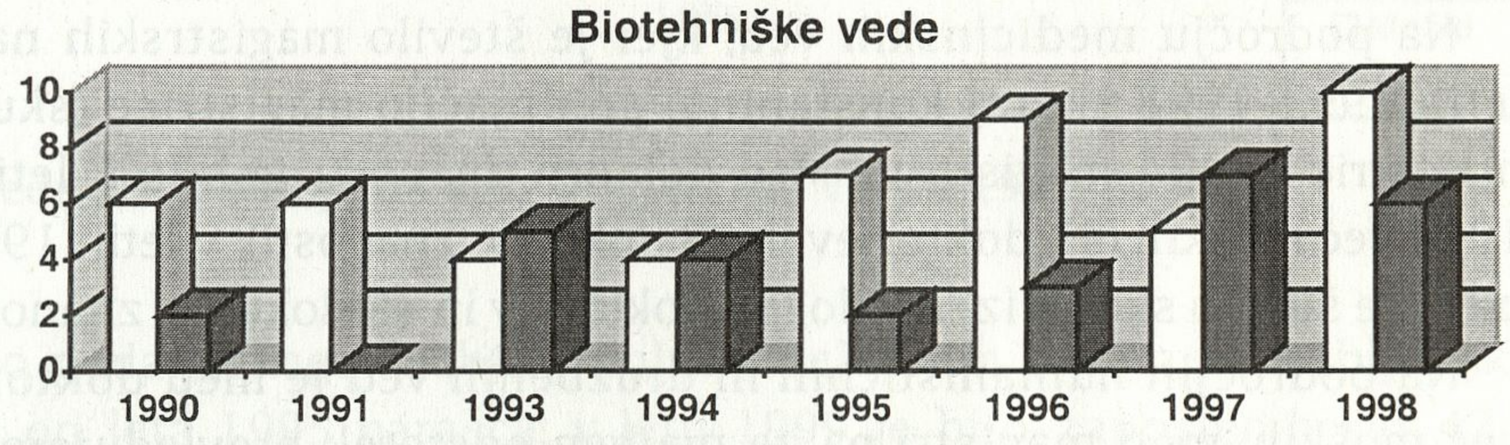

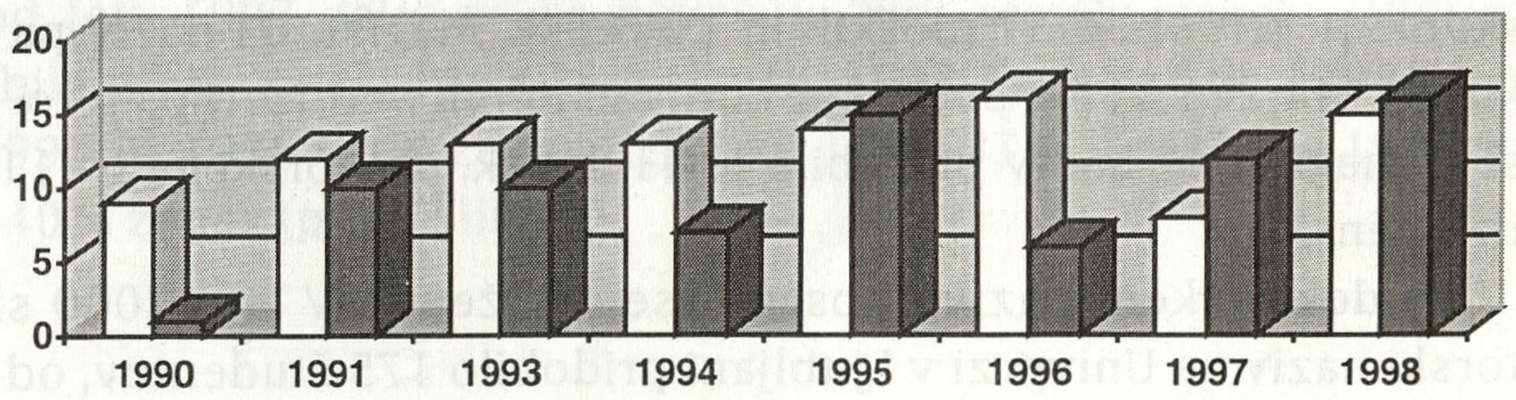

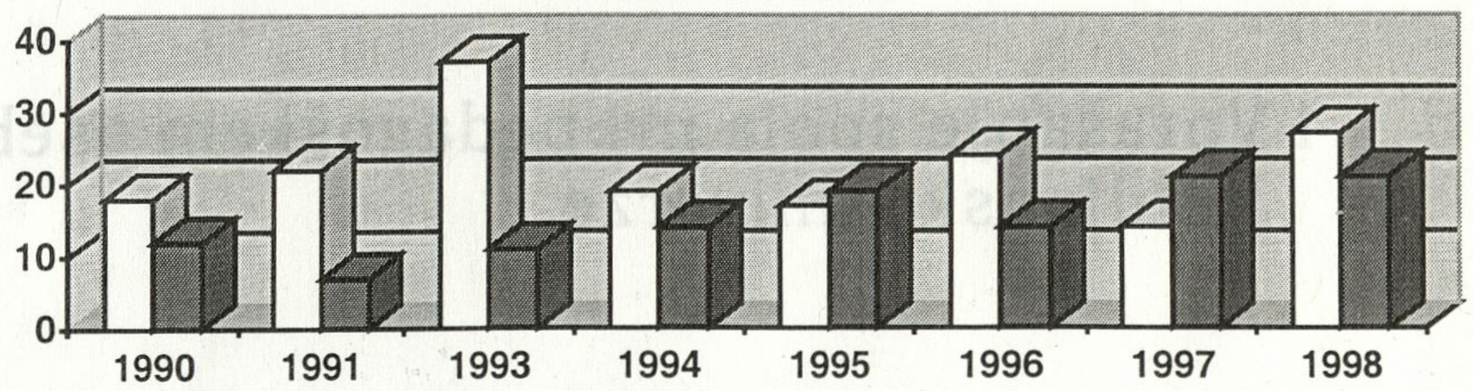
Slika 3: Diplomanti podiplomskega študija po področjih znanosti (magistri in specialisti) v letih 1990-1998.

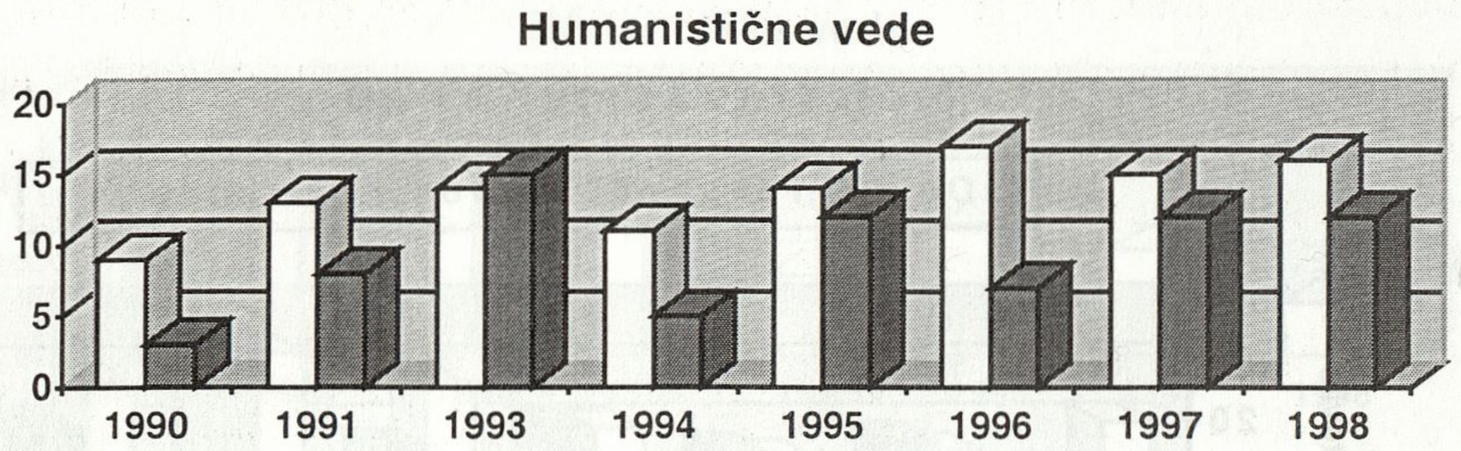

Naravoslovne vede
Doktorji znanosti
Doktorice znanosti
Število
40
30
20
10
0
1990
1991
1993
1994
1995
1996
1997
1998
Leto

Tehniško-tehnološke vede
80
60
40
20
0
1990
1991
1993
1994
1995
1996
1997
1998

Biotehniške vede
10
8
6
4
2
0
1990
1991
1993
1994
1995
1996
1997
1998

Medicinske vede
20
15
10
5
0
1990
1991
1993
1994
1995
1996
1997
1998

Družbene vede
40
30
20
10
0
1990
1991
1993
1994
1995
1996
1997
1998

Slika 4: Diplomanti podiplomskega študija po področjih znanosti (doktorji znanosti) v letih 1990–1998.

Na področju naravoslovnih ved se zastopanost po spolu izenačuje; morda je v zadnjih letih nekoliko več diplomantk.

Po razporejenosti po spolu izstopa področje tehniško-tehnoloških ved, kjer je v vseh letih značilno prevladujoče število moških.

Na področju biotehniških ved se zmanjšuje število pridobljenih magistrskih nazivov, ki so si jih v letih 1990–1993 v veliki večini pridobili moški. V letih 1994 in 1995 se opazno poveča število magistric, ki v letu 1996 upade, številki pa se v letih 1997 in 1998 zopet izenačita. Med doktorji je situacija še bolj spremenljiva; lahko le opazimo, da si je doktorski naziv v letih 1990–1998 pridobilo več moških (kar 64 %).

Na področju medicinskih ved, kjer je število magistrskih nazivov v letih 1993–1998 skoraj konstantno, prednjačijo magistrice (skupaj 750 magistric in 464 magistrov). Med doktorji znanosti je bilo v letih 1990–1994 več moških (47 doktorjev in 28 doktoric znanosti), v letih 1995–1998 pa se je število skoraj izenačilo (53 doktorjev in 49 doktoric znanosti).

Na področjih humanističnih in družbenih ved je med doktorji nekaj več moških, med magistri pa za majhen odstotek prevladujejo ženske. Na področju družbenih ved je treba izpostaviti leto 1993, ko je doktorski naziv pridobilo 37 moških in 11 žensk, magistrski naziv pa 81 moških in 144 žensk. Na področju humanističnih ved izstopa leto 1994, ko si je magistrski naziv pridobilo le 41 žensk, doktorskega pa 11 moških in 5 žensk.

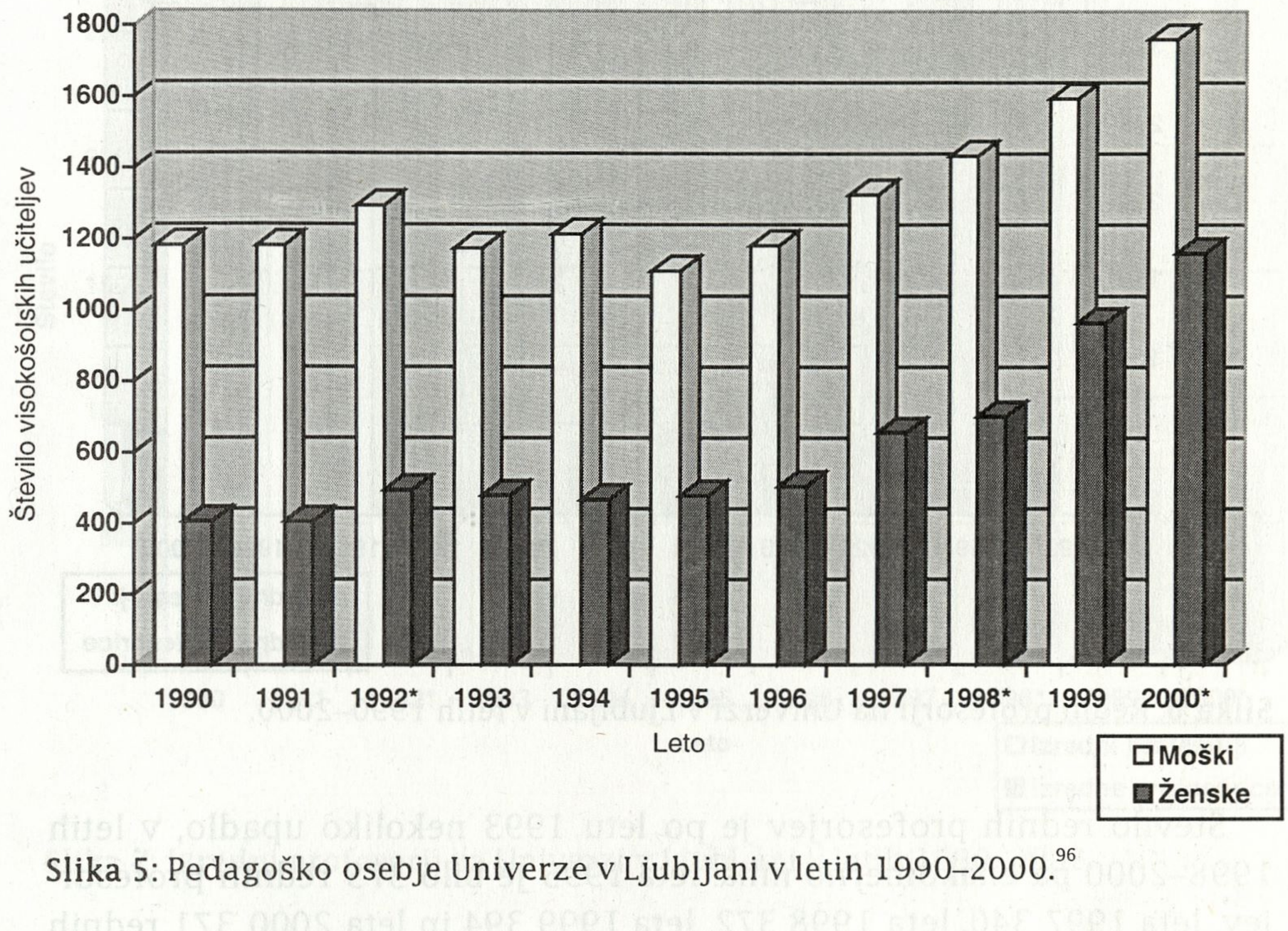
Po doktorskem nazivu posega vse več žensk. V letu 2000 si je doktorski naziv na Univerzi v Ljubljani pridobilo 175 študentov, od tega kar 64 doktoric znanosti, ki so na Filozofski fakulteti (FF) celo v 8-odstotni prednosti (prim. *Slovenski almanah 2001*: 76–79).

4 Vprašanje spola pri pedagoškem osebju[95] ljubljanske univerze

In kaj se zgodi z diplomanti podiplomskega študija? Ena izmed možnosti je nadaljevanje pedagoškega in raziskovalnega dela na univerzi. Prav zato sem se odločila preveriti vprašanje spola pri rednih in izrednih profesorjih, pri docentih in asistentih ljubljanske univerze, pozneje še pri pedagoškem osebju z navedenimi nazivi na FF in na Oddelku za

[95] Omejila sem se na pedagoško osebje s polnim delovnim časom.

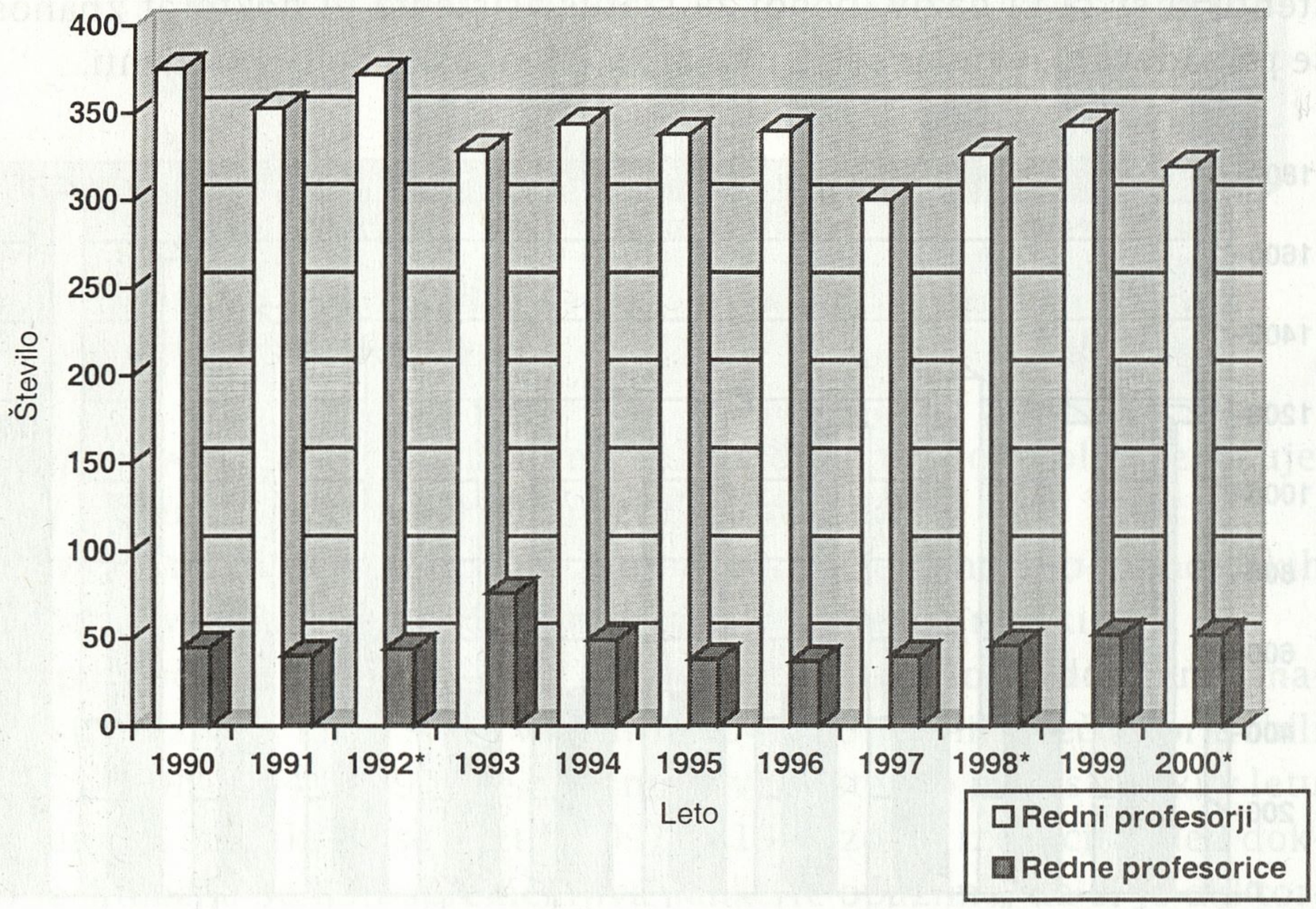
slovanske jezike in književnosti. Gre namreč za ljudi, ki morajo za opravljanje svojega dela imeti znanstvene nazive; načeloma so izjema le asistenti, ki si za ta naziv (pogoj za status asistenta ni doktorat znanosti) še prizadevajo, vendar se že uvajajo v pedagoško delo s študenti.

Slika 5: Pedagoško osebje Univerze v Ljubljani v letih 1990–2000.[96]

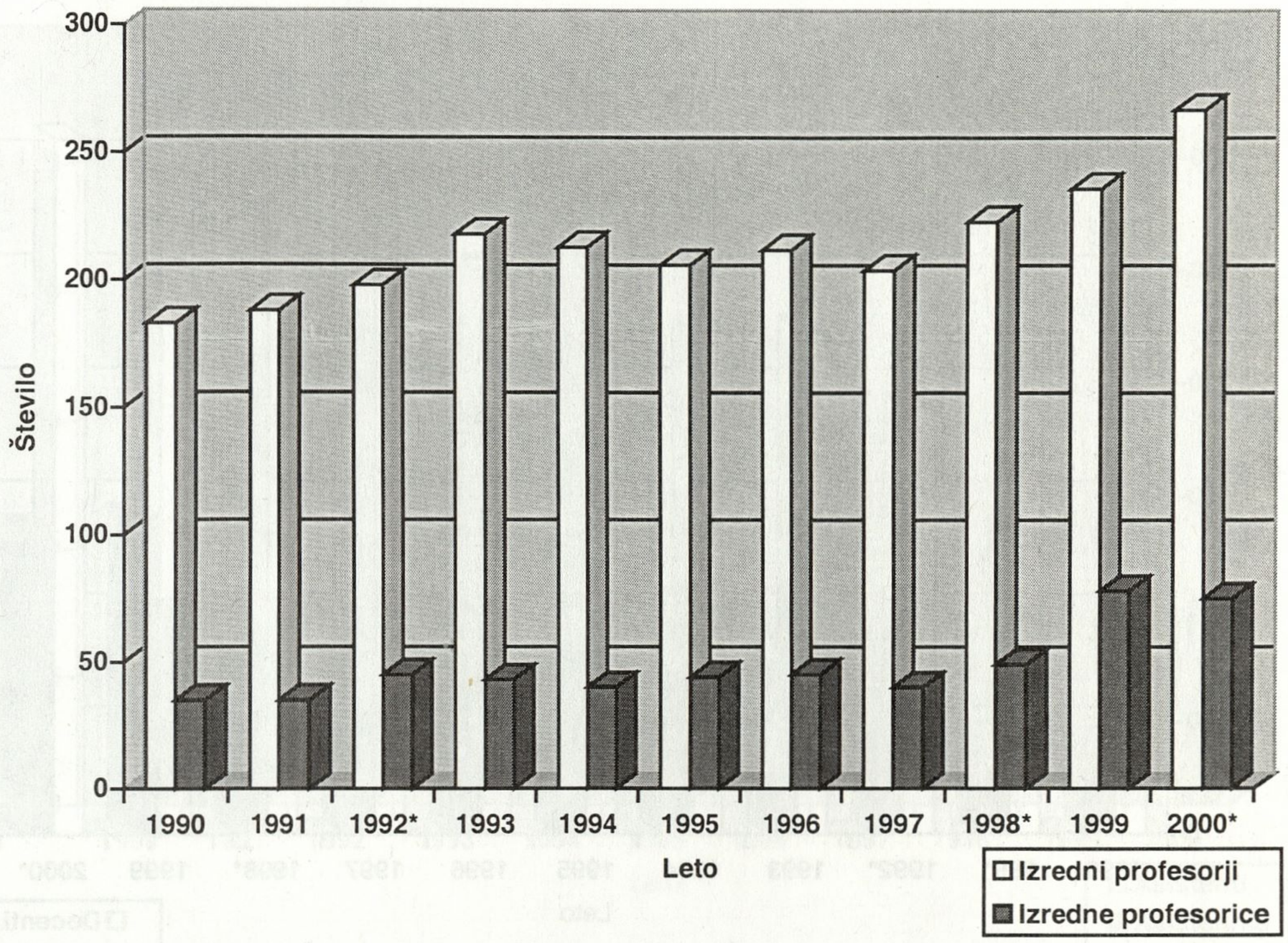
Število pedagoškega osebja s polnim delovnim časom na ljubljanski univerzi od leta 1995 narašča; v letu 1999 je bilo zaposlenih kar 424 ljudi več kot v prejšnjem letu. Med visokošolskimi učitelji prevladujejo moški, od leta 1997 dalje pa se povečuje tudi število žensk: 1990 in 1991 je bilo 26 % žensk; 1992 28 % žensk; 1993 29 % žensk; 1994 28 % žensk; 1995 in 1996 30 % žensk; 1997 in 1998 33 % žensk ter 1999 in 2000 že 40 % žensk (prim. Slika 5).

[96] Podatke za leta, ki so na slikah posebej označena (*), sem dobila s preštevanjem iz seznamov predavanj za študijska leta 1991/92, 1997/98, 2000/01, ostali pa so bili že izračunani v poročilih Statističnega urada Republike Slovenije (Ložar 1991, 1992, 1994–1998, 2000).

Slika 6: Redni profesorji na Univerzi v Ljubljani v letih 1990–2000.

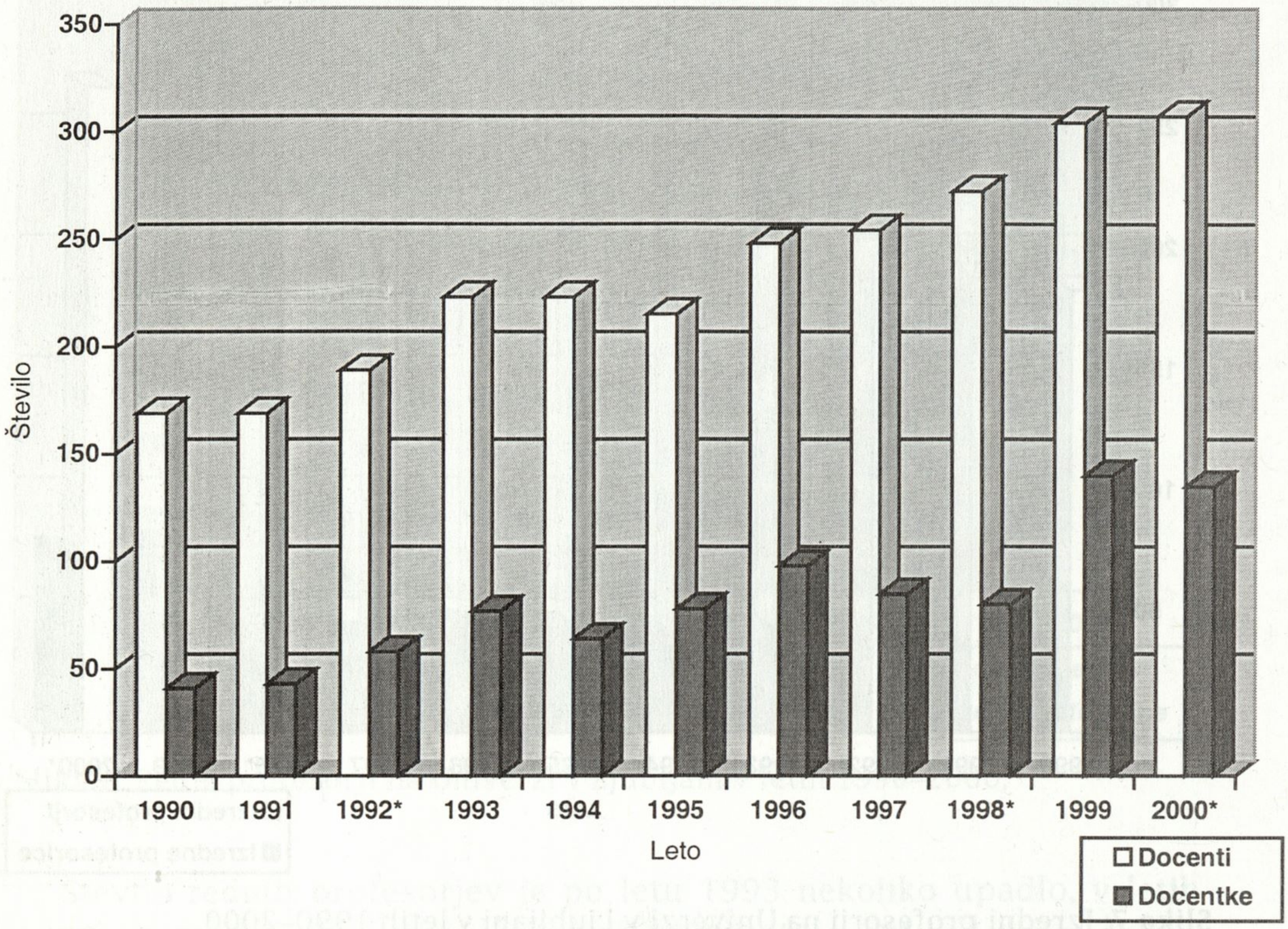
Število rednih profesorjev je po letu 1993 nekoliko upadlo, v letih 1998–2000 pa enakomerno niha: leta 1995 je bilo 375 rednih profesorjev, leta 1997 340, leta 1998 372, leta 1999 394 in leta 2000 371 rednih profesorjev. Opazen je nizek odstotek žensk, ki tudi v zadnjih letih ni vidno narasel: 1990, 1991 in 1992 jih je bilo 11 %, 1993 19 %, 1994 in 1999 13 %, 1995 in 1996 10 %, 1997 in 1998 12 % in leta 2000 14 % (prim. Slika 6).

Slika 7: Izredni profesorji na Univerzi v Ljubljani v letih 1990–2000.

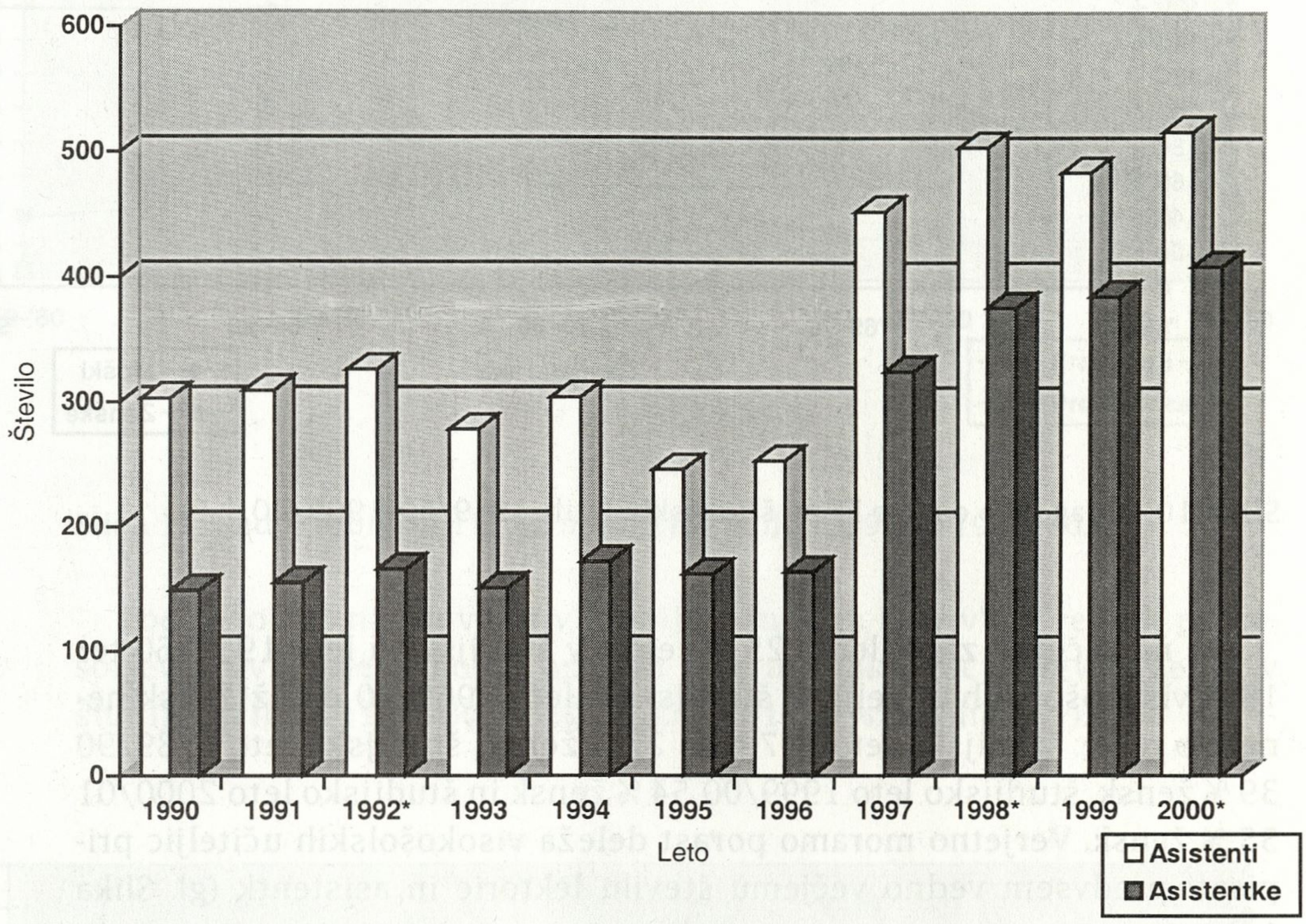
Med izrednimi profesorji so sicer v večini moški, povečal pa se je delež izrednih profesoric, ki se je s 16 % povzpel na 18 % (1998) oz. na 25 % v letu 1999 in 22 % v letu 2000. Na splošno se število izrednih profesorjev povečuje, npr. leta 1992 je bilo skupaj 243 izrednih profesorjev, leta 2000 pa jih je že 342 (prim. Slika 7).

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA
LJUBLJANA

Slika 8: Docenti s polnim delovnim časom na Univerzi v Ljubljani v letih 1990–2000.

Pri docentih lahko že od leta 1990 dalje spremljamo rast števila visokošolskih učiteljev s tem nazivom; od leta 1990 (210 docentov) do leta 2000 (412 docentov) se je število docentov skoraj dvakrat povečalo. Odstotek žensk niha med 20 % in 30 %, npr. v letu 1990 in v letu 1991 je med docenti 20 % žensk, leta 1992 in leta 1998 23 %, leta 1993 26 %, leta 1994 22 %, leta 1995 33 %, leta 1996 28 %, leta 1997 25 %, leta 1999 32 % in leta 2000 33 % (prim. Slika 8).

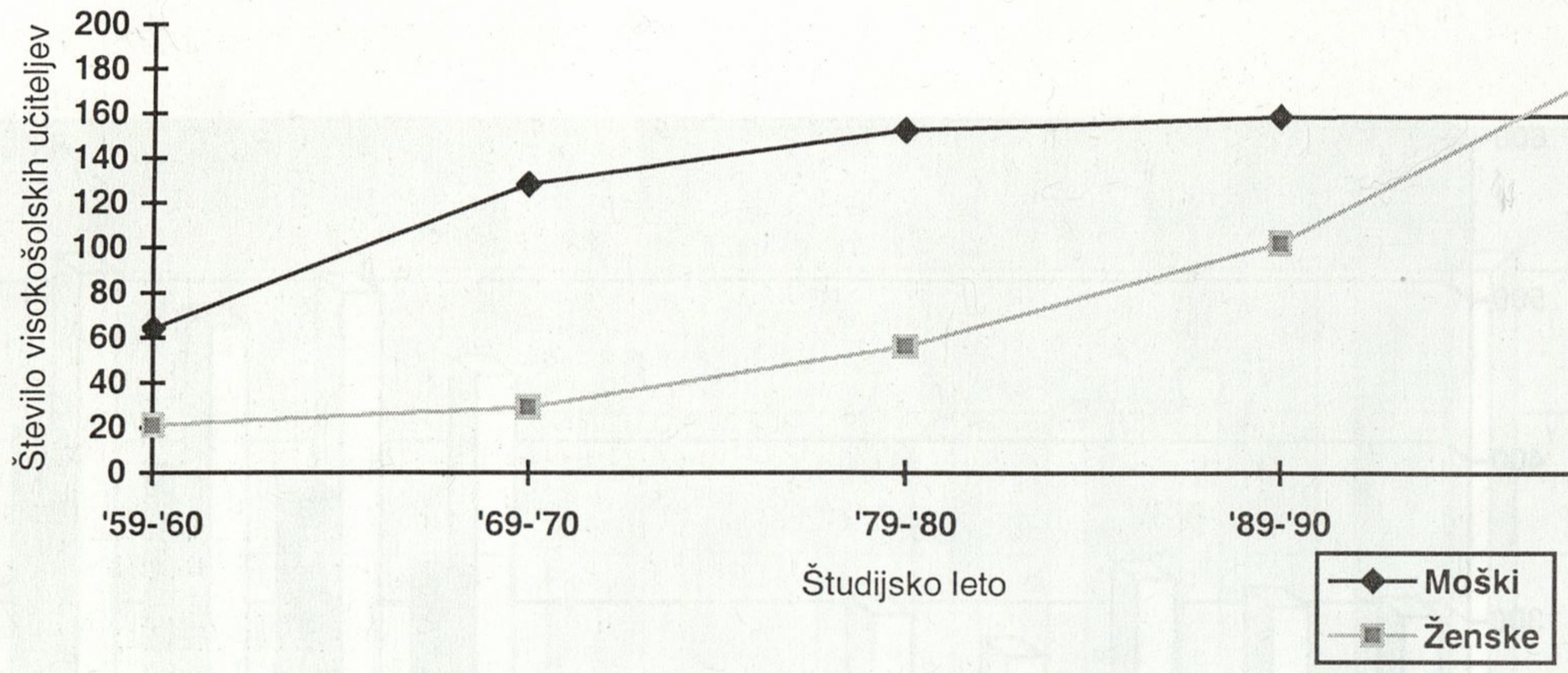
Slika 9: Asistenti na Univerzi v Ljubljani v letih 1990-2000.

Skupno število asistentov – štela sem tako redne asistente kot asistente stažiste – je skokovito poraslo v letu 1997; leta 1990 jih je bilo 452, leta 1997 778, leta 1998 880, leta 1999 869, leta 2000 pa 926. Odstotek asistentk se je v desetih letih enakomerno dvignil s 33 % v letu 1990 na 44 % v letih 1999 in 2000 (prim. Slika 9).

Na podlagi zbranih podatkov lahko povzamem, da število žensk med visokošolskimi učitelji narašča predvsem na račun števila docentk in asistentk. Zastavlja se vprašanje, kaj se bo v prihodnosti zgodilo s 33 % docentk; si bodo pridobile naziv izrednih oz. rednih profesoric ali bo cena za to zanje prevelika? In kje bo poklicno pot nadaljevalo 44 % asistentk?

4.1 Pedagoško osebje FF

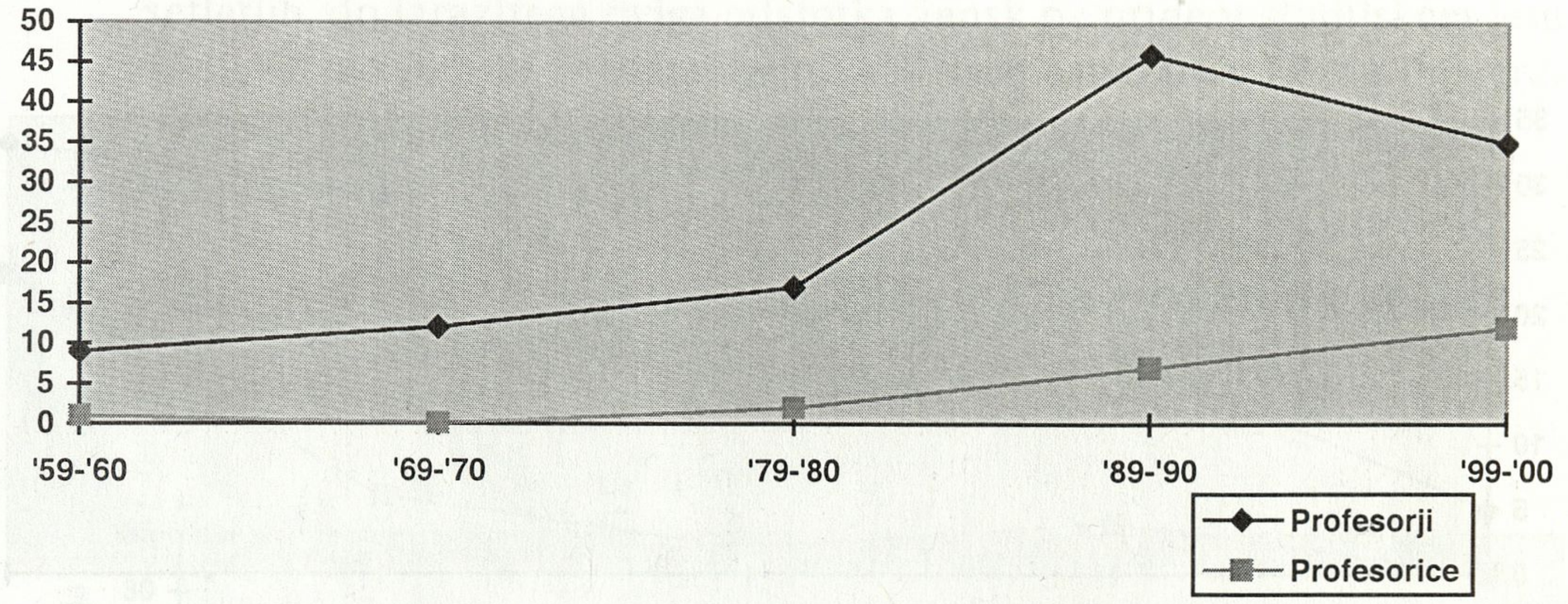
Število pedagoškega osebja FF s polnim delovnim časom se je v zadnjih petdesetih letih štirikrat povečalo; v študijskem letu 1959/60 je bilo na FF zaposlenih 85 učiteljev, v študijskem letu 1999/00 je na FF poučevalo 346, v študijskem letu 2000/01 pa že 370 učiteljev (gl. Slika 10).

Slika 10: Pedagoško osebje FF po študijskih letih, 1959/60-1999/00.

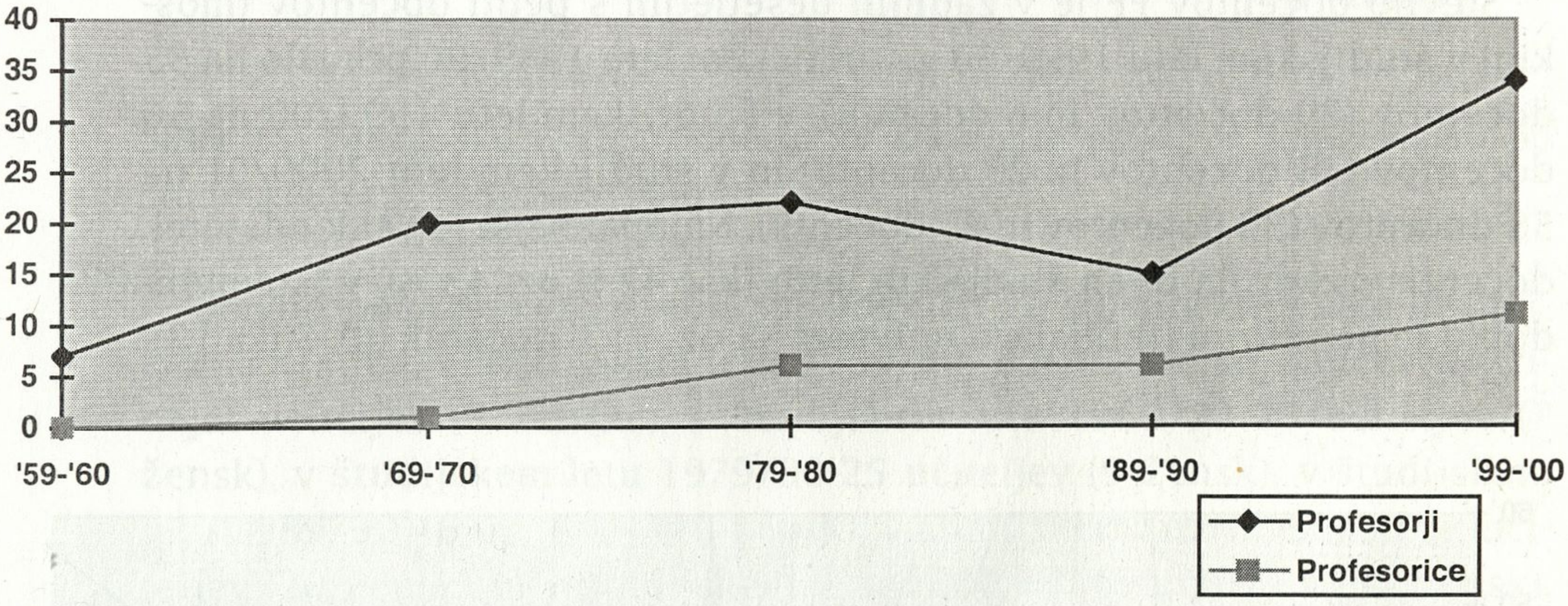
Od na začetku zaposlenih 25 % žensk v študijskem letu 1959/60 ter 18 % visokošolskih učiteljic v študijskem letu 1969/70 delež žensk nenehno raste: študijsko leto 1979/80 27 % žensk, študijsko leto 1989/90 39 % žensk, študijsko leto 1999/00 54 % žensk in študijsko leto 2000/01 55 % žensk. Verjetno moramo porast deleža visokošolskih učiteljic pripisati predvsem vedno večjemu številu lektoric in asistentk (gl. Slika 14).

Vodilne funkcije fakultete so pretežno v rokah moških; npr. v študijskem letu 1959/60 je od 13 oddelkov le Oddelek za slovansko filologijo vodila predstojnica, v študijskem letu 1969/70 od 16 oddelkov le dva vodita predstojnici (Oddelek za slovanske jezike in književnosti in Oddelek za klasično filologijo), v študijskem letu 1979/80 vseh 16 oddelkov vodijo predstojniki, v študijskem letu 1989/90 imajo od 17 oddelkov štirje oddelki predstojnice, v študijskem letu 1999/00 od 20 oddelkov predstojnice vodijo delo šestih, v študijskem letu 2000/01 pa delo petih oddelkov. Predsedniki fakultetnega sveta so razen v študijskem letu 1989/90 moški, mesto dekana je bilo do letošnjega študijskega leta (2000/01) vedno v moških rokah. V vlogi prodekana sta v študijskih letih 1979/80, 1999/00 in 2000/01 tudi dve ženski.

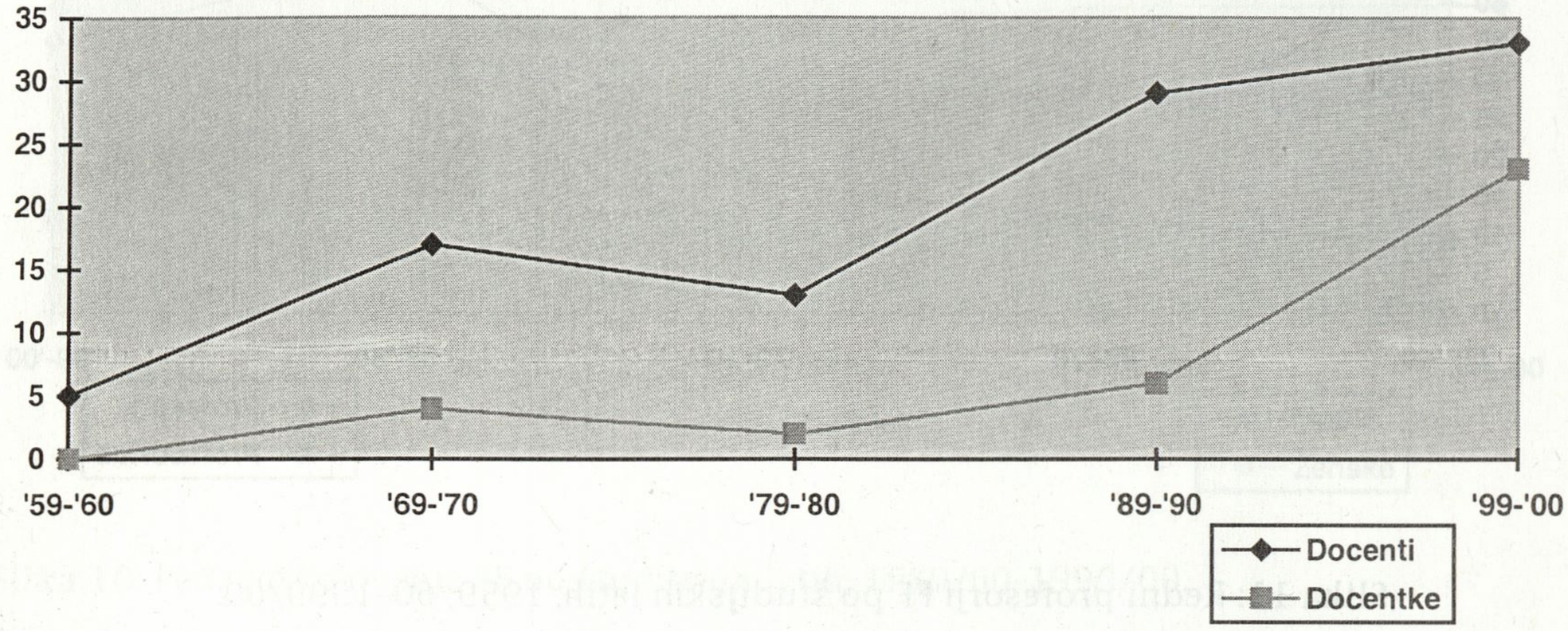
Slika 11: Redni profesorji FF po študijskih letih, 1959/60–1999/00.

Podobno kot na Univerzi v Ljubljani tudi na FF v vlogi rednih profesorjev prevladujejo moški, opazno je le nekoliko večje število žensk v študijskih letih 1999/00 (26 %) in 2000/01 (29 %; gl. Slika 11).

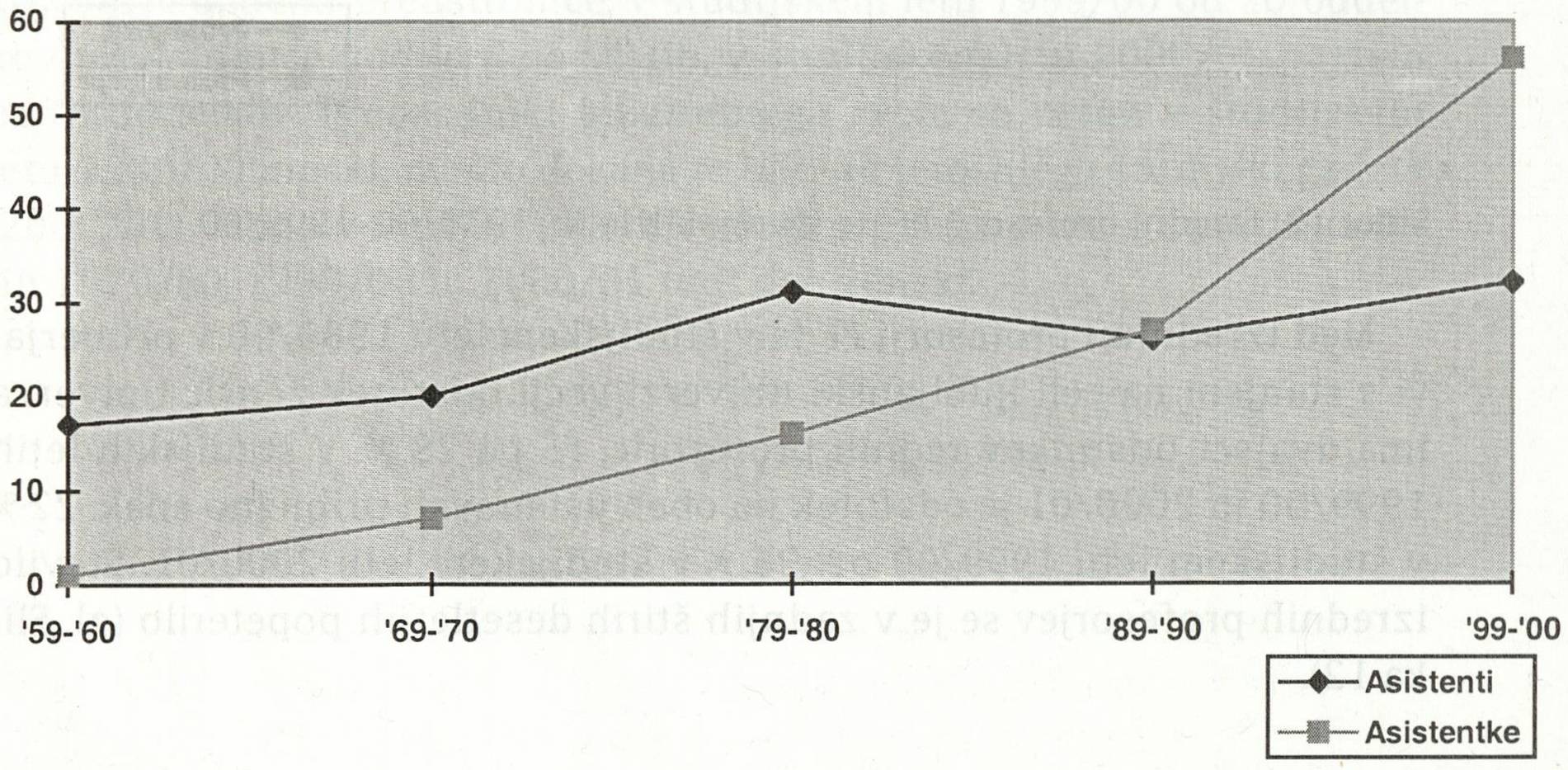
Slika 12: Izredni profesorji FF po študijskih letih, 1959/60–1999/00.

Med izrednimi profesorji FF je v študijskem letu 1989/90 v primerjavi s stanjem na celi ljubljanski univerzi večji odstotek žensk: Univerza ima dvajset odstotkov rednih profesoric, FF pa 28 %. V študijskih letih 1999/00 in 2000/01 je odstotek na obeh ustanovah približno enak: 22 % v študijskem letu 1999/00 oz. 26 % v študijskem letu 2000/01. Število izrednih profesorjev se je v zadnjih štirih desetletjih popeterilo (gl. Slika 12).

Slika 13: Docenti FF s polnim delovnim časom po študijskih letih, 1959/60-1999/00.

Število docentov FF je v zadnjih desetletjih s petih docentov (moških) v študijskem letu 1959/60 v študijskem letu 1989/90 poraslo na 35 docentov (29 docentov in 6 docentk), v študijskem letu 1999/00 na 56 docentov (33 docentov in 23 docentk) in v študijskem letu 2000/01 na 58 docentov (33 docentov in 25 docentk). Najopaznejši je velik odstotek docentk v zadnjih dveh študijskih letih (kar 42 % oz. 43 %); v istem obdobju je na celotni ljubljanski univerzi 32 oz. 31 % docentk (gl. Slika 13).

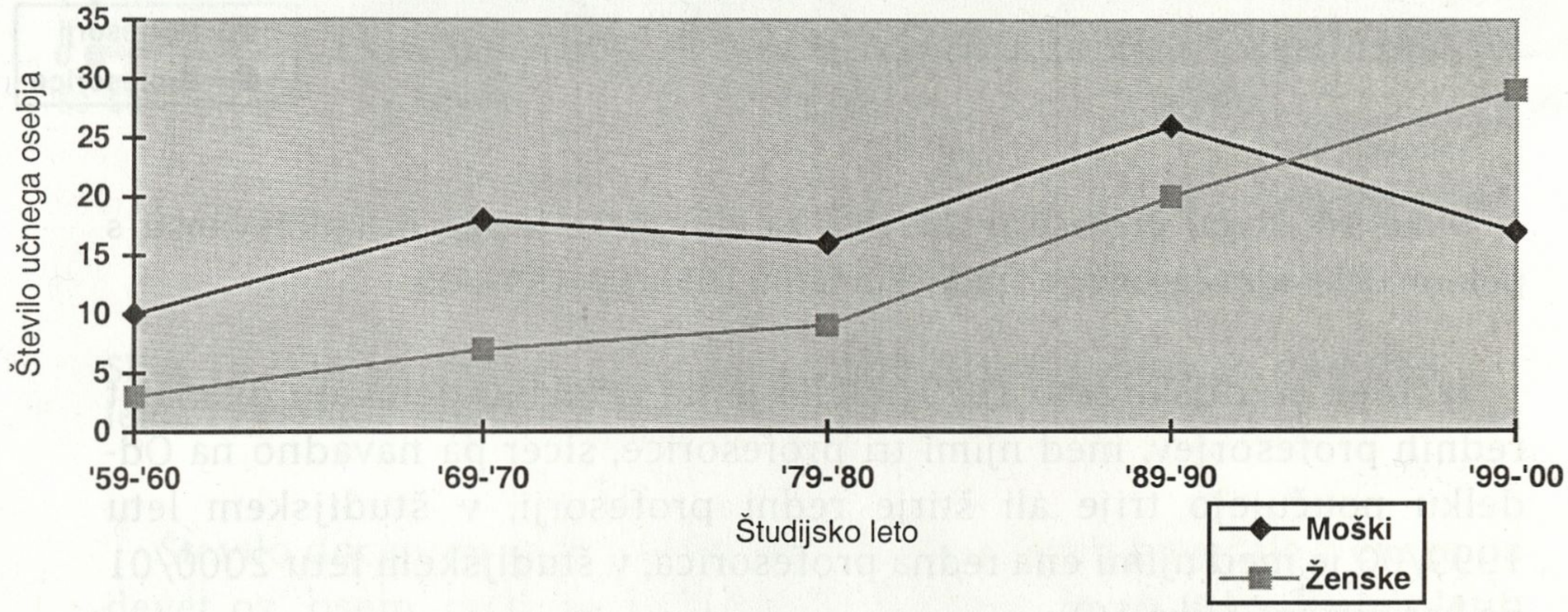

Slika 14: Asistenti FF s polnim delovnim časom po študijskih letih, 1959/60-1999/00.

Največja izenačenost po spolu je gotovo med asistenti, čeprav v študijskem letu 1999/00 asistentke predstavljajo 63 % oz. v študijskem letu 2000/01 kar 69 % vseh asistentov; na Univerzi v obeh letih predstav-

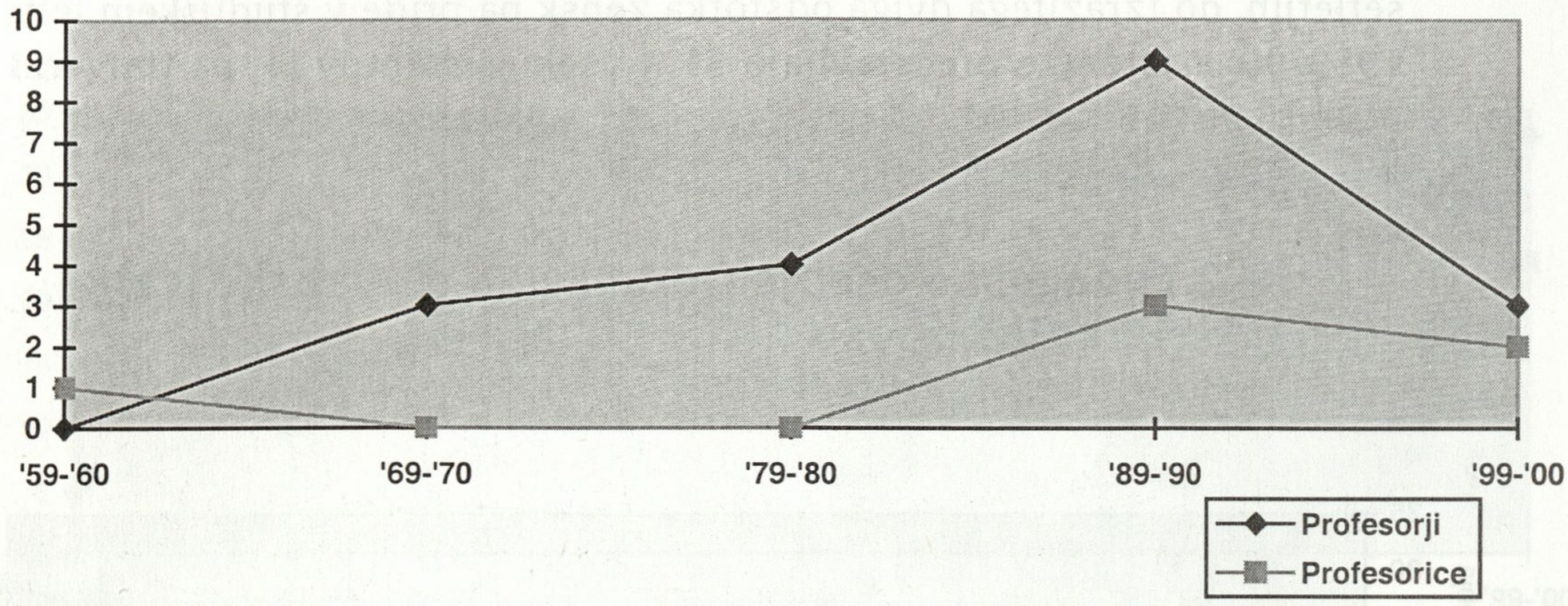
ljajo 44 %. Skupno število asistentov sorazmerno narašča po dveh desetletjih, do izrazitega dviga odstotka žensk pa pride v študijskem letu 1989/90: asistentke predstavljajo 51 % vseh asistentov FF, na Univerzi pa le 33 % (gl. Slika 14,).

4.2 Pedagoško osebje Oddelka za slovanske jezike in književnosti

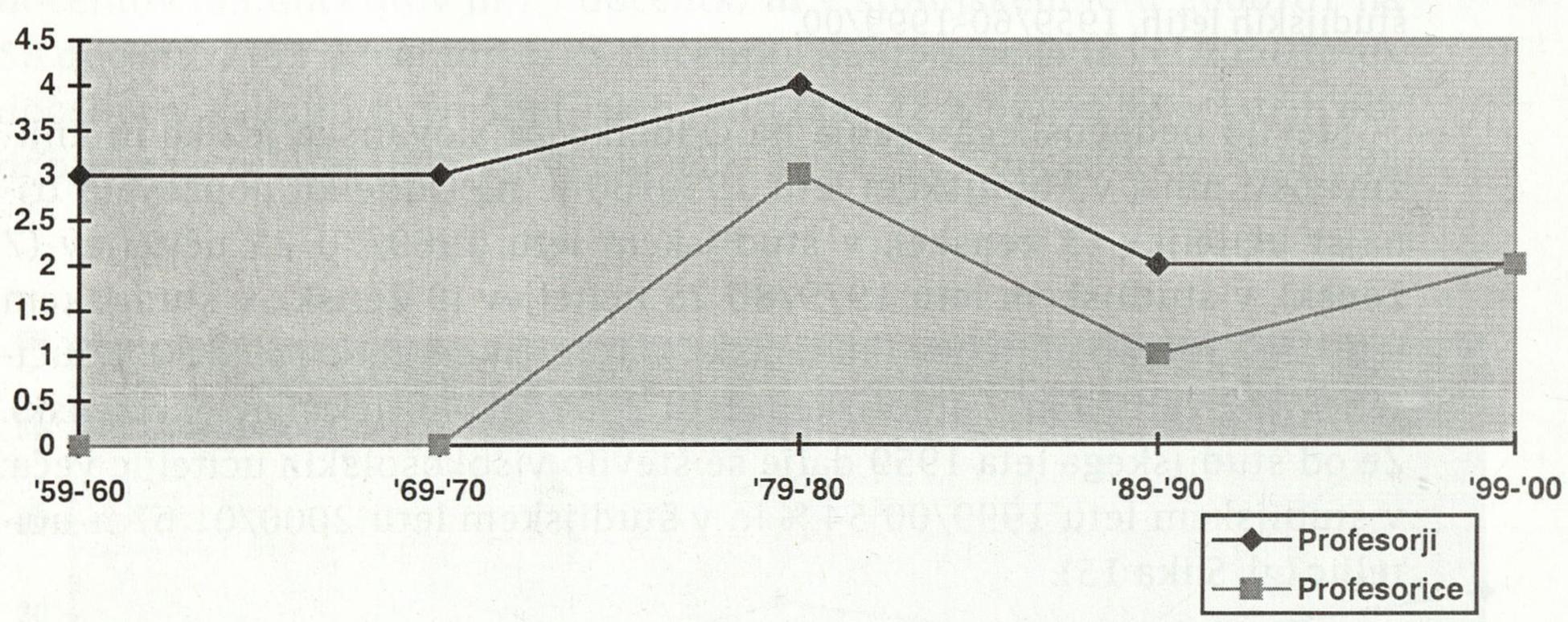
Slika 15: Pedagoško osebje Oddelka za slovanske jezike in književnosti po študijskih letih, 1959/60-1999/00.

Število pedagoškega osebja na Oddelku za slovanske jezike in književnosti niha, v študijskem letu 1959/60 je na Oddelku poučevalo trinajst učiteljev (3 ženske), v študijskem letu 1969/70 25 učiteljev (7 žensk), v študijskem letu 1979/80 25 učiteljev (9 žensk), v študijskem letu 1989/90 46 učiteljev (20 žensk), v študijskem letu 1999/00 37 učiteljev (20 žensk) in v študijskem letu 2000/01 46 učiteljev (31 žensk). Že od študijskega leta 1959 dalje se število visokošolskih učiteljic veča: v študijskem letu 1999/00 54 % in v študijskem letu 2000/01 67 % učiteljic (gl. Slika 15).

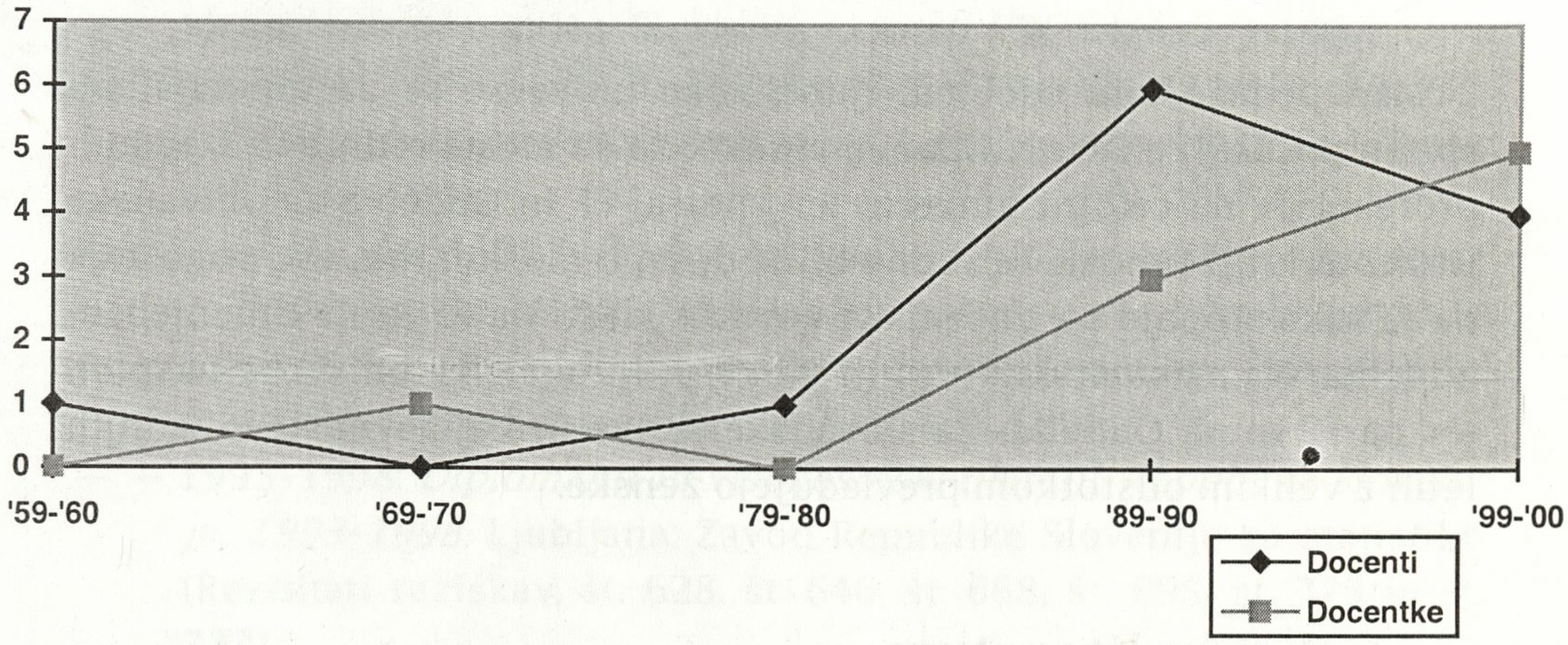
Slika 16: Redni profesorji Oddelka za slovanske jezike in književnosti s polnim delovnim časom po študijskih letih, 1959/60-1999/00.

Izstopa študijsko leto 1989/90, ko je na Oddelku delovalo dvanajst rednih profesorjev, med njimi tri profesorice, sicer pa navadno na Oddelku poučujejo trije ali štirje redni profesorji, v študijskem letu 1999/00 je med njimi ena redna profesorica, v študijskem letu 2000/01 pa kar dve (gl. Slika 16).

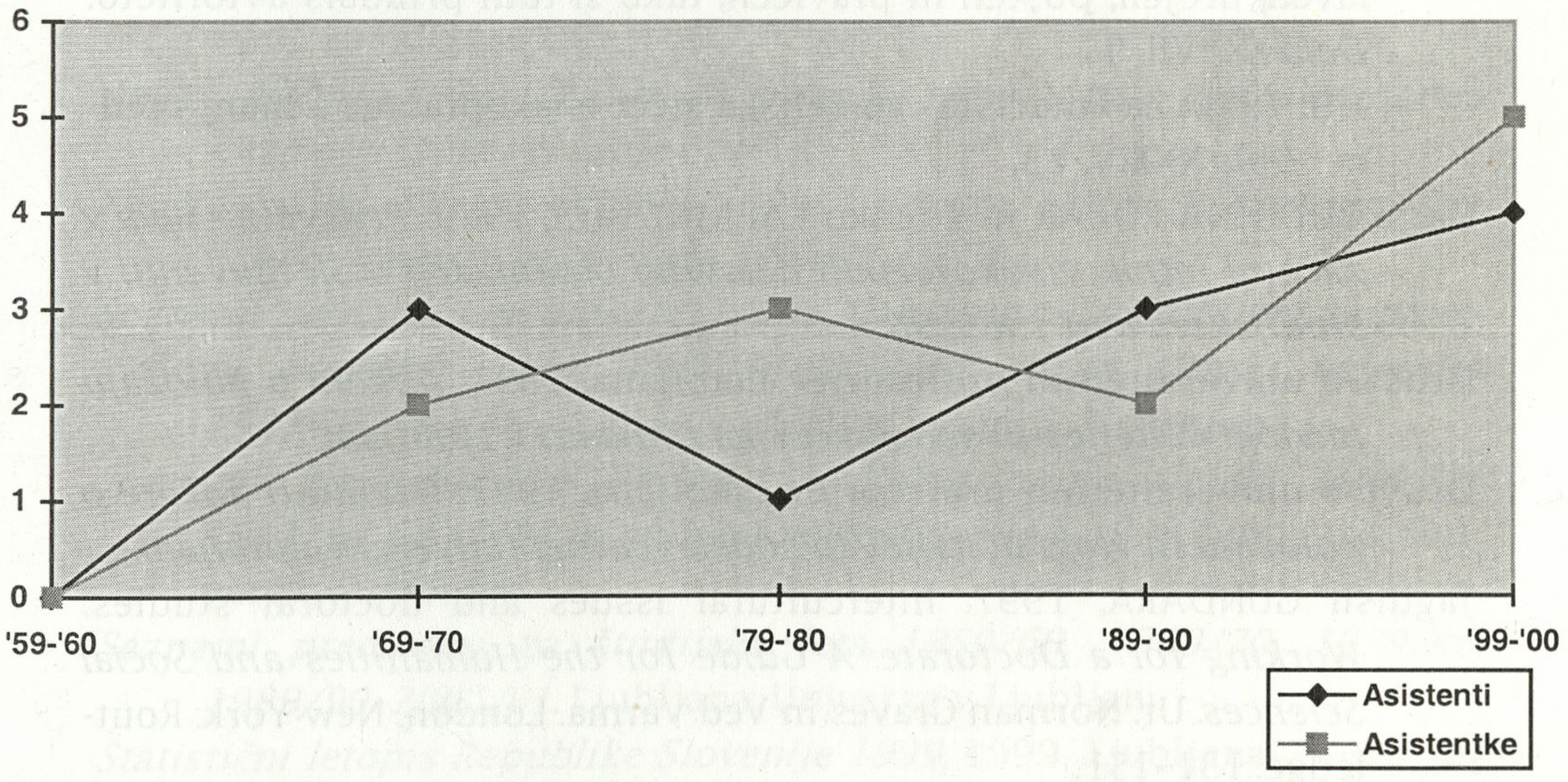
Slika 17: Izredni profesorji Oddelka za slovanske jezike in književnosti po študijskih letih, 1959/60-1999/00.

Medtem ko je bilo v študijskem letu 1989/90 na Oddelku 12 rednih profesorjev, so istočasno poučevali le trije izredni profesorji, med njimi ena profesorica. V štirih letih je na Oddelku vse več izrednih profesoric: v študijskem letu 1979/80 43 %, v študijskem letu 1989/90 33 %, v študijskem letu 1999/00 60 %, v študijskem letu 2000/01 pa 40 % (gl. Slika 17).

Slika 18: Docenti Oddelka za slovanske jezike in književnosti po študijskih letih, 1959/60-1999/00.

Število docentov se je v zadnjih dveh desetletjih povečalo z enega na devet oz. osem, raste pa tudi število docentk, ki so v študijskih letih 1999/00 in 2000/01 v večini in predstavljajo kar 67 % oz. 75 % (gl. Slika 18).

Slika 19: Asistenti Oddelka za slovanske jezike in književnosti po študijskih letih, 1959/60-1999/00.

Prvi asistenti se na Oddelku za slovanske jezike in književnosti pojavijo v študijskem letu 1969/70 (trije asistenti in dve asistentki). Število je poraslo v zadnjem študijskem letu, ko na Oddelku deluje in se usposablja 11 asistentov, od tega kar 64 % predstavljajo asistentke (gl. Slika 19).

5 Sklep

Med pedagoškim osebjem ljubljanske univerze se zastopanost po spolih počasi izenačuje. Opazimo lahko, da so mesta rednih in izrednih profesorjev na celotni univerzi ter znotraj FF in Oddelka za slovanske jezike in književnosti še vedno bliže dosegu moških rok, vse pogosteje pa ženske stopajo na docentska mesta - zlasti na FF in na omenjenem oddelku. Na asistentskih mestih v okviru ljubljanske univerze nasploh ter na FF in na Oddelku za slovanske jezike in književnosti v zadnjih letih z velikim odstotkom prevladujejo ženske.

Viri in literatura

Lidija ANDOLŠEK JERAS, maj 1997: Ženske znajo, a so negotove. *Naša žena* 5. 18–19.

Robert COWEN, 1997: Comparative perspectives on the Britisch PhD. *Working for a Doctorate: A Guide for the Humanities and Social Sciences*. Ur. Norman Graves in Ved Varma. London, New York: Routledge. 184–199.

Dragica BOŠNJAK, 22. 11. 1995: Sodelavci veliko oprostijo, če si sam delaven, urejen, pošten in pravičen, tako si tudi pridobiš avtoriteto. *Delo* XXXVII. 9.

— — 9. 9. 1992: Za »mačiste« so ženske sicer enakopravne, a manj vredne. *Delo* XXXIV. 13.

Darja BUDIHNA POŽAR in Zdenko LAPAJNE (ur.), 1989: *Prijave za vpis v začetni letnik visokošolskih delovnih organizacij v SR Sloveniji v študijskem letu 1989/90*.

Društvo univerzitetnih profesorjev Ljubljana, 1997: *Anketa o položaju in vlogi učiteljev in sodelavcev na Univerzi v Ljubljani*.

Društvo univerzitetnih profesorjev Ljubljana, 1997: *Rezultati ankete o položaju in vlogi učiteljev in sodelavcev na Univerzi v Ljubljani*.

Jagdish GUNDARA, 1997: Intercultural issues and doctoral studies. *Working for a Doctorate: A Guide for the Humanities and Social Sciences*. Ur. Norman Graves in Ved Varma. London, New York: Routledge. 131–151.

Diana LEONARD, 1997: Gender issues in doctoral studies. *Working for a Doctorate: A Guide for the Humanities and Social Sciences*. Ur. Norman Graves in Ved Varma. London, New York: Routledge. 152–183.

Matjaž HANŽEK, 18. 9. 1999: Znanost na pamet. *Delo* XLI. 38–39.

Mateja HRASTAR, 6. 3. 1993: Ne ženska, ne moški – posameznik. *Delo* XXXV. 24.

Aleksandra KORNHAUSER, 12. 12. 1990: Znanost, tehnologija in družba - izziv in obet za skupno evropsko prihodnost. *Delo* XXXII. 6.

Sonja KUMP, 1994: *Akademska kultura.* Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Zdenko LAPAJNE, Margerita ZAGMAJSTER, 1991: Projekcije podiplomskega izobraževanja v Sloveniji. *Novosti CRU* 14/4-5. 3-100.

Alenka LOBNIK ZORKO, 2000: *Izpopolnitvi in uspehu naproti: mali priročnik za samozavestno načrtovanje svoje prihodnosti in kariere.* Ljubljana: Delo.

Breda LOŽAR, 1991-1992: *Diplomanti višje in visoke stopnje, diplomanti podiplomske stopnje in doktorji znanosti ter učitelji višjih in visokih šol 1990-1991.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko (Rezultati raziskav, št. 549 in št. 580).

— — 1995-1998: *Diplomanti in visokošolski učitelji, Republika Slovenija, 1993-1998.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko (Rezultati raziskav, št. 628, št. 646, št. 668, št. 695, št. 723 in št. 737).

— — 1992: *Študenti v Republiki Sloveniji 1991/92.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko (Rezultati raziskav, št. 575).

— — 1995: *Študenti v Republiki Sloveniji: Dodiplomski študij 1993/94, podiplomski študij 1992/93.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko (Rezultati raziskav, št. 626).

— — 1995-2000: *Študenti v Republiki Sloveniji: Vpis na dodiplomski študij 1994/95-1999/00, vpis na podiplomski študij 1993/94-1998/99.* Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko (Rezultati raziskav, št. 626, št. 644, št. 687, št. 715, št. 735 in št. 744).

Simona MOŽINA, 1998: *Vlada Republike Slovenije 1998.* Ljubljana: Urad vlade za informiranje. 109.

Matjaž MULEJ, 1991: Znanje za potrebe prihodnosti: aktualne teme. *Vzgoja in izobraževanje* 6. 9-12.

Alenka ROŽAJ BRVAR, oktober 1992: Doktorat, otrok, stanovanje: slovenske znanstvenice. *Naša žena* 10. 49-56.

Seznami predavanj na univerzi kralja Aleksandra I. v Ljubljani za poletni semester 1934, 1937/38-1939/40 in za zimski semester 1937/38-1940/41. Ljubljana: Univerza kralja Aleksandra I.

Seznami predavanj na Univerzi v Ljubljani za zimski semester 1941/42-1947/48 in za letni semester 1942-1949. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.

Seznami predavanj za študijska leta 1959/60, 1969/70, 1979/80, 1989/90-2000/01. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.

Statistični letopis Republike Slovenije 1999, 1999. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za statistiko. 122-129.

Eva STERGAR (ur.), 1988: *Proučevanje študijske poti študentov v SRS: Generacija 1976.* Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Center za razvoj univerze.

Aleš STERGAR (ur.), 2001: Novi doktorji znanosti. *Slovenski almanah 2001.* Ljubljana: Delo, Slovenske novice. 76-78.

Marija VELIKONJA, 1991: Dr. Aleksandra Kornhauser - ambasador znanosti. *Vzgoja in izobraževanje* 6. 3-8.

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA LJUBLJANA

scripta

Mitja Saje: **ZGODOVINA KITAJSKE, OBDOBJE QING. OD TRADICIONALNE DO MODERNE KITAJSKE.**
Alojzija Židan: **AKTIVNO UČENJE MLADIH V DRUŽBOSLOVJU**
Juš Kocijan: **PRAKTIKUM REGULACIJSKE TEHNIKE**
Frane Adam: **KOMPENDIJ SOCIOLOŠKIH TEORIJ**
Igor Grdina: **STAREJŠA SLOVENSKA NABOŽNA KNJIŽEVNOST**
Marjanca Kos, Boris Bulog: **EMBRIOLOGIJA VRETENČARJEV**
Mirko Zupančič: **TEORETSKE OSNOVE MEŠČANSKE DRAME V 18. STOLETJU**
Igor Jerman, Artur Štern: **EVOLUCIJA S TEORETIČNO BIOLOGIJO IN TEMELJI MOLEKULARNE EVOLUCIJE**
Jasna Štrus: **SPLOŠNA ZOOLOGIJA – VAJE**
Marina Dermastia, Boris Turk: **BOTANIKA – DELOVNI ZVEZEK**
K. Sepčić, G. Anderluh, T. Turk, P. Maček: **BIOKEMIJSKI PRAKTIKUM**
Alojzija Židan: **DIDAKTIZACIJA DRUŽBOSLOVJA ZA MLADE**
Marija Štefančič, Vida Pohar: **EVOLUCIJA ČLOVEKA, OKOLJE IN KULTURE V PLEISTOCENU**
Rajko Bratož: **GRŠKA ZGODOVINA**
Dejan Jelovac: **POSLOVNA ETIKA**
Blagajana Herzog - Velikonja, Kristina Gruden: **PRAKTIKUM IZ MOLEKULARNE BIOLOGIJE**
Dominik Vodnik: **SIMBIOZE IN PARAZITIZEM – LABORATORIJSKE IN TERENSKE VAJE**
Karmen Šterk: **O TEŽAVAH Z MANO. ANTROPOLOGIJA, LINGVISTIKA, PSIHOANALIZA**
Tomaž Perovič, Špela Šipek: **TV NOVICE**
Miha Janc, Maja Rupnik: **SPLOŠNA MIKROBIOLOGIJA – NAVODILA ZA VAJE**
več avtorjev: **UVOD V UMETNOSTNO ZGODOVINO**
Goran Bervar: **C++ NA KOLENIH**
Gerhard Jäger: **UVOD V KLASIČNO FILOLOGIJO**
J. Štrus, D. Drobne, P. Zidar: **NAVODILA ZA VAJE IZ SPLOŠNE ZOOLOGIJE – 2.del**
Simona Prevorčnik: **NAVODILA ZA VAJE IZ SISTEMATSKE ZOOLOGIJE NEVRETENČARJEV**
Jasna Štrus: **SPLOŠNA ZOOLOGIJA – UČBENIK**
Igor Jerman, Artur Štern: **MOLEKULSKA EVOLUCIJA**
Igor Jerman, Artur Štern: **EVOLUCIJA S TEORETIČNO BIOLOGIJO**
Barbara Bajd, Boris Kavur: **PLIOCENSKI IN PLEISTOCENSKI HOMINIDI – NOVE EVOLUCIJSKE RAZLAGE**
več avtorjev: **PODOBA, POGLED, POMEN**
Tadej Praprotnik: **IDEOLOŠKI MEHANIZMI PRODUKCIJE IDENTITET. Od identitete k identifikaciji.**
A. Bavec, J. Stojan, M. Zorko: **NAVODILA ZA LABORATORIJSKE VAJE IZ BIOKEMIJE**
Svetlana Slapšak: **ZA ANTROPOLOGIJO ANTIČNIH SVETOV. Uvod h knjigi PODOBA, POGLED, POMEN**
Herbert Grundmann: **ZGODOVINOPISJE V SREDNJEM VEKU**
več avtorjev: **WAR DISCOURSE, WOMEN'S DISCOURSE**
Miran Štuhec: **NARATOLOGIJA: MED TEORIJO IN PRAKSO**
Boštjan Marko Turk: **BERGSONIZEM IN NJEGOV POLOŽAJ V DUHOVNI ZGODOVINI SLOVENCEV**

Martin Juvan, Matjaž Zaveršnik: **VAJE IZ PROGRAMIRANJA. C, C++ in Mathematica**

Blagajana Herzog - Velikonja, Kristina Gruden: **PRAKTIKUM IZ MOLEKULARNE BIOLOGIJE – TEORETIČNI DEL**

Andrej Pogačnik: **UREJANJE PROSTORA ZA TRETJE TISOČLETJE**

Blagajana Herzog - Velikonja, Kristina Gruden, Lejla Pašić: **PRAKTIKUM IZ MOLEKULARNE BIOLOGIJE**

Maja Rupnik, Polona Zalar, Miha Janc: **SPLOŠNA MIKROBIOLOGIJA – NAVODILA ZA VAJE**

Tanja Žigon: **NEMŠKO ČASOPISJE NA SLOVENSKEM**

Štefan Vevar: **TEMELJNI ASPEKTI IN PRINCIPI TEORIJE LITERARNEGA PREVAJANJA**

N. Jakop, N. Komac. N. Logar, S. Taušič, T. Verovnik: **NASTAJANJE STROKOVNIH IN ZNANSTVENIH BESEDIL: MED PISANJEM IN DRUŽBENIM KONTEKSTOM**

Miha Pintarič: **TRUBADURJI**

Knjige so na voljo po študentski ceni v **knjigarni Tranströmer**, Kersnikova 6, Ljubljana in na Internetu na naslovu **http://www.studentskazalozba.si**.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA
COBISS ®
0000258443

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

II 545309

Študentska založba

ISBN 9616356534

scripta